Komplet št. 1,2

N 1820/1997

JOŽE BORŠTNER . RAVENSKA JEKLA PRED 100 LETI
FRANC URANC . KAKO IZBIRATI NERJAVNA JEKLA
ANDREJA ČIBRON - KODRIN . DRUŽBOSLOVNE RAZISKAVE V INDUSTRIJSKI ORGANIZACIJI
MARJAN KOLAR . USTANOVITVENO LETO ŽELEZARNE RAVNE 1620 - 1772 - 1774
HELENA MERKAČ . OBČINA RAVNE IN NJENI ZBORI: Z NASPROTNIH POZICIJ ZA SKUPNI INTERES
MOJCA POTOČNIK . KAKO ZELENA JE NAŠA ZAVEST
ZMAGA PROŠT . ZADNJI VAGON SE NAGLO POLNI: POROČILO O DELU CENTRA ZA SOCIALNO DELO RAVNE NA KOROŠKEM V LETU 1991
MAKS VEČKO . SOODLOČANJE - IZKUŠNJE NEMŠKIH DELAVCEV
LUKA KRAMOLC 1892 - 1974
GRADIVO ZA KOROŠKI BIOGRAFSKI LEKSIKON - TONE SUŠNIK
VALERIJA GRABNER . PROBLEMI RAZVOJA KOROŠKE KRAJINE
ZMAGA PROŠT . MLADINSKA DELAVNICA - JAVNO DELO
ERVIN WLODYGA . POŽARI, POPLAVE IN DRUGE UJME V MEŽIŠKI DOLINI
KULTURNE DEJAVNOSTI V OBČINI RAVNE NA KOROŠKEM V LETU 1992
STANKO LODRANT . NEKOČ JE BILO JEZERO
IVO ŠTRUCL . Z RAZISKOVALNO LADJO SONNE PO MELANEZIJI
ALOJZ KRIVOGRAD . NOVA KNJIGA O MEŽIŠKI DOLINI

KOROŠKI FUŽINAR

JEKLO
RAZISKAVE
OBČINA
SOCIALA
ZGODOVINA
KULTURA

LETO 42 ŠT. 1 MAJ 1992 CENA 40 SIT

RAVENSKA JEKLA PRED 90 LETI

Jože Borštner, dipl. inž.

Na naslednji strani bomo videli lepak nekoliko čudne oblike, ki sicer ni izoblikovan po sodobnih propagandnih načelih, zato pa na enostaven način brez dvoma predstavlja prospekt jeklarne, ki obvešča kupce o tako dragocenih izdelkih, kot so orodna jekla. Vključuje osnovne informacije, potrebne kupcu:

kdo, kje in kaj nudi ter čemu služijo navedeni izdelki.

Letnica nastanka lepaka ni navedena. Iz programa izdelkov pa je razvidno, da so ga tiskali v prvem desetletju tega stoletja. V tem času se je namreč uveljavilo brzorezno jeklo v klasični sestavi 18 % W. 4 % Cr in 1 % V. Sicer so že ob koncu prejšnjega stoletja poskušali izboljšati lastnosti orodnih jekel z dodatki volframa in kroma, kar bi naj povečalo popuščno obstojnost. Dodatki niso bili v pravem razmerju predvsem z ogljikom, zato tudi ni bilo posebnih rezultatov. Praktične izkušnje so pomagale v začetku stoletja do pravega tipiziranega brzoreznega jekla. Volframu je sledil kot dodatek kobalt, kar je povečalo trdnost. Šele v tridesetih letih so uspeli v ZDA volfram delno ali popolnoma nadomestiti z molibdenom, kar je izboljšalo žilavost in gospodarnost izdelave jekla.

Prospekt Thurnove jeklarne na Ravnah vključuje predvsem orodna jekla. Kot osnova za razpoznavanje so navedene tovarniške znamke za posamezne skupine jekel. Skupine so razporejene po kvalitetnih stopnjah in po namenu uporabe. Osnovni znak Thurnove jeklarne na Ravnah je sidro, ki se je pojavilo na svetovnih razstavah že v prejšnjem stoletju. Poleg sidra je v kombinaciji kot oznaka višje stopnje kvalitete še krona. Za nov izdelek, kot je bilo brzorezno jeklo, so postavili novo kvalitetno oznako - vijak (propeler), sam ali v kombinaciji s sidrom.

Zanimiva je navedba, da so orodna jekla izdelana iz taljenega jekla - GUSZSTAHL (način pisave s SZ je zastarel). Nasprotje temu je varjeno jeklo - SCHWEISSTAHL, izdelano v testastem stanju v pudlovki. Izraza taljeno jeklo ne smemo zamenjati za jekleno litino - STAHLGUSZ. Danes sta oba navedena postopka - talilni lonec in pudlovka - že davno izginila iz jeklarn, zato imata le še zgodovinski pomen. Nadomestila sta ju elektropeč in konvertor.

Jekla so na prospektu označena s številkami ali z glavnim legirnim elementom volframom. Imajo tudi barvno oznako. Važen je navedeni seznam orodij, ki jih lahko iz teh jekel izdelujemo. Ravnanje z jekli, predvsem temperatura kovanja in kaljenja, ki je označena z barvo ob ogrevanju, je važen podatek za pravilno uporabo. Navedba temperature s pomočjo barvne lestvice je bila takrat običajna, ker pač pirometrov še ni bilo. Bolj kot opomba pod vrsto so navedena nekatera druga jekla, med njimi tudi nikljeva in kromnikljeva jekla za poboljšanje. Vse to širi proizvodni program.

Različna jekla so lahko dobavljali kot ingote z največjo težo 2500 kg, kot gredice in kot kovane ali valjane palice. Zanimivo je, da smo po vojni še več let uporabljali kot najtežji ingot K 15 (1500 kg).

Čemu vsa ta pisarija o nekem "plakatu" iz zgodovine? bo kdo dejal. Vendar je to prospekt, iz katerega je razvidno težišče programa Thurnove jeklarne - orodna jekla, čeprav so izdelovali tudi jekla za druge izdelke. S takim programom je ravenska jeklarna prebrodila težke krize prejšnjega stoletja in v začetku tega doživela največji razcvet. Gotovo je tudi to delček neizbrisne zgodovine kraja in železarne.

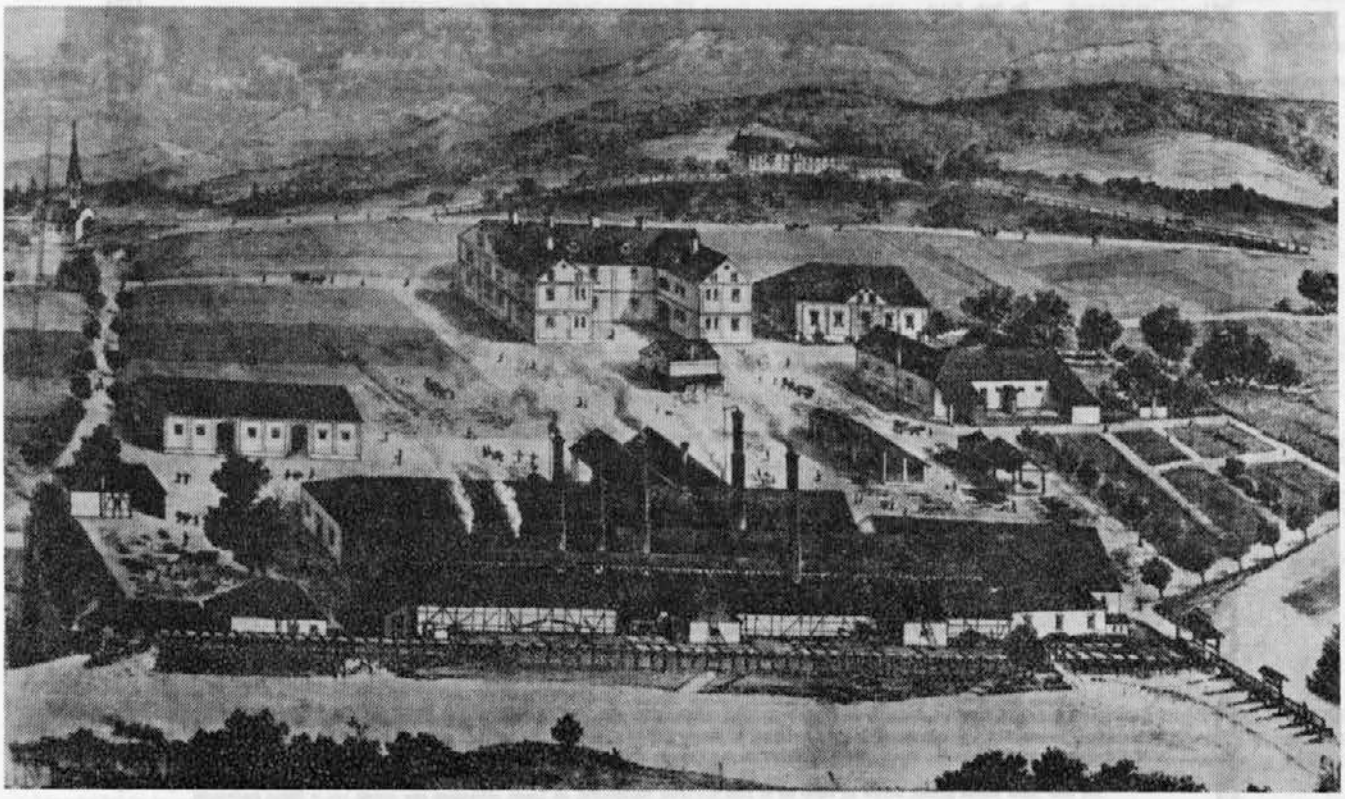

Thurnova jeklarna na Ravnah po letu 1863

GEGRÜNDET 1774.

GEORG GRÄF v. THURN'SCHES STAHLWERK

Streiteben, Post: Gutenstein in Kärnten, Österreich.

NIEDERLAGE: WIEN, IV., RAINERGASSE 24. TELEPHON Nº 7770.

GUSSSTAHL — FÜR TIEGELGUSSSTAHL EXTRAQUALITÄT

FABRIKSZEICHEN: PROPELLER — FÜR SCHNELLDREHSTAHL

GUSSSTAHL — FÜR TIEGELGUSSSTAHL PRIMAQUALITÄT

WERKZEUG-GUSSSTAHL

aus eigenen alt Holzkohlenroheisen erzeugten Rohmaterialien

in Qualität und Extra-Qualität

Nr. 1 od. 3—a	Für Dreh- und Hobelmesser, kleine Fräser und Lochbohrer auf harte Metalle, Rasiermesser, feine chirurgische Instrumente, Hammerkerne.	*Schmiedehitze:* kirschrot. *Härtehitze:* dunkelrot.
Nr. 2 od. 3—b	Für Dreh-, Hobel- und Stoßmesser, größere Lochbohrer, Gewindebohrer, Reibahlen, Schneidebacken, Lochstempel, Kaliberlehren, Fräser, Steinbohrer auf hartes Gestein, kleine Schermesser, Hammerkerne, Sägefeilen, Feilhauermeißel, Mühlpicken.	*Schmiedehitze:* hellrot. *Härtehitze:* dunkelkirschrot.
Nr. 3 od. 3—c	Für Kaltmeißel, Schrötter, Schermesser, Spiralbohrer, Steinbohrer, Lochstempel, Gewindebohrer, Schneidebacken, größere Fräser, Patronenhülsen-Werkzeuge, Stanzen. Besitzt neben großer Härte bedeutende Widerstandsfähigkeit gegen Schlag und Stoß.	*Schmiedehitze:* hellrot. *Härtehitze:* dunkelkirschrot.
Nr. 4 od. 4—h	Für Kaltmeißel, Schrötter, Schermesser, Hobeleisen, Lochstempel, Gewindeschneidzeuge, Stiftenbacken. Ist dort zu empfehlen, wo neben guter Härte große Zähigkeit und Widerstandsvermögen gegen Schlag und Stoß verlangt werden.	*Schmiedehitze:* hellkirschrot. *Härtehitze:* kirschrot.
Nr. 5 od. 4—m	Für Döpper, Schelleisen, Warmschrötter, Klingen und Federn, Prägestempel, Matrizen, Stanzen, Holzbearbeitungsmesser usw.	*Schmiedehitze:* hellrot. *Härtehitze:* hellkirschrot.
Nr. 6 od. 4—w	Für Klingen, Federn, Sensen, Hämmer, große Stanzen, Präge- und Warmpreßmatrizen, Gesenke, Maschinenteile und zum Verstählen.	*Schmiedehitze:* gut hellrot bis gelb. *Härtehitze:* gut hellkirschrot.

SPEZIAL-WERKZEUGSTÄHLE

Wolframstahl O Spezial	Zur Bearbeitung von Hartguß und sonstigen harten Materialien.	*Schmiedehitze:* dunkelkirschrot. *Härtehitze:* dunkelrot.
Wolframstahl OO Spezial-Extra	Zur Bearbeitung von Hartguß und härtesten Materialien. Vorzüglicher Rifleistahl.	*Schmiedehitze:* dunkelkirschrot. *Härtehitze:* dunkelrot.
Propeller	Schnelldrehstahl, gestattet die Bearbeitung härtester und harter Materialien mit großer Schnittgeschwindigkeit. Auch für Fräser, Spiralbohrer. Im Luftstrom (selbsthärtend) oder Öl zu härten je nach Verwendungszweck nach besonderer Behandlung.	*Zum Schmieden langsam und gleichmäßig auf Gelbhitze zu erwärmen. Zum Härten neuerdings auf Weißglut erhitzen und an der Luft oder im Gebläse erhalten lassen, nicht schleifen.*
Propeller mit dem Anker		
Permanent	Für pneumatische und andere durch Schlag und Stoß sehr stark beanspruchte Werkzeuge. Härte 1: Für Preßluthämmer, Löffelstanzen, Schermesser, Warmmatrizen. 2: Für Gesenke, Döpper, Stanzen und Schnitte, Hand- und Schrottmeißel.	*Behandlung: nach besonderer Anweisung.*

Außer diesen Marken werden noch hergestellt als besonderen Zwecken angepaßte Sorten: Magnetstahl, Münzstempelstahl, Walzenstahl für Gold- und Silberwalzen, Gußstahl für Kaltlochstempel, Kugellagerringe und Kugeln, Gußmünzstahl in gehärteten blanken Stäben, Sensen-, Sichel- und Strohmesserstahl, Klingenstahl für Messer- und Schwertklingen, Steinmetz- und Bohrstahl, Manganstahl, Federstahl, Fellenstahl, Zieheisenstahl für Drahtziehereien, Nickel-, Chromnickelstahl für Einsatzzwecke und Konstruktionsteile, Hartstahl auch ohne Härtung nicht feilbar. Schweißstahl Marke Tannenbaum.

Alle diese Stähle können geliefert werden als Ingots bis zu 2500 Kilogramm Stückgewicht, als Zaggel, geschmiedet oder gewalzt und in Stäben geschmiedet oder gewalzt.

Bei Ordererteilung ersuchen wir genaue Angabe des Verwendungszweckes.

Ustanovljena 1774

JEKLARNA JURIJA grofa THURNA

Ravne, pošta: Guštanj na Koroškem, Avstrija
Izpostava: Dunaj IV, Rainergasse 24. Telefon št. 7770

TOVARNIŠKE OZNAKE

Taljeno jeklo (sidro + krona) jekla iz talilnega lonca POSEBNA (EKSTRA) kvaliteta

Vijak (propeler) (oznaka) BRZOREZNA JEKLA

Taljena jekla (sidro) jekla iz talilnega lonca PRIMA KVALITETA

TALJENO ORODNO JEKLO

št. 1 ali 3 - a	Za stružne in skobeljne nože, majhne rezkarje in svedre za trše kovine, britve, fine kirurške instrumente, nakovala za kladiva	Temperatura kovanja: češnjevo rdeča. Temperatura kaljenja: temno rdeča
št. 2 ali 3 - b	Za stružne, skobeljne, pehalne nože, večje svedre, navojne svedre, povrtala, nareznice, prebijalnike, kalibrna merila, rezkarje, svedre za trd kamen, manjše nože za škarje, nakovala za kladiva, pile za žage, dleta za nasekovanje pil, oskrd za nasekovanje mlinskih kamnov	Temperatura kovanja: svetlo rdeča. Temperatura kaljenja: temno rdeča
št. 3 ali 3 - c	Za dleta za delo v hladnem, sekače, nože za škarje, spiralne svedre, svedre za kamen, prebijalnike, nareznice, navojne svedre, večje rezkarje, orodje za izdelavo tulcev za patrone, orodja za štancanje. Poleg velike trdote je jeklo odporno še proti udarcem in sunkom.	Temperatura kovanja: svetlo rdeča Temperatura kaljenja: temno češnjevo rdeča
št. 4 ali 4 - h	Za dleta za delo v hladnem, sekače, za nože za škarje, skobeljne nože, prebijalnike, nareznice, čeljusti za zatike. Jeklo je priporočljivo tam, kjer je poleg velike trdote zahtevana še velika žilavost in odpornost proti udarcem in sunkom.	Temperatura kovanja: svetlo češnjevo rdeča Temperatura kaljenja: češ-njevo rdeča
št. 5 ali 4 - m	Za orodja za kovičenje, oblikovala za kovice, rezila, vzmeti, orodja za tiskanje, matrice, štance, nože za obdelavo lesa itd.	Temperatura kovanja svetlo rdeča Temperatura kaljenja: svetlo češnjevo rdeča
št. 6 ali 4 w	Za rezila, vzmeti, kose, kladiva, velike štance, matrice za vtiskavanje in vroče stiskanje, utope, strojne dele in za platiranje	Temperatura kovanja: zelo svetlo rdeča do rumene Temperatura kaljenja: zelo svetlo češnjevo rdeča

SPECIALNA ORODNA JEKLA

Volframovo jeklo o specialno	Za obdelavo trde litine in drugih trdih materialov	Temperatura kovanja: temno češnjevo rdeča Temperatura kaljenja: temno rdeča
	Za obdelavo trde litine in najtrših materialov. Odlično jeklo za dolbljenje	
Volframovo jeklo o o specialno ekstra	Brzorezno jeklo za obdelavo najtrših in trdih materialov pri velikih rezilnih hitrostih. Tudi za rezkarje in spiralne svedre. Kaljenje v zračnem curku (samokaljivost) ali v olju glede na namen uporabe, po posebnih navodilih	Temperatura kovanja: temno češnjevo rdeča Temperatura kaljenja: temno rdeča
Vijak (propeler)	Za pnevmatična in druga orodja, močno obremenjena na udarce in sunke	Temperatura kovanja: počasi in enakomerno ogreti na rumeno barvo Za kaljenje ogreti do belega žara in kaliti na zraku ali s puhalom; mokro brusiti
Vijak s sidrom	Trdota 1: za pnevmatična kladiva in štance za žlice, nože za škarje, matrice za delo v vročem	
Permanos	Trdota 2: za utope, orodja za kovičenje, štance, dleta, sekače	Ravnanje z jeklom po posebnih navodilih

Razen navedenih znamk izdelujemo še vrste jekla, prilagojene posebnim namenom:
magnetno jeklo, jeklo za orodje za kovanje kovancev, jeklo za valje za valjanje zlata in srebra, prebijače za hladno prebijanje iz taljenega jekla, obroče in krogle za ležaje, taljeno jeklo za kovance v kaljenih svetlih palicah, jeklo za kose, srpe in nože za slamoreznice, jekla za rezila nožev in mečev, vzmetno jeklo, jeklo za pile, jeklo za votlice za vlečenje, kamnoseška in vrtalna jekla, nikljeva in kromnikljeva jekla za cementiranje in poboljšanje, trda jekla, ki se brez kaljenja ne dajo piliti, varjena jekla znamke "Jelka".
Vsa ta jekla je mogoče dobaviti kot ingote do teže 2500 kg na ingot, kot kovane ali valjane gredice ali palice.
Pri naročilu prosimo za natančno navedbo namena uporabe.

KAKO IZBIRATI NERJAVNA JEKLA

Za obstojnost naftnih naprav proti obrabi, toplotnemu utrujanju in oksidaciji

Mag. Franc Uranc

Obraba

Obraba v rafinerijskih napravah nastopa v različnih vlogah, saj je odvisna od hitrosti pretoka snovi, temperature, korozivnosti, agregatnega stanja, oblike in velikosti delcev. V plinu namreč pogosto letijo kroglice ali valjčki katalizatorja. Lahko tudi plavajo v njem. Če gre za koksno napravo, je važna velikost koksovih delcev. Kapljice učinkujejo prav podobno kot visokotlačna para.

V glavnem delimo to obrabo na erozijo in abrazijo.

Erozija je odnašanje snovi s površine naprav zaradi trkov drobnih delcev obnje. Delci, ki letijo vštric s površino, ne škodujejo veliko, drago pa pridejo tisti, ki skačejo pod kotom kje med 45 in 90°. Gre za velike učinke, zato so hitrosti tudi zvočne in tedaj se izgubi površinskih plasti za več kot 2 coli (inča) (50 mm) letno. Proti temu brezobzirnemu slačenju se metalurško bojujemo tako, da pustimo v jeklu le tako velike mehke strukturne dele, da so drobnejši od delcev kapljic, ki erodirajo napravo.

Konstrukterji imajo vidnejše prijeme: na kritičnih točkah oblikujejo žepe, v katere se nakopičijo erozijsko vsiljivi delci ter tam lovijo in umirijo nadaljnje grobo otipavajoče prišleke. Betonske obloge na najbolj ogroženih krajih se najrajši poslužimo, če ne moremo kako drugače zaščititi naprave.

Malo manj se zatekamo k navarjanju obrabno obstojnih kovin. Žal se eroziji pridruži navadno tudi korozija, katere učinka ne moremo predvidevati. Njeno zahrbtno zajedljivost vidimo šele med delovanjem naprave.

Abrazija je čisto drugačnega značaja kot erozija. Ker so glodajoči kosi veliko večji od strukturnih delov jekla, pritiskajo le na štrline, konice na površini jeklenih (kovinskih) sten. Poleg tega dajejo trdokožneži prijateljski videz nekoga, ki potrebuje le malo opore, saj so v stalnem naslanjanju na steno. Zavoljo te prilizovalske narave navidez dobrodušnih okorneževv se vzdržnosti naprav iz dobrega ali veliko slabšega jekla ne razlikujeta za več kot 2- do 3 -krat. Svetla izjema je železo s 3 %C, 30 %Cr in 7 %Mo, ki vzdrži 100-krat več pretečene snovi, tj. časa, preden je naprava preveč oguljena, da bi še mogla delati.

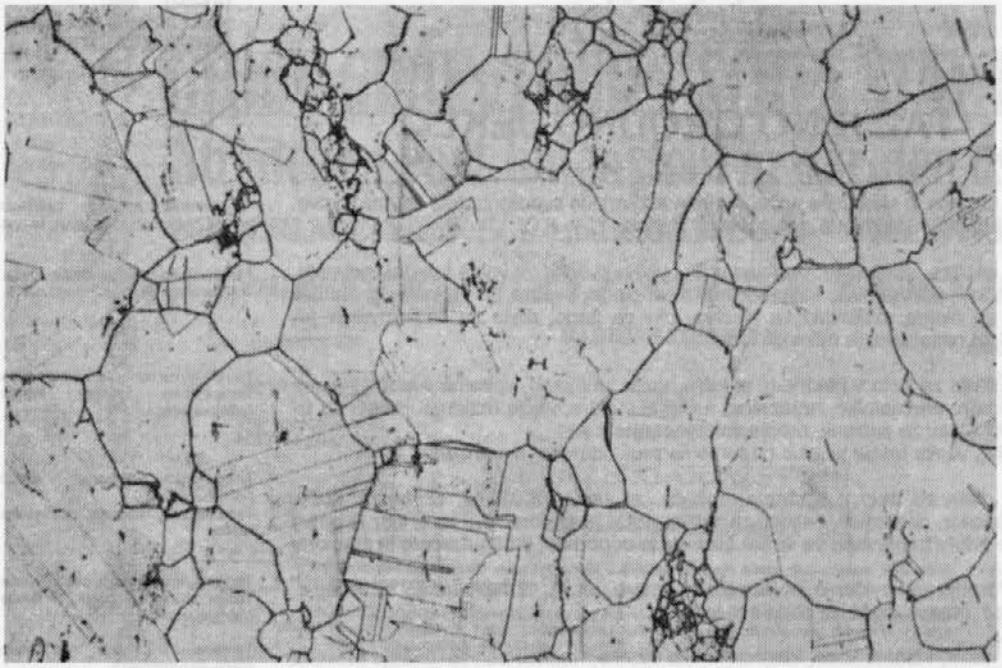

Struktura nikljeve superzlitine nimonic (naš ravnic 3) po izločevalnem utrujočem žarjenju. Pri tej povečavi (100x) se žal še ne vidi utrujočih izločkov, zato je spričevalo precej podobno kot za avstenitno nerjavno jeklo.

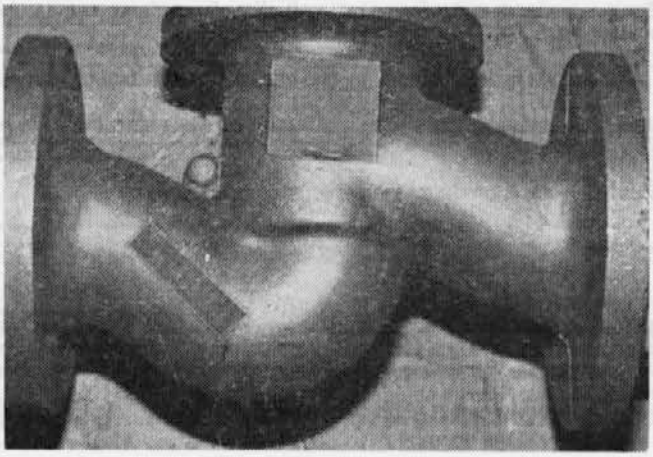

Krekirne naprave služijo cepljenju velikih molekul nafte v lažje hlapne manjše. Te postavne posode kemijskega duha so žrtev obeh nadležnežev: erozije in korozije.

Poglejmo si katalitično cepljenje ogljikovodikov!

Obstajata skupini naprav: s pomično podlogo ali z zvrtinčeno plastjo. V vsaki od teh se jekla obnašajo drugače. Cevi in posoda za termoforsko krekirno katalitično enoto so iz nelegiranega jekla. Toda od znotraj je trda kovina sestave 2,5 %C, 22 - 30 %Cr z dvižne proge, vstopne šobe, ciklone, ekspanzijske posode.

Krekirna enota z utekočinjenim (zvrtinčenim) katalizatorjem je tudi zadovoljna z nelegiranim jeklom. Obrabne navade delcev so tu drugačne, zato je primerna zaščita poseben obrabno obstojni beton za proge porabljenega katalizatorja, dele reaktorskih in regeneracijskih prvostopenjskih ciklonov.

Naprave za obdelavo surove nafte in vakuumske priprave pa so močno podvržene slabim namenom naftenskih kislin (teh pri katalizatorju ni več, ker razpadejo nad 400°C). Le PR12, NIMONIC, MONEL, nikelj vzdržijo v službi pečnih cevi, toplotnih izmenjevalcev, kondenzatorjev, prenosnih prog, sekcij za polnjenje in povratni tok v stolpih.

Toplotno utrujanje

Toplotna napetost ogrozi enotnost izdelka ali naprave, kadarkoli pride do ostre spremembe ali gradienta (poteka) temperature in je omejen skrček ali raztezek prizadetega predmeta. Omejitev je lahko že samo oblika.

Koksna enota je ogrevana na 400°C in po 10 urah že hladijo s

paro (in nato z vodo) nastali koks. Končno ga z vodnimi curki izrinejo iz posode premera 5 m. V 8 letih taki posodi naraste premer za 0,20 m. Ker se zvari (trdnejši) manj raztegnejo, je tak lonec navidez bolj podoben prešiti blazini kot kuhinjskemu pripomočku. Ko so ga izdelali iz jekla z 0,5 %Mo, se je napihoval veliko manj kot nelegirani.

Preklopni ventili v hidrofornih enotah so vzdržali enako dolgo, če so bili iz malolegiranega jekla z 0,5 %Mo kot taki iz avstenitnega nerjavnega jekla, ki se deformirajo že po 5000 delovnih urah: avstenit je slabo toplotno prevoden poleg tega se na veliko preteguje, če mu je vroče.

Pokončne cevi so sicer iz malolegiranih ali nelegiranih jekel zadosti dobre, pač pa jih oblečejo na občutljivih mestih v beton, ali pa nasprotno, stanjšajo stene, da bodo manjše sile na prirobnice. Take trstičaste zgradbe višine 30 m se namreč raztegujejo za 0,1 m.

Obloge krekirnih enot so lahko iz avstenitnih jekel, toda razpokajo po 8 letih vzdolž zvarov. Boljše so feritne, varjene z jeklom, ki naj ima tudi majhen toplotni raztezek.

Če ni možna poznejša obdelava, varijo s PK19, vendar tvegajo to le na napravah, ki niso obremenjene s prevelikimi temperaturnimi skoki.

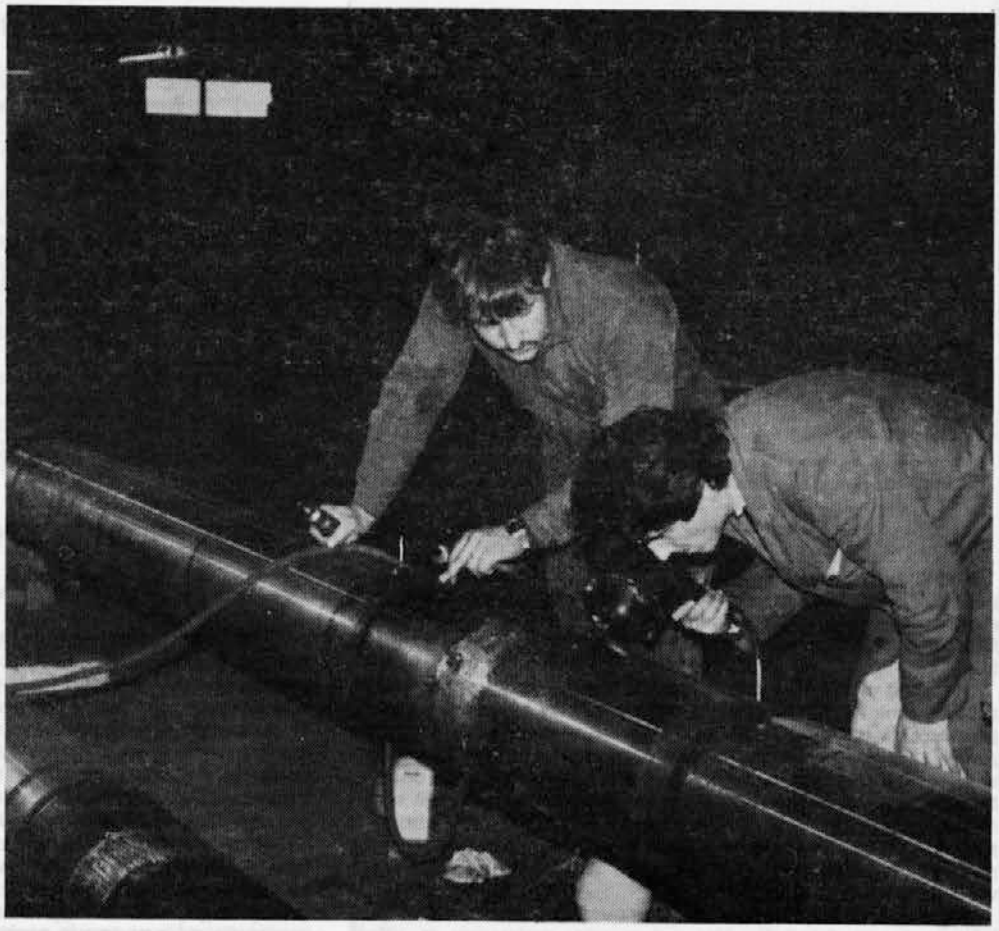

Oksidacija

Vodni hlapi in zrak obližejo površino zbiralnikov enot katalitičnega sistema hitreje kot ogenj suh led.

Navadnih jekel odnese za 0,3 mm letno, pločevin iz jekla s 5 %Cr za četrtino te vsote. Podobno kromu ublažita oksidacijo in pomagata tem malo in srednje legiranim jeklom silicij in aluminij. Žal po izkašljevanju in ozdravljeni tuberkulozi pustita naduho, saj jeklo z večjim silicijem izgubi nekaj trajne mirujoče trdnosti (t.j. odpornosti proti lezenju v vročem), aluminij pa poslabša trdnost pri navadni in visoki temperaturi. Zategadelj smo večji prijatelji z aluminijem, ki je samo na površini izdelkov, pa še ta nas ne podpre zmerom enako dobro. Poskusno ugotavljamo, kateri od štirih načinov prevlečenja bo dal najobstojnejše pokritje dani napravi.

Temperaturo, pri kateri se bo začelo zresnjujoče škajenje, nam precej odkrito napove kar vsebnost kroma v pločevini, iz katere je naprava.

Najboljše proti oksidaciji je avstenitno jeklo, kot je npr. PK11. Največjo nevarnost okužbe pomenijo rafinacijskim napravam žveplo, vanadij in natrij v nafti. Proti tem pomaga le antisepsa, t.j. da jih odpravimo.

Ob koncu povejmo, da ni splošnih varovalnih pravil ali kažipotov, ki bi veljali za vse rafinerije. Nujni so določeni poskusi, da moremo izbrati najustreznejše jeklo za izdelavo posameznega dela naprave. Med podjetji so namreč velike razlike, kar zadeva pretočne hitrosti, pritiske, temperature, sestave atmosfer, načine zgorevanja in še marsikaj. Skratka, enačba z najmanj petimi neznankami želi opisati lastnosti poceni jekel za vse tipe rafinerij.

PRIHODNOST NERJAVNIH JEKEL

Kot čutimo vsak dan bolj boleče zmagoslavni pohod plastike in keramike, tako nam je tudi znano, da le nove vrste jekel in zlitin zbujajo upanje prihodnosti. Enega od praporov nosi skupina legiranih jekel, ki vzdrži ne samo korozijo, ampak tudi napake vodika, do zdaj nepremagljivega sovražnika, s katerim se po škodljivosti morejo primerjati le še kak arzen, fosfor ali žveplo. Ameriški reprezentančni skupini je ime ASTM516.

V naftno predelovalni in različnih kemijskih industrijah se kar najskrbneje izogibljejo žveplovodika, ker že pri razmerama majhnih pritiskih in temperaturah raztrga stene industrijskih posod. Nad 400 °C ima celo PK11 skoraj nepremostljive težave, da o jeklu s komaj 10 % Cr ne govorimo.

Toda žveplo in vodik sta naravna spremljevalca naft, zato nam ne ostane drugega kot soočiti se s tema pretepačema. Kaj so storili v ZDA?

Izdelali so nerjavno jeklo v elektroobločni peči in ga nato očistili s kalcijem v ponovci. Najti pa so morali pravo količino kalcija, da je še brez škode odnesla iz jekla fosfor in žveplo do take mere, da je prvega ostalo manj kot stotinko in drugega manj od tisočinke odstotka. Tako je ostalo v jeklu zelo malo vključkov, pa še ti so karseda neopazni, neugledni, pohlevni. Potrebujemo njihovo nevplivnost, saj ravno te, bolj ali manj pravilne kroglice privlačijo in zadržujejo vodik, ki pozneje uniči atomsko družinsko skupnost, imenovano jeklo.

Kalcijsko zdravljenje daje obstojnost jeklom, katera valjajo v plošče debelin 10 do 150 mm in širin do 5 m. Uporabljajo jih za izdelavo tlačnih posod, v katerih se pretakajo in burkajo vodne raztopine žveplovodika ali kaki drugi onesnaževalci jekla z vodikom.

Če vemo, da je določeno jeklo obstojno proti koroziji in vodiku, nam ni treba o njem skoraj nobenih drugih spričeval. Po drugi strani pa so zastavonoše nerjavnih jekel v avtomobilih, saj bo v njih kmalu 45 kg teh jekel namesto dosedanjih 25 kg.

Nove vrste goriv bodo zahtevale nerjavne napeljave, enako željo bodo pokazali seveda tudi izpušni plini. Obstojnost cevi in napeljav za zavorne tekočine seveda tudi ne bo smela zaostajati, če hočemo dolgo voziti isti avto. Varnost vpeljuje zračne vreče, ki so v nerjavnih ohišjih. Katalitični pretvorniki imajo kovinsko osnovo - iz česa naj bo, če ne iz prokronskih jekel?

Podobno težnjo imajo tudi avtomobilski odbijači iz kompozitnih snovi.

Zato so avtomobili, naftne in kemijske naprave zaščitniki nerjavnih jekel.

Ali smo enako dobro kot za avtomobilski klic pripravljeni tudi na vabilo naftarjev? Kdaj lahko pričakujemo prihod takih herojev, kot je zgoraj omenjeni proti vodiku obstojni avantgardist, tudi iz naše firme, je seveda vprašanje in izziv za prihodnje obdobje.

DRUŽBOSLOVNO RAZISKOVANJE V INDUSTRIJSKI ORGANIZACIJI

(primer Železarne Ravne)

Mag. Andreja Čibron - Kodrin

ZMOTE IN PREDSODKI O DRUŽBOSLOVCIH

Verjetno ni malo sociologov, ki so jim ljudje pritrjevalno pokimali :"Aha, socialni delavec si." Na mladega, še neizkušenega strokovnjaka, prežetega z ideali in velikimi načrti, deluje takšno nerazumevanje njegovega poklica in vloge kot hladen streznitveni tuš.

V najbolj cvetočem obdobju socialističnega samoupravljanja so predvsem na Hrvaškem burile duhove polemike, ali pri nas sploh še potrebujemo politologe, "saj smo tako vsi samoupravljalci oziroma politiki". Ne glede na to, da soljudje (vsaj navidezno) odločali o vseh najpomembnejših zadevah v organizacijah združenega dela, interesnih in teritorialnih skupnostih, je nedopustno enačenje stroke in ideologije . Obstajajo pa očitni znaki o neavtonomnosti stroke in njenem služenju trenutnim političnim interesom (samo en primer: na nekdanji FSPN je bila pri predmetu Sociologija dela osrednja vsebina Zakon o združenem delu).

Pogoste so težnje, da se družboslovce "zapre" v raziskovalne inštitute in na fakultete, kjer naj v miru raziskujejo in pišejo znanstvena dela. Potem pa se pritožujemo, da so njihovi rezultati neuporabni. Po drugi strani pa zlasti izrazito bode v oči peščica družboslovcev, ki so zaposleni v industrijskih organizacijah, češ, da jih je preveč, da delajo samo zgago ali pa, da se njihov vpliv sploh ne čuti(1).

Družboslovni poklici so premalo poznani in cenjeni

Kakšna naj bi bila vloga družboslovcev v podjetjih?

O sociologiji dela je npr. že pred leti pisal poljski sociolog Adam Sarapata.(2) Industrijska sociologija kot veja sociologije dela raziskuje vpliv industrijske proizvodnje na pobude, potek in učinke dela, po drugi strani pa tudi družbene posledice industrijske proizvodnje. Organizatorjem delovnega procesa so po njegovem mnenju sociologi prav tako potrebni kakor inženirji in ekonomisti, saj raziskujejo dejanske družbene učinke delovnih procesov in predlagajo najboljše ukrepe na področju socialnih odnosov.

Da bi vodstva podjetij (Sarapata uporablja izraz praktiki) in sociologi lažje sodelovali, bi se oboji morali zavedati razlik v značaju svojega dela. Vodja npr. vsak dan rešuje veliko različnih konkretnih problemov, o katerih se moraodločati hitro, zato nima časa, da bi odločitve oprl na zadostno presojo. Sociolog pa je v drugačnem položaju: ni podvržen nenehnemu pritisku bežnih mnenj in zamisli, iz daljave lažje motri resničnost ter upošteva različne zorne kote. Če bi veljalo, da so funkcije v delu sociologa in praktika naslednje: 1. opis in pojasnitev, 2. predvidevanje, 3. nasvet in zaključki, 4. odločitev, 5. izvajanje, 6. kontrola , bi funkcije pod točko 1., 2., 3. in 6. sodile v delo sociologa.

V Sloveniji je že pred leti izšel zbornik povzetkov družboslovnih raziskav iz naših organizacij.(3) To je bil uspešen poskus skupinske predstavitve družboslovcev in afirmacija njihove vloge v podjetjih.

DRUŽBOSLOVCI V ŽELEZARNI V ZADNJIH LETIH

V Železarni Ravne je trenutno 45 zaposlenih z družboslovno oziroma sorodno izobrazbo (sociologi, psihologi, organizatorji dela socialni delavci, kadroviki, pedagogi, slavisti), ki delajo v različnih oddelkih na strokovnih ali vodstvenih oziroma vodilnih delovnih mestih. Ožje jedro družboslovcev pa tvori po pet sociologov (dva z magisterijem - iz sociologije in ekonomije) in psihologov. Med njimi jih le šest opravlja strokovna dela (na področju računalništva, izobraževanja, kadrovske operative, varstva delavcev in marketinga), ostali pa so na vodstvenih ali vodilnih delovnih mestih.

Večina družboslovnih strokovnjakov različnih profilov (psihologija, sociologija in pedagogika) se je zaposlila v zadnjih letih. V letu 1986 pa je njihovo število doseglo takšno "kritično maso", da so se skupaj s strokovnjaki sorodnih področij (humanistika, organizacija, zdravstveno in socialno delo) povezali v Aktiv družboslovnih delavcev Železarne Ravne in opredelili različna interesna področja, ki bi jih lahko obdelali v raziskavah. Najbolj aktivna šesterica družboslovcev je "kot neformalna, prostovoljna skupina, ki je želela na strokoven način dobiti veljavno podobo življenja in dela, predvsem pa razmišljanja delavcev Železarne Ravne"(4), že leta 1985 izvedla obsežno javnomnenjsko raziskavo.

Opogumljeni z odzivom, ki ga je raziskava zbudila v organizaciji in tudi zunaj tovarniške ograje, so družboslovci naslednje leto ponovno prisluhnili javnemu mnenju v železarni.

Plan razvoja družboslovnega raziskovanja v organizaciji je predvideval, da bi "na osnovi zaključnega poročila izluščili kompleksnejši problem, kateremu bi v nadaljevanju namenili skupno usmerjene moči. Tako bi za nekaj časa opustili zbiranje mnenj in stališč o vsehpodročjih ter seusmerili bolj problemsko. Menimo, dase predvsem stališča zaposlenih ne menjajo tako hitro, in bodo podatki iz let 1985 in 1986 še nekaj časa aktualni".(5)

Obsežne družboslovne raziskave so tekle v tovarni le nekaj let

Aktivnost družboslovcev na področju raziskovanja in povezovanja je naslednja leta upadala, dokler ni popolnoma zamrla. Leta 1987 so se sicer ponovno lotili javnomnenjske raziskave, a je nedokončana obležala v predalih. Od takrat se je družboslovno raziskovanje omejilo le na individualno angažiranje, predvsem pa na izbor omejenih metod in tehnik (predvsem ankete) v uporabnih raziskavicah.

Tudi povezovanje družboslovcev v širšem koroškem prostoru ni rodilo dolgotrajnih sadov. Leta 1989 je bilo v tretjem poskusu ustanovljeno Društvo sociologov in politologov Koroške, ki je zaživelo le ob pripravi letnega srečanja slovenskih sociologov v Slovenj Gradcu.

ZAKAJ DRUŽBOSLOVCI (SPET) MOLČIJO

Kje so vzroki za profesionalno pasivnost družboslovcev in nezainteresiranost za skupinsko delo? Ali problem presega specifično tovarniško situacijo in posega v razumevanje vloge družboslovca v spremenjenih družbenih razmerah?

Področno - funkcijski opisi organizacijskih enot v Organizacijsko - kadrovskem sektorju družboslovno raziskovanje predvidevajo, saj med funkcijami oddelkov omenjajo "sociološko - psihološke raziskave za podporo oblikovanja motivacijskih in kadrovskih sistemov" oziroma "raziskave delovnih sistemov s sociološko -zdravstvenih vidikov". Tudi odmevi na opravljene raziskave v preteklih letih so bili ugodni. Kakšne spodbude družboslovci še potrebujejo, da bi se lotili obsežnejših in zahtevnejših teamskih raziskav?

Ali je vzroke za njihovo premajhno iniciativnost treba iskati v preveliki obremenjenosti z rednim delom oziroma v dejstvu, da je najbolj aktivna skupina razpadla? Večina družboslovcev je napredovala s strokovnih delovnih mest na vodilna in vodstvena dela. Ali je to razlog za spremenjen pogled na koristnost družboslovnih raziskav?

Kakšna perspektiva se piše družboslovju v podjetjih?

Ali je spet potreben zgolj nekdo, ki bi skupino "prebudil" in jo vodil skozi vse faze raziskave? Verjetno manjka tudi pobud potencialnih uporabnikov raziskovalnih rezultatov. Pretekle raziskave so bile opravljene z namenom, da "bi rezultate uporabili samoupravni organi, strokovne službe in družbenopolitične organizacije kot napotilo (in kot temelj) za usmerjanje razvoja naše delovne organizacije in življenjskega okolja" (6) na pobudo najvišjega vodstva železarne.

Kakšno vlogo naj sploh še imajo dandanes družboslovci v industrijski organizaciji, kot je železarna? Ali se bo njihova vloga omejila le na opravljanje kratkih, nezahtevnih, ozko aplikativnih, tako imenovanih problem-solving raziskav? Ali bo prostor zanje rezerviran le še v okviru razpisanih tem za Nagrado Železarne Ravne, če jih bodo predlagali sami družboslovci?

V predlogu Kodeksa profesionalne etike Slovenskega sociološkega društva so omenjeni tudi sociologi, ki delajo v neakademskih okoljih: "Sociologi, ki so zaposleni v poslovnem svetu, vladi in drugih neakademskih okoljih, naj bi se zavedali možnih raziskovalnih in publicističnih omejitev in naj bi se z vodstvom jasno pogodili o pogojih za opravljanje lastne raziskovalne dejavnosti.Sociolog je dolžan zavrniti takšne pogoje dela, ki bi bistveno omejevali njegovo poklicno avtonomijo."(7)

Zastavlja se torej ogromno vprašanj, na katera naj bi poskušali odgovoriti nekateri družboslovci. K razmišljanju sta bili povabljeni še sindikalni organizaciji in predsedniki drugih strokovnih društev v železarni.

NEKAJ MNENJ ANKETIRANCEV

BRANE ŽERDONER, dipl. soc., direktor Uprave, Železarna Ravne

1.Bil si iniciator oblikovanja Aktiva družboslovnih delavcev v železarni ter organizacijska in strokovna "gonilna sila" javnomnenjskih raziskav v organizaciji. Kako bi sedaj analiziral opravljeno delo?

"Mislim, da smo v tistem trenutku skušali opozoriti nase s pristopi, ki so znotraj posamičnih podjetij le redko plod lastnega dela. Ogromno podatkov smo zbrali,ki so v veliki meri konstante in tudi še zmeraj aktualni. Škoda, da nismo uspeli zbrati dovolj moči ter nadaljevati z bolj specifičnimi problemi, saj bi nam v teh situacijah to gotovo koristilo."

RAVNE

ŽELEZARNA RAVNE

AKTIV DRUŽBOSLOVNIH DELAVCEV

MNENJSKA RAZISKAVA 1985

RAVNE, SEPTEMBER 1986

2.V uspešnih ameriških podjetjih propagirajo geslo "analiza je paraliza". Ali se strinjaš s tem pravilom? Kaj bi njegovo dosledno upoštevanje pomenilo za družboslovno raziskovanje - bi mu namenilo zgolj kurativno funkcijo?

"Z geslom "analiza je paraliza" se v celoti strinjam. Sam sem ga lansiral v železarni v letu 1989, ko sem se vrnil s strokovnega srečanja z dr. Mintzbergerjem. Njegovo dosledno spoštovanje nima nobenih takih posledic, ki bi kogarkoli vodile le v kurativo. Spoštovanje tega načela vodi poslovneže v to, da na podlagi analize ukrepajo, ne pa da na podlagi analiz naročajo analize. Dejstvo, da se kopičijo analize in manjkajo ukrepi, pa celo karakterizira slovensko industrijsko poslovno dogajanje."

3.Slovensko sociološko društvo pripravlja Kodeks profesionalne etike. "Že samo dejstvo, da določena profesija ima kodeks, opozarja na moralno plat stroke in njeno širšo družbeno vlogo ter nujnost, da se nosilci profesionalnega dela zavedajo možnosti svojega lastnega zasužnjenja vsakodnevnim prakticističnim družbenopolitičnim ciljem".(8) Ali se strinjaš, da je stroka v krizi in se zaradi prepletenosti z nekdanjimi ideološkimi aksiomi kar nekako ne znajde v spremenjenih razmerah?

"Če gledam na stroko v ozkem slovenskem prostoru, potem lahko rečem, da je v krizi cela vrsta sociologov, ki niso spremljali dogajanja v razvitem svetu in je njihovo znanje povezano le z ideologijo sistema. Če gledamo organizacijski razvoj v podjetjih razvitega sveta in razvoj novih načinov vodenja ter dela z ljudmi, pa seveda ni mogoče govoriti o krizi stroke. Vse bolj postaja sestavni del interdisciplinarnega reševanja poslovnih problemov, kar je tudi razumljivo, če človeški faktor (v smislu produkcije) postaja

primaren. Stroka se razvija, vprašanje pa je, koliko ji je kdo pripravljen in sposoben slediti."

SAMO ŠAVC, dipl. soc., Monter, Dravograd

1.Ko si bil še zaposlen v železarni, si bil nameščen na delovno mesto "industrijski sociolog". Kako si takrat razumel svojo vlogo v organizaciji?

"Želel sem odkrivati vzroke nezadovoljstva, prispevati k odpravi odtujenosti, k večanju stopnje sodelovanja zaposlenih ter navezanosti na organizacijo."

2.Kako danes - z vidika časovne distance in pozicije vodstvenega položaja, pa tudi družbenih sprememb - gledaš na svoje nekdanje delo in status?

"Z vidika časovne distance in sprememb pri nas menim, da vloga sociologije v industriji takrat ni bila dovolj definirana. Poleg tega smo bili omejeni v razmišljanjih, saj smo bili tudi sociologi "poklicani" izpeljati samoupravno vizijo. In čeprav je bil eden izmed ciljev povečati učinkovitost, se pravih vzvodov moči v organizaciji ni našlo. Sedaj, ko je odstranjenih že veliko blokad, je vloga sociologije v organizaciji predvsem uveljavljanje sprememb s čim manj "porodnimi krči". Segment vodenja, ki je bil doslej najbolj onemogočen, pa prvi potrebuje sociološko obdelavo."

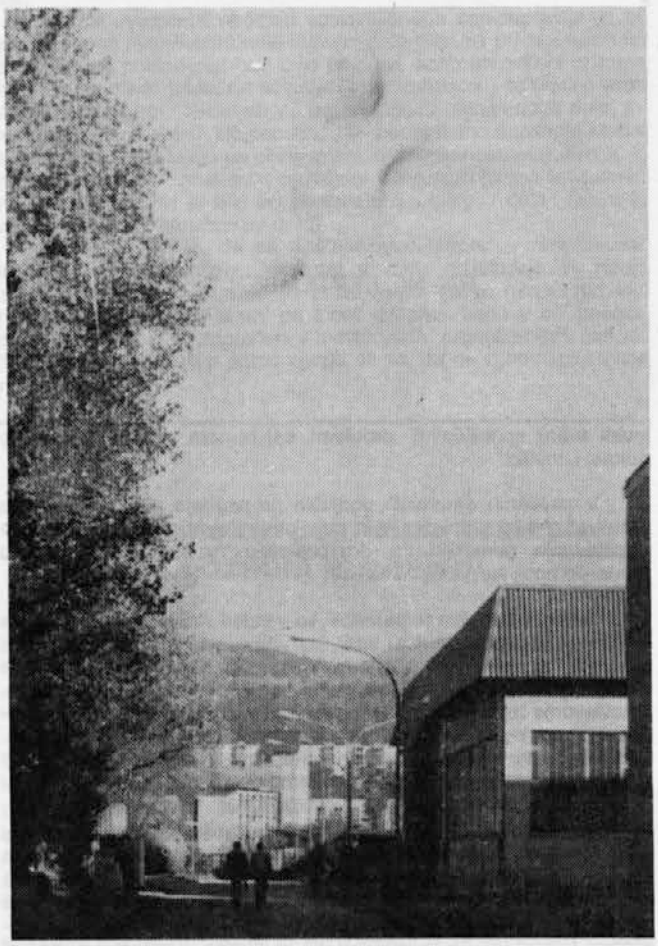

ELEONORA GLADEŽ, dipl. psih., direktorica, Organizacija in kadri, Železarna Ravne

1.Kako bi lahko s psihološkega vidika razložili nekdanji velik zagon in pripravljenost družboslovcev za teamsko interdisciplinarno delo, ki je pomenilo dodatno, prostovoljno delovno in časovno obremenitev? In na drugi strani - kje je razlog za ponovno "zimsko spanje" družboslovcev?

"Momentov, ki so vplivali na razmah družboslovnih raziskav v železarni, je kar nekaj.Poleg danosti okolja je vsekakor bil pomemben tudi psihološki moment oziroma moment osebnostnega razvoja mladega strokovnjaka. Pri mlademu strokovnjaku, ki prihaja s fakultete, je bolj močno, kot kadarkoli v življenju, prisotna potreba po uveljavljanju in priznanju, po osebnostni rasti in samopotrjevanju. Energija, ki jo ima, je neizmerna. Potrjuje se s tem, kar dela in zna.

V osemdesetih letih - to je namreč čas, o katerem govorimo, se je v železarni zaposlilo devet psihologov in sociologov. Iz drugih družboslovnih smeri in področij, ki se ukvarjajo z mehkimi elementi v delovnem sistemu, pa so bili še socialni delavci, profesorji, organizatorji, ekologi...Resnično je nastala kritična masa tega znanja.

Okolje in vodstvo, s katerim smo delali, nam je bilo naklonjeno, in nam je marsikaj dopuščalo. To je bil čas, ko smo pridobivali izkušnje in spoznavali podjetje. V vsakdanjo prakso in probleme smo se sicer vključevali, vendar nam je ostajalo še veliko časa, ki pa smo ga namenili delu v timih (družboslovni tim, tim za socialno in zdravstveno varstvo delavcev,tim za ekologijo in ergonomijo...). Vsa pobuda je bila na naši strani. Okolju, ki je bilo pripravljeno marsikaj sprejeti, smo ponujali svoje znanje in ideje in mu v bistvu kazali, kje vse se da znanje družboslovca porabiti.Delo v teh timih je rodilo nekaj sistemov, ki so bili tudi v slovenskem prostoru novi in zanimivi. Rešitve, do katerih smo prihajali, so tudi v očeh naših kolegov nekaj pomenile.

Predvsem razmere v družbi in pretresi, ki jih je začela doživljati naša tovarna, pa so pogojevali, da je tak način dela zamrl. Hitre in nenehne spremembe niso dopuščale časa za razmišljanje te vrste.Ugotovitve,do katerih smo prihajali o včerajšnjih problemih, danes niso bile več aktualne. Zato smo se odločili, da za nekaj časa prekinemo s takim načinom dela."

2.Družboslovec -enkrat v vlogi strokovnega delavca, drugič pa npr. kot vodja (ne glede na hierarhično stopničko) -razmišlja in ravna gotovo različno, saj ga opredeljujejo drugačne pristojnosti, odgovornosti in zadolžitve. Kaj pomeni za železarno dejstvo, da je veliko družboslovcev v zadnjem času napredovalo na vodstvena oziroma vodilna delovna mesta?

"Delo družboslovnega tima je resda zamrlo. Nekaj delavcev je zapustilo podjetje. Nekateri družboslovci so napredovali tudi na vodstvena dela, ker je normalno, da se nekateri razvijajo tudi v to smer. Vsa napredovanja so bila na področjih, ki so domena družboslovja. Zato lahko z veliko verjetnostjo trdim, da spoznanja, do katerih smo prišli v tistem času spoznavanja firme, rodijo sadove, ker to, kar danes počnemo, vsi, ki smo ostali v tej železarni, gradimo tudi na izkušnjah in spoznanjih iz teh raziskav.

Odnos med vodenjem in stroko je tudi na družboslovnem področju tak kot na kateremkoli drugem strokovnem področju. Vsa dolgoročna prizadevanja in načrtovanja morajo biti sistematična in temeljiti na strokovnih ugotovitvah, čeprav je lahko dnevna politika pragmatična. Če je podjetje dovolj veliko in bogato, kot je železarna nekoč bila, lahko samo s svojimi strokovnjaki oblikuje temeljna spoznanja, ki so podlaga za odločitve. Če takih ljudi nimaš, iščeš usmeritve drugje, lahko jih dobiš na inštitutih, fakultetah... Železarna Ravne pa danes gotovo ni v situaciji, ko bi bila pripravljena in sposobna veliko vlagati v področje družboslovnih raziskav. Kje strokovne ugotovitve nastajajo oziroma od kod jih črpamo, je torej vprašanje zmožnosti in organiziranosti podjetja. Kakorkoli je že, graditi moraš na strokovnih spoznanjih."

SONJA LAKOVŠEK - KOS, dipl. psih., Organizacija in kadri, Železarna Ravne

1.Poizobrazbi si diplomirana psihologinja. Nekaj let si delala kot strokovna delavka, sedaj pa vodiš oddelek Zaposlovanje. Kakšno vlogo naj bi v takšni organizaciji, kot je železarna, odigraval industrijski psiholog?

"Kot smo se učili na fakulteti (pri predmetu psihologija dela), naj bi psiholog v podjetjih opravljal dela svetovalca za psihološko - sociološko področje proizvodnosti. Sekcija za psihologijo dela pri Društvu psihologov Slovenije je s pomočjo svojih članov, zaposlenih v industriji, prišla do takega opisa področij dela psihologa v industriji:

- psihološko diagnostično, prognostično in svetovalno delo
- ergonomsko prilagajanje delovnega okolja delavcu
- preučevanje socialno-psiholoških pojavov
- izobraževalno in mentorsko delo.

Cilji psihologa - svetovalca so:

- strokovni prispevek k urejeni kadrovski funkciji (postopki, metode, tehnike, evidence, analize, mnenja...)
- prispevek k poslovni funkciji (strokovni podatki, informacije o

stanju, kadrovskih pojavih in dogodkih...)
-iniciativa za spremembe in pomoč pri spremembah (delo, pogoji, klima, odnosi...).
Kako je to v praksi ali-kaj konkretno delam?
Na področju zaposlovanja, v zadnjih dveh letih pa predvsem upokojevanja, so bile vse dejavnosti usmerjene na zmanjševanje števila zaposlenih. V našem oddelku smo se tako ukvarjali predvsem s formalnimi postopki in načini reševanja kadrovskih presežkov.
Kot psihologinja se ukvarjam predvsem z diagnosticiranjem, prognoziranjem in svetovanjem posameznikom ter kot vodja Zaposlovanja sodelujem pri oblikovanju kadrovske politike, usmeritev in metod dela v kadrovski funkciji. Ne najdem pa časa za širše analiziranje psiho- fizio- sociloških faktorjev, ki vplivajo na delo delavcev in za vsa druga področja."

2.Že večkrat si bila mentorica dijakom, ki so sodelovali v natečaju za Nagrado Železarne Ravne. Za razpisane teme z družboslovnega področja so se dijaki in študenti še kar zanimali in jih z večjo ali manjšo pomočjo mentorjev tudi obdelali. Ali meniš, da se bodo družboslovne raziskave v železarni v prihodnje ohranile in uspevale le v tej obliki?

"Odločitev za mentorstvo dijakom v natečaju za Nagrado Železarne Ravne je v največji meri izhajala iz moje želje, da bi delala v šoli. Ker sem zaposlena v podjetju, sem imela tako priložnost žal le še pri delu s pripravniki in štipendisti.
Za natečaj sem izbirala teme, prilagojene nivoju znanja in sposobnostim dijakov, vedno pa so izhajale iz konkretne raziskave, ki smo jo pripravljali v železarni. Dijaki so s pomočjo mentorja opravili predvsem administrativni del raziskav (anketiranje ipd.).
Pri tem sodelovanju se mi je zdela zelo pomembna navezava stikov mladih z železarno, saj so se za sodelovanje v natečaju odločali dijaki prostovoljno, torej tisti, ki so se resnično zanimali za ta področja. Zaradi medsebojnega poznavanja je bilo lažje tudi pridobivanje nadarjenih štipendistov.
Mislim, da bi bilo kljub zaostrenim razmeram ali pa predvsem zaradi njih treba družboslovno dejavnost še bolj razviti. Morda smo bili v preteklem obdobju premalo konkretni (ostajali smo v fazi ugotovitev ne pa realizacije) ali pa so sedanje razmere krive, da mora imeti vsak družboslovec v podjetju neko konkretno zadolžitev, da je sploh lahko zaposlen."

Mag. MATEJA MEŠL, dipl. soc., direktorica Studia podeželja Nov' na Ravne

1.Bila si glavna pobudnica za ustanovitev Društva sociologov in politologov Koroške. Kje se po tvojem mnenju skrivajo vzroki za to, da društvo ni zaživelo?

"Vzroki za nedelovanje društva so:
- prvi: menim, da gre za različno delovno angažiranost potencialnih članov in njihovo pretežno problem-solving usmerjenost,
- drugi: gre za, še posebej značilno za našo in druge izrazito industrijske regije, zaprtost, individualizem (ne v ožjem pomenu) po posameznih segmentih in področjih, ko okolje ne vzpodbuja sodelovanja in globalnega delovanja (odraz tega so tudi druga društva in združenja, saj bi lahko aktivne našteli na prste ene roke),
- tretji: po mojem mnenju enako pomemben, pa je v tem, da nihče med nami v tem ni našel svojega interesa, da ni prevzel vodilne oziroma bolje nosilne vloge. Za uspešnostjo vsake aktivnosti, ideje stoji človek, z interesom in sposobnostjo vodenja! Do tega pa spet ni prišlo zaradi naših operativnih zadolžitev in področij, kjer delujemo - največ vas je v železarni, sledijo šole, potem pa smo še posamezniki na specifičnih delovnih področjih. Nihče pa ni iz sredin, kjer bi moral biti interes po skupnem delovanju na tem področju najbolj izražen - v upravnih, strokovnih institucijah širšega pomena."

2.Pred časom si bila zaposlena na Ekonomskem centru, pozneje Razorju, ki je z družboslovnimi raziskavami sorazmerno dobro "pokrival" prostor Koroške krajine. Po organizacijskih in kadrovskih spremembah pa se je njegova raziskovalna dejavnost skrčila. Ali meniš, da v naši občini obstajajo problemi in teme, ki bi jih pod drobnogled lahko vzeli družboslovci?

"Menim, da tudi ECM ali Razor ni pokrival prostora Koroške regije z družboslovnimi raziskavami, saj je bila tudi njegova dejavnost usmerjena pretežno na reševanje posameznih problemov. Področja, problemi ali teme za družboslovno raziskovanje ali delovanje so številna. Glede na začeto delo v Razorju in glede na aktualne tokove v sedanjem času bi izpostavila zlasti naslednja:
- kadrovsko-socialno, vezano na preobrazbe in spremenjene razvojne tokove (brezposelnost, vzpodbujena samoiniciativnost in podjetništvo),
-strukturalno, nova izhodišča in vrednostne spremembe (od "velikega" na malo, novi individualizem in novi pomeni globalnosti... -strankarstvo, preobrazba gospodarstva in regionalnega sistema).
To sta dve področji, ki po mojem zlasti izstopata in v okviru katerih so številne teme pravi izzivi za družboslovce. Zame osebno recimo:
-razumevanje družbenih preobrazb in sprememb (zasebna iniciativa, socialna varnost in odgovornost,...),
- oblikovanje novih družbenih skupin (podjetništvo, managerstvo...),
- nove vrednote in pomeni prostora, identifikacijski elementi (kvaliteta bivanja,regionalizem,...)."

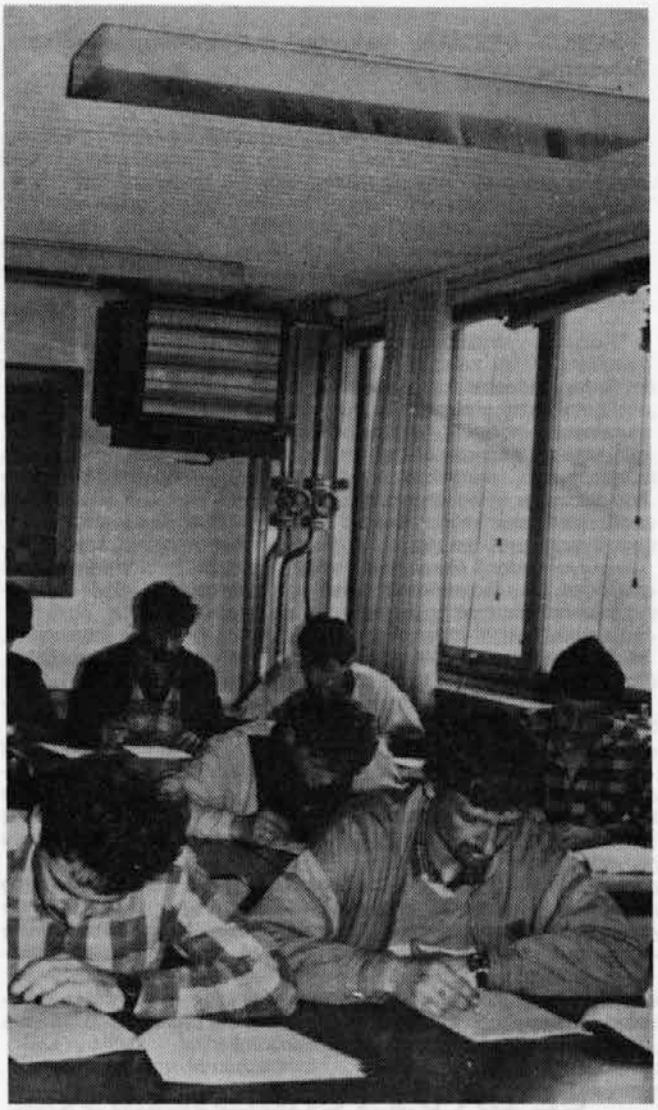

3.V Nov' ni se ekipa strokovnjakov ukvarja predvsem z revitalizacijo demografsko ogroženih območij. Kako ocenjuješ domet stroke?

"NOV' NA se ukvarja z vzpodbujanjem razvoja celotnega podeželskega aprostora z vidika novih pomenov prostora in nove razvojne filozofije - vzpodbujanja samoiniciativnosti in samoodgovornosti, individualnosti in povezovanja, gradnje skupnosti na teh novih osnovah.
Domet naše stroke je zelo širok. Gre za spreminjanje vrednot (odnos do prostora, lastna odgovornost, aktiviranje endogenih razvojnih potencialov nekega okolja,...), iniciiranje razvojnih sprememb (vzpodbujanje sodelovanja, kreativnosti in ustvarjalnosti, ustvarjanje nove gospodarske strukture,...) in spremljanje ter multipliciranje učinkov novih razvojnih procesov (vplivi novih dejavnosti in nove gospodarske strukture na obstoječo skupnost ljudi, gradnja nove skupnosti,...). Osnovna dejavnost je vezana na definiranje razvojnih možnosti v obstoječih potencialih (naravnem okolju, tradiciji, znanju in sposobnostih ljudi) in na zagotavljanju podpore pri njihovem uresničevanju (strokovna pomoč pri razvoju novih dejavnosti na teh osnovah, zagotavljanje začetne finančne in druge podpore)."

JANKO DEŽMAN, sekretar Svobodnega sindikata, Železarna Ravne

1.V preteklosti so bili rezultati družboslovnih raziskav - predvsem merjenja javnega mnenja zaposlenih-predstavljeni tudi družbenopolitičnim organizacijam, saj so zadevali tudi zanje zanimiva področja. Ali menite, da bi lahko sindikat tudi v današnjih časih koristno uporabil izsledke tovrstnih raziskav? Katera področja oziroma problemi bi po vašem mnenju morali vzbuditi pozornost in angažiranje družboslovcev? Kakšen naj bi bil odnos med sindikalno organizacijo in družboslovci v železarni?

"Rezultati družboslovnih raziskav o mnenjih delavcev v železarni bi bili zanimivi tudi sedaj. Večina vprašanj iz prejšnjih let bi bila aktualna tudi pri letošnji raziskavi. Gre za ekonomsko - socialni položaj, pluralnost interesov različnih struktur delavcev, pluralnost sindikatov, vlogo sindikatov po ukinitvi samoupravljanja, odnose med zaposlenimi ter brezposelnimi in vodstvom v sedanjih spremenjenih razmerah, vprašanja etike, morale, informiranja in komuniciranja v industrijski družbi itd. Želeli bi, da bi bil osnovni moto raziskave: kako zaposleni gledajo na ukinitev samoupravljanja, njihovo morebitno videnje in interes za soupravljanje, kako ocenjujejo svoj sedanji ekonomsko- socialni položaj (tudi v primerjavi s prejšnjim). Vsa ta vprašanja se nam zdijo aktualna ne glede na kratko časovno distanco obdobja družbenih sprememb.

Družboslovci, ki jih je v železarni kar precej, bi morali, glede na to, kakšna delovna mesta zasedajo, dati več uporabnih rezultatov, koristnihza delavce, in to na način, da bi ti to tudi opazili. Toje edina možnost, da večina zaposlenih spremeni tradicionalno slabo mnenje,ki ga o družboslovnih kadrih sedaj ima.

Družboslovci so sedaj pred osnovno dilemo, kakšno pot razmišljanja in delovanja naj uberejo. Neko samostojno -avtonomno, na nek način nevtralno strokovno, če je to možno, ali pa naj se v celoti postavijo na stran lastnika (v tem trenutku je to država) oziroma bodočih lastnikov, ki se bodo pojavljali v procesu privatizacije.

Nujno je tudi, da se družboslovci v tem trenutku dodatno izobražujejo in spremljajo dnevna politična in druga dogajanja ter imajo izdelan pogled na ekonomske, socialne, razredne in vse druge spremembe v družbi.Menim namreč, da jim prejšnja izobrazba in obstoječa praksa tega nista mogli dati.

Če boste družboslovci v kratkem pripravljali javnomnenjsko raziskavo ali kako drugo aktivnost, in če boste sicer organizirano na novo zaživeli, prosim, da nas pritegnete k sodelovanju."

SE BO KAJ SPREMENILO

Odziv na pisno anketo je bil nepričakovano slab (od štirinajstih povabljenih se jih je odzvala polovica). Zakaj?

Močan je strah pred nadrejenimi, ki jim morebitna kritika onemogočanja "pravega" družboslovnega dela ne bi bila všeč. Prisotno je tudi mnenje, da je v takšni industrijski organizaciji, kjer prevladuje tehnična inteligenca, najbolje manj opazno opravljati svoj posel. Večina tehničnih strokovnjakov menda dokaj omalovažujoče obravnava družboslovce. (Če bi kritizerji prebrali knjige M. Kosa, bi bili verjetno bolj samokritični, op. A.Č.). Odgovori bi bili torej namenjeni le "prepričevanju že prepričanih", morebiti bi po nepotrebnem povzročili razburjenje, končnega učinka oziroma sprememb v mnogih glavah, da so stroke enakovredne, pa ne bi bilo.

Nekateri anketiranci niso želeli javno razkrivati svojih šibkih točk.

V oddelkih, kjer so sicer s funkcijskimi opisi predvidene - z eno besedo - družboslovne raziskave, niso izdelani njihovi plani.

V zadnjem času pa tudi niso pripravili kakšne raziskovalne naloge. Družboslovci se zavedajo premajhne agresivnosti, da bi si izborili takšen posel. Vsepovsod pa tudi poslušajo nauke, da sedaj ni čas za raziskovanje.

Aktualno izhodišče družboslovnih aktivnosti: ključni vir podjetja so zaposleni

Nekateri družboslovci pa so vendarle uspeli in se povzpeli na vidna vodilna in vodstvena dela, pri čemer njihova strokovna izobrazba verjetno ni bila brez pomena. Če se že manj istovetijo s stroko, in se ne bi utegnili toliko praktično ukvarjati s strokovnimi problemi (npr.raziskavami), pa bi lahko prispevali k ugodnejši klimi zanje. Problem pa je, v kolikšni meri vodstvo organizacije oziroma njenih delov meni, da so takšni izdelki zanj zanimivi. Hkrati pa se poraja dilema, ali v takem primeru delo zaupati domačim strokovnjakom ali zunanjim institucijam.

Položaj družboslovja (tako strokovnih kot organizacijskih dejavnosti) v organizaciji trenutno ni zavidljiv. (S problemi organiziranja in delovanja članov pa se ukvarjajo tudi druga strokovna društva v železarni.)

Vendar pa ima družboslovje v podjetjih vsekakor dolgoročno perspektivo. Vedno bolj prodira spoznanje, da se v lastnih zaposlenih skriva velikanski potencial in da bo nadaljnji razvoj in uspeh podjetij ključno odvisen od tega,kako bodo znala ta potencial kar najučinkoviteje izkoristiti. Tu pa se lahko izkažejo družboslovci s svojim znanjem.

OPOMBE

(1) Ob stavki v Železarni Ravne leta 1987 so bili deležni tudi očitka, da v delovni organizaciji niso odigrali dovolj opazne vloge. Morali bi namreč opozarjati na težak socialni položaj delavcev, ne pa, da se je to odrazilo s stavko. (Zapisnik razširjenega sestanka DPO, Industrijski noži, 25. 12. 1987, str.2)

(2) Adam Sarapata: Osnove sociologije dela, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1968, str. 5-20.

(3) Družboslovno raziskovanje v gospodarskih organizacijah združenega dela, FSPN, Dopisna delavska univerza Univerzum, Ljubljana, l983.

(4) Aktiv družboslovnih delavcev Železarne Ravne: Mnenjska raziskava - Železarna Ravne 1985, I.poročilo, Ravne, april 1986, str.1.

(5) Aktiv družboslovnih delavcev Železarne Ravne: Mnenjska raziskava - Železarna Ravne 1986, preliminarno poročilo, Ravne ,januar 1987, str.2.

(6) Aktiv družboslovnih delavcev Železarne Ravne: Mnenjska raziskava - Železarna Ravne1985, I. poročilo, Ravne, april 1986, str.1.

(7) Kodeks profesionalne etike; v: Novice, SSD, št. 24, december 1991, str.8.

(8) Šime Ivanjko: Poklicna morala bodočih strokovnjakov, v: Gospodarski vestnik, št. 49, 1988. str. 395.

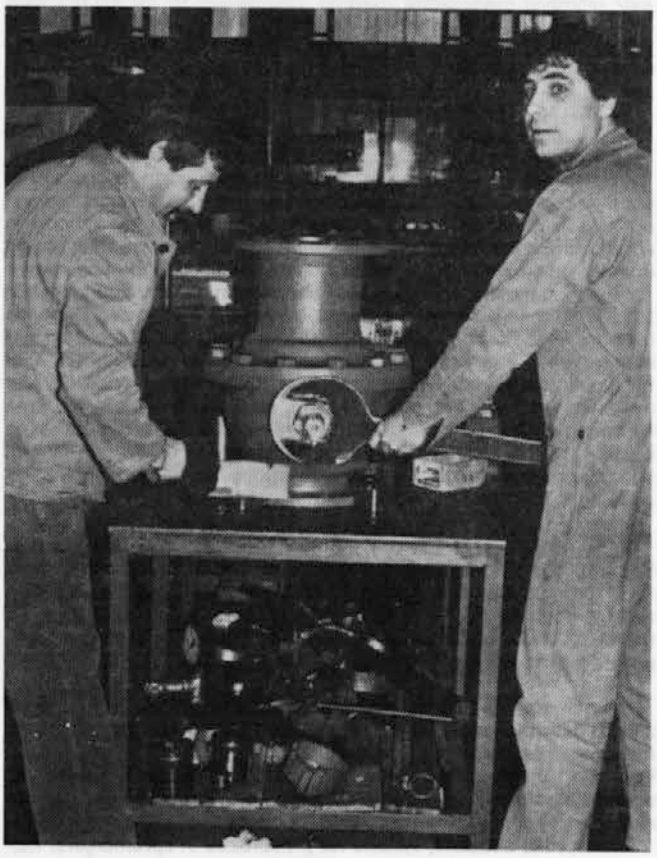

Ustanovitveno leto Železarne Ravne 1620 -1772 - 1774

Marjan Kolar

Vse navedene letnice se nanašajo na Črno, ne na Ravne .Nesporazum so prvi povzročili grofje Thurni, lastniki fužin v Črni, Mežici in na Ravnah.

Vsi drugi - zgodovinarji in propagandisti Železarne Ravne - pa so logiki Thurnov sledili. Čeprav morda pri "letnici nastanka" Železarne Ravne ne bo treba ničesar spreminjati, je vendarle prav, da si dejstva ogledamo. Potem jih bomo vsaj zavestno uporabljali in vedeli bomo, kako je z njimi v resnici.

Kolikor vemo na podlagi dokumentov, so si dogodki sledili tako:

Melhior Puc, fužinar in rudarski špekulant iz sosednje Laboške doline, je dal l. 1620 prenesti svoje koncesije za dve talilni peči v Črno na Koroškem. Najbrž ga je pritegnila novica, da je v okolici Črne železova ruda. Če je take rude res kaj bilo, je ni moglo biti dosti, saj je Puc svoje fužine že štiri leta pozneje (l. 1624) prodal grofu Thurnu. Tega pomanjkanje rude ni motilo, ker je imel lastno topilnico v Olsi, pozneje pa je železo za potrebe svojih fužin v Mežiški dolini dovažal iz Hefta in Mosinza.

Kaj vse so v Črni takrat proizvajali, ne vemo. Je pa tamkajšnje fužine hudo poškodovala povodenj leta 1655 in vse kaže, da je potem fužinarska dejavnost v Črni zamrla za dolgo dobo.

Ponovno so Thurni začeli graditi fužine v Črni leta 1772 in jih dokončali l. 1774. To letnico so potem uporabljali kot uradni začetek Jeklarne Ravne še v začetku 20. stol. Prvotna koncesija, ki jo je dobil grof Franc Thurn, se je glasila na pravico za postavitev kladiva, pozneje pa je bila dopolnjena še s pravico za postavitev ognjišča za presnanje jekla. Po smrti grofa Franca Thurna je prevzel podjetje Jurij Thurn. Po njegovi zaslugi so fužine naglo zaslovele po svojih izdelkih.

V firmi ravenske jeklarne je še poldrugo stoletje kasneje ostalo njegovo ime - čeprav je bil ustanovitelj Franc, ne Jurij in čeprav je bil leta 1774 prvotni obrat Thurnovih fužin v Črni in ne na Ravnah. Ravne so Thurni kupili iz Schlangenbergove zapuščine l. 1807.

Ker so torej Thurni vso pozornost raziskovalcev zgodovine železarstva v Mežiški dolini pritegnili na Črno, tam pa na letnico 1774, praktično ničesar ne vemo o tem, kakšna pota je dotlej ubiralo fužinarstvo na Ravnah. Ko se v listinah prvič pojavi ime trga Guštanj, je zraven že omenjeno žebljarstvo.

Nato sledi več stoletij molka vse do barona Schlangenberga.

Zakaj so Thurni zanemarili 150 let lastne zgodovine v Črni, ki so jo gotovo poznali, ne vemo. Če je povodenj uničila prve fužine in je bila dejavnost za dolgo dobo prekinjena, utegne prav to biti vzrok. Fužine in kasneje jeklarna na Ravnah so namreč po letu 1774 delovale neprekinjeno, pa tudi po obsegu in tehnologiji se prve fužine z jeklarsko dejavnostjo pač niso mogle primerjati.

Čeprav je seveda škoda, da manjkajo dokumenti za fužinarsko dejavnost na Ravnah, v bistvu to le ni tako hudo, saj se je železarstvo v resnici razcvetelo šele v 19. stoletju.

Kako daleč v preteklost katera tovarna postavlja letnico svojega nastanka, je stvar nazorov, stališč in okusa. Če si vsaj približno predstavljamo, kakšne so bile fužine pred 370 leti, bomo gotovo znali ohraniti mero, kadar bomo govorili o svoji preteklosti.

ZGODOVINA V LETNICAH

1620 Melhior Puc iz Laboške doline postavi prve fužine v Črni
1624 Grof Thurn kupi te fužine
1655 Povodenj poškoduje fužine, dejavnost zamre
1772 - 1775 Grof Franc Thurn ustanovi kovačnice in fužine v Črni
1807 Grof Thurn kupi iz Schlangenbergove zapuščine ravenske kovačnice. Thurn je lastnik fužin v Črni, Mežici in na Ravnah
1870 Ravne uvedejo proizvodnjo taljenega jekla
1881 Na Ravnah zgradijo martinarno
1890 Železarji na Ravnah ustanovijo konsumno društvo
1913 Jeklarna Ravne doseže največjo proizvodnjo 10.447 ton
1918 Postavitev sekvestra pri jeklarni na Ravnah
1922 Ukinitev sekvestra, imenovanje državnega nadzorstva nad železarno. Ministrstvo za trgovino in industrijo v Beogradu propagira preselitev ravenske jeklarne v Prijedor
1925 Jeklarna Ravne sklene z delavstvom kolektivno pogodbo
1926 Na Ravnah prične obratovati oddelek za izdelavo vzmeti
1927 Ustanovitev delniške družbe ravenskih jeklarn s 14 milijoni din kapitala in večinsko udeležbo Boehlerjevega koncerna
1928 Prevzem prodaje izdelkov Boehlerjevega koncerna
1929 Ustanovijo podružnico ravenske jeklarne v Beogradu, leto prej v Zagrebu
1930 Ravenska jeklarna pristopi h kartelu jugoslovanskih železarn

Sporazum ravenske jeklarne z Železarno Jesenice glede izdelave osi

1936 Jeklarna Ravne sklene zaradi izgub zmanjšati delniško glavnico na 12 milijonov dinarjev
1938 Na Ravnah obnovijo martinarno
1941 Maja Boehler uveljavi kot lastnik večine delnic svoje pravice pri jeklarni
1942 Boehler povečuje delniško glavnico jeklarne na 3 milijone RM z vplačilom 2,1 milijona RM. Na Ravnah začnejo graditi novo tovarno torzijskih vzmeti za tanke in topove ter jeklenih nosilcev za letalska krila. - Rušijo pudlovske peči
1945 29. avgusta okrajna komisija Prevalje zapleni premoženje železarne.
1946 31. oktobra ustanovijo državno podjetje Železarno Ravne
1947 Začetek gradbenih del petletnega plana. Gradnja velike dvorane jeklolivarne, žerjavnih prog in mehaniziranje kovačnice. Gradnja daljnovoda Dravograd - Ravne

Pričetek gradnje stanovanjskega naselja na Čečovju

1950 9. septembra delavci prevzamejo železarno v upravljanje

(Vir: Ivan Mohorič, Industrializacija Mežiške doline. Maribor 1954)

Thurnove fužine v Mušeniku (okoli 1860 - 70)

SKUPŠČINA IN NJENI ZBORI:

Z NASPROTNIH POZICIJ ZA SKUPNI INTERES

Helena Merkač

Skupščino občine Ravne sestavljajo trije zbori: zboru združenega dela predseduje mag. Vida Potočnik, poslovodna delavka v mežiškem rudniku, družbenopolitičnemu dr. Bojan Borstner, profesor filozofije na Pedagoški fakulteti v Mariboru, zboru krajevnih skupnosti pa Marjan Rek, kmet s Stražišča.

Za Koroški fužinar sta dr. Bojan Borstner in Marjan Rek ocenila in predstavila delo prve ravenske skupščine v večstrankarskem sistemu. Čeprav je ta organ formalno tridomen, trizboren, dela kot enodomen, kot celota.

Do tega je prišlo, ker se je tridomni parlament kot posledica klasičnega enopartijskega sistema in volitev po neki splošno sprejeti shemi že takoj po konstituiranju pokazal kot nesmotrn. Razlike med nekim skupnim in političnim interesom so se namreč vedno bolj izgubljale. Skupščina je začela delati kot enodomna in po mnenju predsednikov zborov se je to izkazalo kot zelo primerno. Postala je pravi parlament, ki dela prek strank, prek klubov poslancev ali prek posameznih poslancev, in ne prek zborov.

Enodomne skupščine so v Sloveniji prej izjema kot pravilo.

Načini delovanja enodomnega parlamenta prinašajo pomembne prednosti, med drugim naslednje:

- usklajevanja so manj zahtevna, proceduralni zapleti so manjši
- znotraj posameznih zborov ne prihaja do stankarskih grupiranj
- ozki interesi se presežejo
- ekonomija časa je veliko večja, tudi zato, ker so glasovanja skupna, le pri redkih temah so obvezna po zborih
- v enem zboru se lahko predstavljajo različna stališča, medtem ko bi zbori morali pokrivati svoja relativno zaprta področja, le družbenopolitični bi lahko obravnaval vse zadeve.

Namesto zborov so torej v večstrankarskem sistemu v ospredju stranke, in kot ocenjujejo sogovorci, stranke funkcijo zborov ustrezno zamenjujejo.

V takšnih razmerah je spremenjena tudi vloga predsednika zbora. Transformirana je v člane predsedstva skupščine, ki v ravenskem primeru zastopajo posamezne grupacije strank.

Tako zdaj poprejšnje dogovarjanje namesto v zborih poteka na dveh drugih ravneh: v predsedstvu in v poslanskih klubih strank.

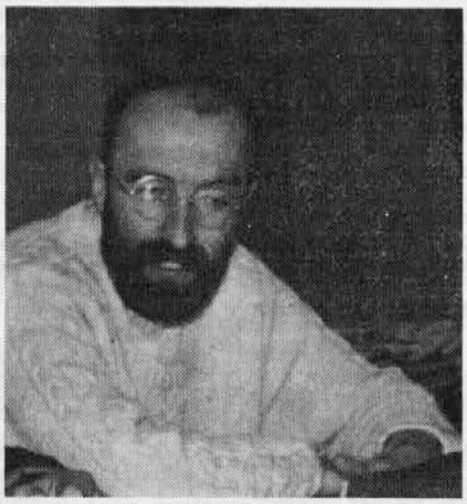

dr. Bojan Borstner

Predsedstvo ravenske skupščine je sestavljeno tako, da so strankarski interesi v grobem smislu pokriti. Različna mnenja strank se tako že tam pokažejo in se lahko uskladijo. Naloga predsedstva je, da v skladu s programom odloča o dnevnem redu. Skupščina v bistvu izboljšuje osnovne predloge, oblikovane na poprejšnjih sejah predsedstva ali poslanskih klubov. Do radikalnih preobratov, ko bi se odločalo v nasprotju z osnovnimi začrtanimi predlogi, prihaja le redko.

Marjan Rek

Zanimivo je razmerje med skupščino in IS. Ko so se s spremembo političnega sistema kompetence preselile v center, v Ljubljano, je IS pridobil moč, čeprav sta na nivoju občine izgubila tako izvršni svet kot skupščina. V odnosu do skupščine je izvršni svet postal veliko samostojnejši, ker je direktno podrejen republiškemu IS, pri skupščini pa ni hierarhične povezave. V klasičnem sistemu je občinska skupščina že imela svoje predstavnike v republiški.

Skupščina tako ni izvršna oblast, čeprav bi si občani včasih to želeli. Njene kompetence so ozke. Včasih se je na občini kot na oblastnem organu kreirala vsa občinska gospodarska politika, zdaj pa tega ni več. Skupščina naj bi sicer pridobivala moč pri splošnih, občih zadevah, a je pri tem omejena vsaj z dvojim. Najprej je to prepričanje ljudi, da so po političnih spremembah odrinjeni od kakršnekoli oblike vplivanja na oblast, čeprav imajo dejansko več možnosti. Vlada prepričanje, da je politika stvar voljenih politikov, ki so dolžni poskrbeti za svoje volilce. Toda ta odnos bomo morali na pravi način šele vzpostaviti.

Na drugi strani pa je delo skupščine odvisno od denarja. Lokalni interes je zelo omejen s centralno usmerjenim republiškim, in ker je občinski proračun del integralnega republiškega, pride v občine le toliko denarja, kolikor je nujno za preživetje.

Žal pa je meter, kot pravi g. dr. Bojan Borstner, vedno postavljen v vrt, v katerem si. Če bi bili boljši časi, bi lahko bilo delo skupščine uspešnejše.

Splošne razmere se nujno odražajo v parlamentu. Na Ravnah so poleg gospodarskih problemov to tudi črne gradnje. Te so rakava rana občine. Obravnave na skupščini nemalokrat sprožijo polemične razprave. Te sicer niso pravilo. Do njih prihaja, kot menita sogovorca, ker koordinacija pred skupščino še ni v pravi meri vzpostavljena, ali če želi prevladati kakšen osebni interes. Na srečo so to osamljeni primeri, pojavljajo pa se, ker se nekateri ne zavedajo, da sodijo zasebne stvari v kuhinjo. Posledice so včasih farso-komične situacije.

Na splošno, ocenjujeta predsednika zborov, je kultura parlamentarnega dialoga v ravenski skupščini še prenizka. Kreganje lahko ostane, to je sestavni del vsakega parlamenta, ampak natančno je treba vedeti, o čem se krega. Izraža se premalo jasno, predolgo. Čeprav je normalno, da prihaja do izraza moč posameznikov, da se znotraj grupacij pojavljajo liderji, se je bati tistih, ki so prepričani, da so strokovnjaki za vsa področja.

Počasi bo gotovo prevladala tudi zavest, da se v skupščini z nasprotnih pozicij dela za skupni interes. Tega pa se z veliko žlico ne da naučiti v enem letu.

GRADIVO ZA KOROŠKI BIOGRAFSKI LEKSIKON

Prof. Tone Sušnik

Rodil se je 30. decembra 1932 na Prevaljah, Farna vas 95, zdaj Na produ 33.

ROD

Oče: dr. Franc Sušnik, profesor, ravnatelj na raznih šolah v Mariboru, ustanovitelj gimnazije na Ravnah leta 1945 in študijske knjižnice.

Mati: Antonija (Tončka) Sušnik, rojena Plešivčnik, gospodinja doma.

Bratje: dr. Janko Sušnik, r. 1927, univerzitetni profesor za fiziologijo

dr. Franc Sušnik, r. 1930, univerzitetni profesor za botaniko

Matjaž Sušnik, r. 1945, manager

ŠOLE

Od š.l. 1939/40 in 40/41 do kraja marca na vadnici učiteljišča v Mariboru, nato na Prevaljah dokončal osnovno šolo - seveda nemško - se v š.l. 1943/44 vpisal v klasično gimnazijo v Celovcu, zaradi bombardiranja Celovca (prvič 16. 1. 1944) se je prešolal na meščansko šolo v Mežici in tu končal prvi letnik; ker pa je nemška vojska zasedla v Mežici šolo, se je moral vrniti v osnovno šolo na Prevaljah. V novi državi je poleti opravil nostrifikacijo in se nato vpisal v 3. razred novo ustanovljene gimnazije na Ravnah. Tu je maturiral l. 1951. Jeseni se je nato vpisal na slavistiko (slovenščina in srbohrvaščina) na filozofski fakulteti. Diplomiral je s temo o Prežihovi Požganici 7. oktobra 1957.

SLUŽBE

Prvo službeno mesto je dobil na tedanji MIŠ (Metalurški - industrijski šoli) na Ravnah in je nastopil 8. oktobra 1957. Po odsluženi vojaščini v Bileći in Mostarju se je vrnil na šolo s š.l. 1959/60 in ostal še eno leto. S š.l. 1961/62 se je zaposlil na gimnaziji na Ravnah. Redno je poučeval do 30. decembra 1980, ko je zbolel in ni mogel več poučevati.

Dodelili so mu mesto šolskega knjižničarja pa tudi urejanje šolskega arhiva. Oktobra 1991 se je invalidsko upokojil.

DELO

Poleg rednega dela na šoli je pisal in še piše poljudne literarnozgodovinske sestavke in aktualne časopisne članke, sodeluje pri urejanju nekaterih publikacij.

1. Literarnozgodovinsko pisanje obsega samostojne publikacije, za posamezne zbornike je prispeval daljše sestavke.

Samostojne publikacije

Po Prežihovih Kotljah (dve izdaji); Kotlje (v zbirki kult. dediščine); Prežihov album (zaradi avtorjeve bolezni sta sklepno redakcijo opravila dr. Jože Koruza in Jože Stabej).

Prispevki za posamezne zbornike/tiske

Prežihov zbornik - Prerez gospodarskega in političnega življenja v Mežiški dolini, Beseda o Požganici. Med Peco in Pohorjem - Razvoj šolstva v Mežiški dolini; Ustanovitev in rast ravenske gimnazije; Testament gimnazije in obet. Za obe publikaciji simpozija o Prežihu (1979, 1983) je prispeval Koroška v delih Prežihovega Voranca in Razmišljanja o Kuharju politiku. Za ID Prežihovih del pri Založbi Obzorja 1981 je prispeval spremno besedo za Samorastnike. Za zbornik fare Device Marije na jezeru Bodi pozdravljena Devica Marija (1990) - Paberkovanje o Fari ob stoletnici cerkve 1890 - 1990. Hotuljska fara slavi (zbornik izide poleti 1992) - Strani iz hotuljske fare. Za faksimile dijaškega lit. glasila 1915/16 v Celovcu Vzbudi se Sloven! je napisal besedila za separatni tisk o glasilu (izšlo 15. maja 1992 pri MD Celovec). Pet let KKS (1957) - Vstal je človek naš (o Prežihu).

2. Literarnozgodovinski sestavki po raznih časnikih:

Koroški fužinar

- ciklus pod skupnim naslovom Literarnozgodovinski razgledi po Mežiški dolini
- ciklus lit. zg. sestavkov o naslednjih krajih:

Dobrije, Kotlje (tudi posebna izdaja), Prevalje, Leše s Platom, Uršlja gora, Poljana - Lom - Lokovica, Mežica, Park kulture na Ravnah

- ciklus ob 80-letnici rojstva dr. Franca Sušnika (pet številk)
- drugi daljši članki: Mladostno delo Prežihovega Voranca, O Leškem rokopisu, O Suhodolčanovi literarni beri, o Drabosnjaku, o Milki Hartmanovi, o Bunckovih arcnijskih bukvah, Moja doživljanja ob koroški antologiji.

Prepih

- krokiji lit. zg. koroške krajine, doslej je izšlo 14 slik: Domačijsko paberkovanje

Naš tednik

Po slovensko (1976, ps), Pismo s Korotana (1976, ps) ob 100-letnicah rojstva Vinka Poljanca in Ožbolta Ilaunika.

3. Piše in objavlja sestavke v raznih časnikih (Večer, Nedeljski dnevnik, Naši razgledi, Odsevi (o pesniku Golu).

4. Jezikoslovje: Ponatis diplomske naloge - uvodne besede. Govor Prevalj (Korf. 1960)

5. Uredniško delo: sourednik obeh farnih zbornikov (Prevalje, Kotlje), sodeloval pri izdaji ostaline dr. F. Sušnika Pregled svetovne književnosti.

6. Nekaj rokopisov čaka založnikov: - Kulturnozgodovinski sprehodi po Podjuni (okoli 120 tipkanih str.). Prisotnost Slovencev v Celovcu in okolici (okoli 80 tipkanih str.. Nova izdaja izbora dr. F. Sušnika Koroške slike, uvod dr. P. Zablatnik, MD Celovec.

Tako smo nanizali delo našega lokalnega literarnega zgodovinarja Toneta Sušnika. Tega ali onega nismo našli, ker je marskikaj objavil pod psevdonimom.

KAKO ZELENA JE NAŠA ZAVEST

Mojca Potočnik

Onesnaženost okolja je bič, ki zaradi naglega razvoja industrije že nekaj desetletij tepe človeštvo. V evforiji vsemogočnega napredka se posledic obremenitev v naravi predolgo nismo zavedali in danes, ko je razvoj zastal, marsikje le s težavo celimo rane, ki smo jih v svoji slepoti - v diru za materialnimi dobrinami - zasekali v zemljo, ozračje in vodo.

Mežiška dolina tega razvoja ni obšla, nasprotno, s svojo metalurško proizvodnjo v Mežici in na Ravnah si je naložila eno najtežjih ekoloških bremen v slovenskem prostoru in si v enem svojem delu pridobila neslavno ime "dolina smrti". Na Ravnah se tolažijo, da to ime bolj pritiče gornjemu delu doline ob Meži, kjer je strupeni svinec povzročil pravo razdejanje v pokrajini med Smrekovcem in Peco, toda tudi jeklarska proizvodnja je zaznamovala okolje. Le toliko manj usodno, kolikor železo ni strupeno in ga narava laže prenaša kot svinec, vendar bi se bila tudi pod njim začela dušiti, ako železarna ne bi bila poskrbela za čistilne naprave in za tehnološko čistejšo proizvodnjo.

Šele potem, ko je smrt v okolici Žerjava začela kositi z naglimi in vse širšimi zamahi, in ko ji je slabo zdravje rastlin, živali in ljudi vse bolj krčilo prostor, se je mišljenje vodstvenih ljudi v Rudniku Mežica preokrenilo. K spoznanju, da svinec ni kralj, pod katerim mora vse popadati, je morda pripomoglo tudi pomanjkanje rude v Peci. Čeprav ima to zaradi izgube delovnih mest negativne posledice za ljudi, pomeni hkrati veliko olajšanje za okolje. Žerjavska topilnica svoje okolice ne mori več s pretiranimi izbruhi svinca in žveplovega dioksida, pražarna je ustavljena, čistilni sistem za Mežo dokaj zanesljivo deluje.

Najhujša sovražnika narave v Mežiški dolini sta torej ukročena, o povsem čistem okolju in raju za turiste pod Uršljo in Peco pa vendar ne moremo govoriti. Preveč je še drobnih onesnaževalcev, ki menijo, da jim ni treba ravnati drugače, kot so bili vajeni doslej.

ORGANIZIRANA SKRB ZA OKOLJE

Kakor so številni posamezniki že dolgo nenaklonjeno in s skrbjo opazovali uničevanje narave, opozarjali na posledice ter zahtevali drugačno ravnanje, je rasla tudi družbena zavest o škodljivosti takega početja in za drugačen odnos do okolja je začela skrbeti tudi oblast z zakoni in predpisi.

Pri ravenski občinski skupščini deluje Komite za varstvo okolja in urejanje prostora, ki je leta 1986 začel problematiko varstva okolja v Mežiški dolini vsestransko in sistematično reševati. Program je pripravil Ekonomski center, Inštitut Ravne, s sodelovanjem strokovnjakov iz Rudnika Mežica in Železarne Ravne. Oblikovali so strokovni tim, ki je bil zadožen za uresničevanje programa. Njegova naloga je bila najprej ugotoviti in popisati stanje onesnaženosti in varstva okolja v vseh krajih občine Ravne, izdelati kataster onesnaževalcev ter določiti ukrepe za izboljšanje stanja.

Kataster onesnaževalcev z vrstami in oblikami onesnaževanja je pokazal, da so v Mežiški dolini ogroženi vsi trije elementi narave - zemlja, zrak in voda, zato je nujno, da se odnos do okolja takoj spremeni in onesnaževanje bistveno zmanjša.

VARSTVO ZRAKA

Sredi osemdesetih let je bilo v občini Ravne na Koroškem najmočnejše onesnaževanje z žveplovim dioksidom. Iz Žerjava je izhajalo 13 do 15 ton, iz Železarne Ravne še kakih 500 kg SO_2 dnevno, iz motornih vozil je izpuhtelo v zrak po 40 kg SO_2 na dan (15 ton na leto).

V času kurilne sezone je bila slika po krajih Mežiške doline različna. Medtem ko v Kotljah in na Ravnah, kjer so stanovanja centralno ogrevana (s plinom), onesnaževanja zraka iz individualnih kurišč ni bilo, so bile pozimi emisije SO_2 v Črni in Mežici po dve toni, na Prevaljah pa po tri tone dnevno.

Skupno z emisijo iz Žerjava je bila tedaj dnevna emisija žveplovega dioksida v Mežiški dolini okrog 20 ton.

Razen tega sta delovala v dolini še dva velika onesnaževalca s prahom - Rudnik Mežica in Železarna Ravne. Slednja je bistveno zmanjšala zapraševanje s tem, ko je postavila učinkovito odpraševalno napravo v stari topilnici, še vedno pa je izhajalo v zrak do tri tone prahu dnevno iz nove topilnice. V dimnem plinu so bili tudi okolju škodljivi fluoridi, ki nastajajo pri proizvodnji jekla s pomočjo jedavca. Medtem ko je bila poraba jedavca še pred štirimi leti 2000 ton, se je lani znižala na 350 ton, zato je tudi zaplinjevanje zraka s fluoridi postalo zanemarljivo. Skoraj povsem ukrotila pa je železarna zapraševanje ozračja letos aprila, ko je začela redno obratovati Fläktova druga odpraševalna naprava pri peči UHP. Razen dveh velikih deluje v obratih železarne še 50 manjših čistilnih naprav za zrak.

Sadovi tehnoloških sprememb, zmanjšanje proizvodnje in število čistilnih naprav se že odražajo na kakovosti ozračja na Ravnah. Po podatkih Hidrometeorološkega zavoda RS so Ravne razvrščene po imisijski koncentraciji SO_2 na 39. in po imisijski koncentraciji dima v kurilni sezoni na 31. mesto med 44 slovenskimi kraji, kjer onesnaženost ozračja merijo.

Iz topilnice v Žerjavu je leta 1986 izhajalo v zrak 19 do 109 kg prahu na dan, odvisno od režima obratovanja topilniških agregatov. Analiza je pokazala, da je bilo v žerjavskem prahu okrog 4o % svinca, 5 % cinka, 0,6 % kadmija, nad 1 % arzena in manj kot 5 tisočink živega srebra. Sestava prahu je bila prav tako odvisna od režima obratovanja in od surovinske sestave koncentratov, ki so jih predelovali v Žerjavu.

Z velikimi vlaganji, s spremembo surovin in tehnologije je Rudnik Mežica v zadnjih letih bistveno zmanjšal onesnaževanje okolja s prahom in tudi z žveplovim dioksidom. Leta 1989 so v Žerjavu prenehali predelovati primarne svinčeve surovine, koncentrate, ki so vsebovali od 12 do 20 % žvepla, in danes predelujejo le sekundarne svinčeve surovine, izrabljene akumulatorje, ki vsebujejo 3 do 4 % žvepla, proizvodnjo pa so znižali do najnižje meje, ki jo dopuščajo tehnično - tehnološke karakteristike metalurških naprav.

Medtem ko so v Žerjavu pri največji proizvodnji 25.533 ton svinca (leta 1976) spustili v zrak 5.812 ton žveplovega dioksida, je leta 1991 emisija SO_2 pri proizvodnji 15.874 ton svinca znašala 737 ton, kar je desetina emisije iz Šoštanja. Tudi koncentracija prahu, ki izhaja z dimnimi plini, je zmanjšana pod zakonsko dovoljeno mejo in znaša manj kot pol kilograma na uro, njegova koncentracija (5,1 mg/m3) znaša polovico dovoljene (10 mg/m3).

Ko bi bili v Mežiški dolini odvisni samo od lastnega onesnaževanja zraka, bi bili lahko že dokaj zadovoljni. Med industrijskimi podjetji velja še za večjega onesnaževalca Lesna, Tovarna pohištva Prevalje, ki kuri z lesnimi ostanki, v katerih so tudi barve in laki. Preiti bo morala na kurjenje s plinom, kar ni nemogoče, saj plinovod teče skozi Prevalje. Potem ko je velik del porabnikov že začel ogrevati stanovanja in druge prostore s plinom, se je ozračje na Prevaljah bistveno izboljšalo. Drugače je v Mežici, kjer se zasebniki in podjetja le počasi preusmerjajo z drugih, ekološko manj čistih goriv na plin, najtrši oreh pa bosta predstavljala Žerjav in Črna, saj zaradi gospodarske krize ni pričakovati, da bo mogoče plinovod kmalu speljati do konca doline.

Toda, ko bi imeli samo lastne vire onesnaževanja, bi imeli sorazmerno čist zrak vsaj poleti, v hribih pa vse leto.

Žal ni tako. Meritve v južnem pasu občine so namreč pokazale, da se domačemu pridružuje še dodatno onesnaževanje z SO_2 iz termoelektrarne Šoštanj. Vsebnost žveplovega dioksida je bila na južnem pobočju Uršlje gore in v Javorju znatno višja kot v Topli in Bistri, še bolj pa je presegala tovrstno onesnaženost na Ravnah. Koncentracije SO_2 so v času meritev (septembra in oktobra 1986) znašale na Ravnah od 10 do 20 mikrogramov na m3, na merilnih postajah Lavter (pod Uršljo goro), Kavnik in Matvoz (v Javorju) pa do 300 in več mikrogramov na m3 zraka. Taka onesnaženost ozračja, vira katere sta bila tako Žerjav kot šoštanjska elektrarna in ki ni pojemala v poletnih mesecih, je že začela puščati bolezenske sledove na obširnih gozdovih hribovitega južnega predela Mežiške doline, predvsem na iglavcih.

Zmanjšanje onesnaževanja na domačih tleh ter delno omejeno izhajanje SO_2, ob tem pa še ugodne klimatske razmere v zadnjih letih so prispevale k temu, da se je propadanje gozdov na ogroženih območjih naše občine ustavilo. Tako je pokazala raziskava, ki jo je v letu 1991 opravil Rudnik Mežica pod vodstvom dipl. inž. Petra Souventa in v sodelovanju z dipl. biol. dr. Blanko Drušković.

Če pomeni to začetek novega obdobja, se lahko samo veselimo.

VARSTVO VODA

V osemdesetih letih je Slovenija imela že dokaj strogo in dobro urejeno zakonodajo za varstvo voda. Hidrometeorološki zavod iz Ljubljane je meril onesnaženost vseh večjih slovenskih rek, tudi Meže v Podklancu.

Meža je bila tedaj razvrščena v 3. do 4. kakovostni razred, torej med najbolj onesnažene. Vanjo in v njene pritoke so iztekale vse komunalne in industrijske odplake, tako da so bile nekatere vode v dolini - Vodni rov, Leški potok, Barbarski potok, Strojnska Reka, Suha - bolj podobne odtočnim kanalom kot tistemu, kar poimenujejo. Vsi onesnaževalci - obrtno servisne delavnice in gospodinjstva ter industrijska podjetja - so spuščali svoje tekoče odpadke v potoke in reko Mežo, ki se je vzdolž toka vse bolj zgoščevala. V topilnici v Žerjavu je pridobila precejšnje količine svinca in cinka, na Prevaljah odpadne produkte iz Tovarne lesovine in lepenke, na Ravnah pa predvsem odpadna olja in emulzije, kolikor jih niso zlili v oljne jame na haldi.

Vsebnost olja, merjena za železarno, je presegala gostoto, dovoljeno za kanale, ki znaša 10 mg/l vode. Na Ravnah so Mežo poleg železarne obremenjevali še Koroški zdravstveni dom, Pralnica, Gradis, Hotel Merx in Petrol.

V vsej dolini je imela ustrezno čistilno napravo le tovarna Lek na Prevaljah, vendar tudi njenega delovanja inšpekcija ni nadzirala.

Vzorci, zajeti na različnih odvzemnih mestih po vsej dolini, so dokazovali, da niti podjetja niti posamezniki ne skrbijo za čistočo voda. Drugače si ne bi bilo mogoče razlagati visokih koncentracij olja v vodi, ki teče v zgornji Koprivni ali Topli.

Tak odnos je nevaren tudi za t.i. vodne vire, ki so omejeni, zato jih je nujno treba zavarovati. Ekonomski center se je obvezal, da določi varovalna območja in pripravi osnutke odlokov o varstvenih pasovih vodnih virov za vso občino, kar je pomembno predvsem za kmetijstvo, ki je z uporabo kmetijskih gnojil velik onesnaževalec okolja.

Kakor pri varstvu zraka lahko tudi za varstvo voda ugotovimo, da sta do danes največ naredila oba največja onesnaževalca v dolini.

Rudnik Mežica, ki je svojčas spuščal po Meži vse odpadke svoje proizvodnje, kolikor jih ni šlo v zrak, je že pred leti zgradil sistem čiščenja odpadnih vod, s tem, da so mulj začeli odlagati v opuščene rudniške rove. Zaradi različnih višin odlagališč se je še dogajalo, da je mulj kdaj prodrl v Mežo, in strokovnjake Rudnika Mežica je stalo precej truda in časa, preden so Meži vrnili njeno prvotno modro zeleno barvo. Odpraviti so morali tudi t.i. človeški faktor pri izlivih kisline iz tovarne akumulatorskih baterij, ki je povzročil več pomorov rib v Meži tudi še potem, ko že ni več tekla sivo bela in gosta.

K vsemu, kar je po Meži pritekalo do Raven, je pred leti dodajala dobršen delež tudi Železarna Ravne. S krožnim sistemom hladilne vode pri UHP in z napravo za cepljenje oljnih odpadkov je onesnaževanje Meže v celoti odpravila, onesnaževanje s tehnološko vodo pa je bistveno zmanjšala tudi Tovarna lepenke na Prevaljah.

Tako Meža s tehnološkimi vodami ni več onesnažena, še vedno pa ni rešena komunalnih odplak, razen v Črni, kjer čistilna naprava deluje že 20 let. V občini pripravljajo projekt za centralno čistilno napravo, ki naj bi prečiščevala odtoke s Prevalj, z Raven, iz Strojnske Reke in iz Kotelj, od koder je že speljan kolektor, ki pa je še brez razbremenilnikov za meteorne vode.

ODLAGANJE ODPADKOV

Da ne vemo, kam z odpadki, najbolj jasno kažejo bregovi rek in potokov, ki so ovešeni z ostanki nerazgradljive embalaže, malo bolj skriti kotički gozdov in grap pa so prava divja odlagališča zavrženih gospodinjskih aparatov, avtomobilov in delov pohištva. O nemarnem odnosu ljudi do narave pričajo vsakovrstne smeti, s katerimi so nastlana obrobja planinskih in dolinskih poti ter parki in nasadi po mestih, da o njihovih obraslih obrobjih ne govorimo.

Po vseh pravilih zahodne civilizacije urejenega odlagališča odpadkov v občini Ravne nimamo. Delno je urejeno odlagališče na Holmcu, vendar je tamkajšnji krajevni skupnosti občinska oblast že pred leti obljubila, da ga bo zaprla. Ker niso našli primerne nove lokacije, tja še vedno odvažajo predvsem komunalne odpadke. Tako Komunalno podjetje Prevalje kot Surovina si prizadevata, da bi od pravega odpada ljudje že sami odbirali sekundarne surovine, predvsem steklo in papir, vendar se je doslej v namenskih zabojnikih, kjer so že nameščeni tudi po naseljih, nabiralo še vse.

Komite za varstvo okolja, ki si je pred leti zadal nalogo, da bo poskrbel za ekološko osveščanje prebivalcev, potem ko je izgubil podporo ECM in njegove ravenske iniciativne skupine, pri uresničevanju te naloge ni bil najbolj uspešen. S pravim odnosom in sortiranjem odpadkov bi se namreč količine pravega odpada znatno znižale in problemi z odlagališči bi se samodejno bistveno zmanjšali.

Odslej problematiko odlagališč za celotno Slovenijo rešuje ministrstvo za okolje, ki pripravlja projekt IKROS. Po teh načrtih bodo zgradili skupno odlagališče za vso koroško regijo.

Sistemsko bo v prihodnje treba urediti tudi odlaganje posebnih odpadkov, ki nastajajo v industriji. V manjših podjetjih si pomagajo, kakor vejo in znajo. Železarna Ravne in Rudnik Mežica imata vsak svojo haldo, del odpadkov pa tudi predelujeta. Rudnik je uvedel postopek pirolize, Železarna Ravne pa cepljenje oljnih emulzij in destilacijo odpadnih nitrorazredčil. Vsi trije postopki so namenjeni tudi zunanjim naročnikom in pomenijo velik prispevek nekdaj največjih onesnaževalcev k varstvu okolja.

POSTATI PRIJAZNI OKOLJU

Po vsem zapisanem bi bilo mogoče reči, da so storili za okolje največ prav njegovi nekdanji najhujši sovražniki. Morda ne vedno iz visoke ekološke zavesti, ampak zato, ker jih je k temu prisilila zakonodaja. Ta je pri nas na visoki ravni, vendar še vedno dokaj neučinkovita, zato se ji manjši in manj nevarni, a vendar škodljivi onesnaževalci pogosto izognejo.

Na vprašanje, kako zelena je naša zavest, bi torej lahko odgovorili: Toliko imamo radi naravo, da je nočemo in ne dovolimo več moriti, po koščkih pa jo še vedno ranimo, in skrb za lepoto in kulturo okolja je za večino izmed nas tujka, ki bi bila dobrodošla le, ko bi s seboj nosila vrečo denarja. Ker premore le prazno mošnjo, pogosto trka na zaprta vrata, kar je škoda. Mnogim tako namreč ni dano spoznati, da za lepše in boljše okolje ni vedno potreben denar. Navadno zadošča nekaj energije in dobre volje, pa se tujka spremeni v prijazno, ljubo gostjo, ob kateri je življenje prijetnejše in prihodnost bolj gotova.

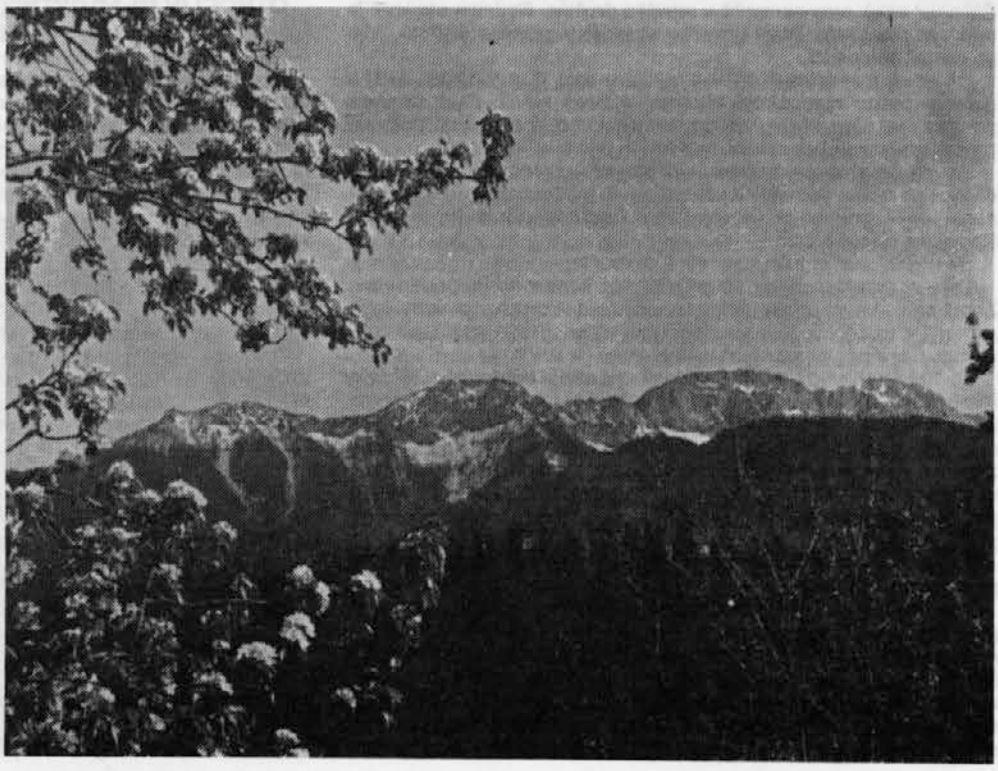

Poročilo o delu Centra za socialno delo Ravne na Koroškem v letu 1991

Zmaga Prošt

Center za socialno delo je javni zavod, zadožen za izvajanje nalog s področja socialnega varstva v občini. Dejavnost je raznolika in vsestranska. Gre za dejavnost in ukrepe, ki ljudem v socialni stiski zagotavljajo materialno in socialno varnost. Osnovne cilje socialnega varstva dosegamo skozi tri programske sklope:

1.**Storitve strokovnega socialnega dela.** Namen teh storitev je ljudem pomagati za samostojno reševanje osebnih stisk. V ta namen na Centru izvajamo: informiranje, svetovanje, vodenje, usposabljanje, zastopanje. Organiziramo varstvo in oskrbo, izvajamo javna pooblastila (ukrepi in dejanja) ter druge storitve za varstvo koristi in interesov občanov. Storitve so določene v Zakonu o socialnem skrbstvu in devetih drugih zakonih.

2.**Varstvo posebnih skupin občanov** pomeni različne oblike varstva (zavodske in izvenzavodske), s katerimi posebnim skupinam občanov zagotavljamo usposabljanje, zaposlovanje, varovanje in nadomeščanje družine.

3.**Socialnovarstvene dajatve** so namenjene posameznikom in družinam, ki si z lastnimi dohodki ne morejo zagotoviti minimalne socialne varnosti.

Vrsto in število ukrepov ali storitev prikazujemo za posamezno skupino uporabnikov. Za vsako številko pa se skriva množica srečanj strokovnih delavcev Centra z ljudmi, ki imajo težave ali so v stiski.

OTROCI IN MLADOSTNIKI, PRIKRAJŠANI ZA NORMALNO DRUŽINSKO ŽIVLJENJE

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih zavezuje Center za socialno delo za izvajanje ukrepov in storitev za otroke in mladoletnike, ki so prikrajšani za normalno družinsko življenje. V letu 1991 smo varovali oziroma zaščitili koristi 1272 otrok oziroma mladoletnikov (18 odstotkov več kot v preteklem letu).

Šest mladoletnih oseb brez staršev je bilo pod **stalnim skrbništvom**. **Začasna** in **posebna skrbništva** smo urejali za 22 otrok zaradi zastopanja na zapuščinskih obravnavah in pri sklepanju pravnih poslov.

Za 52 otrok smo izvajali širok spekter nalog s področja **rejništva**. Štirinajst otrok smo namestili v rejniške družine. Sedmim otrokom je rejništvo prenehalo. Štirje otroci so se vrnili v matično družino, trije so postali polnoletni.

Ob novih namestitvah otrok v rejništvo smo si prizadevali, da bi v največji možni meri otroci ohranjali stike s starši. Zato smo organizirali različne oblike srečanj otrok s starši, v nekaterih primerih pa tudi srečanja obeh družin: matične in rejniške.

Za rejnike smo organizirali strokovna predavanja in individualne oblike pomoči. Družabništvo in medsebojno pomoč pa od aprila dalje goji novo ustanovljeno **Društvo rejnic in rejnikov Ravne na Koroškem**.

Še vedno nam primanjkuje rejniških družin.

Trije zakonski pari so se prijavili kot kandidati za **posvojitev**. Zbrali smo vso potrebno dokumentacijo, se z njimi pogovorili in jih usmerili v Ljubljano, kjer specializirana ekipa izpelje postopek posvojitve. Čakalna doba za posvojitev otroka je dolga.

Za 169 otrok smo opravili postopek **priznanja očetovstva**. Število izven zakona rojenih otrok je za 22 večje kot leto poprej. Večinoma živijo z obema staršema, ki pa nista sklenila zakonske zveze. Le 15 mater je ob tem postopku urejalo preživnino. Ob razvezah zakonske zveze oziroma razpadu izvenzakonske skupnosti je v večini primerov potrebna naša strokovna pomoč in posredovanje, ko gre za dodelitev otrok enemu od staršev, urejanje osebnih stikov in preživljanje.

Za pet otrok smo vodili postopek **predodelitve** drugemu staršu na pobudo sodišča.

Za sedem otrok iz **razpadajočih izvenzakonskih skupnosti** smo presojali, h kateremu od staršev bo **dodeljen**. Zavest o enakopravnosti v starševstvu in partnerstvu se kaže prav na tem področju, saj se praviloma oba roditelja potegujeta za otroka in ponujata dokaj izenačene pogoje za varstvo in oskrbo otroka. Problem je v razumevanju oziroma uvidevanju in zadovoljevanju otrokovih intimnih psiholoških potreb. Prav zato je potrebno poglobljeno svetovalno delo z obema staršema in z vsakim posebej. Poskušamo doseči dogovor med staršema, sicer pa po predpisanem postopku odloča Center.

Dolgotrajni so tudi postopki urejanja **stikov otroka s staršem**, ki ne živi skupaj z njim. Delali smo s starši 38 otrok in v 34 primerih dosegli željeni cilj: stekla so srečanja otroka s staršem po dogovorjenem programu oziroma po doseženem sporazumu med staršema.

Preživninsko varstvo smo izvajali za 733 otrok in mladostnikov ter 75 odraslih oseb. Zaradi rasti življenjskih stroškov in osebnih dohodkov v Sloveniji smo štirikrat opravili uskladitev preživnin.

Ob vsakem dvigu preživnin se je oglasilo od 30 do 50 preživninskih zavezancev, ki so predlagali znižanje preživnin. Ker so plače v našem okolju globoko pod republiškem povprečjem, se je pogosto zgodilo, da je prišlo ob zvišanju preživnin do absurdnih razmerij, saj je znesek preživnine presegel polovico neto plače ali pokojnine. Na zahtevo zavezancev smo organizirali dogovarjanje s preživninskimi upravičenci. Z našo pomočjo je bilo sklenjenih 83 novih dogovorov, 54 mater pa je vztrajalo pri odmerjeni preživnini in so uveljavljale pravico otroka na sodišču.

V drugi polovici leta pa matere zaradi poslabšanja življenjskih razmer niso več pristajale na znižanje preživnin.

Starši teh otrok so pravzaprav pokazali presenetljivo veliko razumevanja in strpnosti pri dogovarjanju o preživljanju skupnih otrok, čeprav so se znašli v hudih gmotnih in odnosnih stiskah in iskali najboljšo možno rešitev v danem trenutku za obe strani.

Da je zaščita otrokovih pravic zelo potrebna, potrjujejo primeri **trpinčenih otrok**, ki jih uspemo odkriti. Odraščajo v družinah, kjer gre za hude asocialne motnje staršev. S svojim vedenjem spravljajo v negotov položaj otroka in resno ogrožajo njegov razvoj. Zaradi tega smo tri otroke **odvzeli staršem**. Štiri družine, v katerih so bili izpostavljeni otroci, so pod stalnim nadzorstvom in jim pomagamo urejati medsebojne odnose.

Srečali smo se tudi s primerom **spolno zlorabljenega otroka** in ga obvarovali pred nadaljnjo zlorabo.

Za polno zaščito treh duševno prizadetih mladostnikov smo ob njihovi polnoletnosti predlagali sodišču **podaljšanje roditeljskih pravic**.

OTROCI IN MLADOSTNIKI Z MOTNJAMI VEDENJA IN OSEBNOSTI

Obravnavali smo 54 **mladostnikov, starih od 14 do 18 let**, ki so storili **kazniva dejanja** (osem manj kot leto poprej). Prvič smo se srečali z 21 mladostniki. Osem fantov je povratnikov. Prevladujejo fantje, le sedem je deklet. Zaskrbljujoče je dejstvo, da se storilci kaznivih dejanj povezujejo v skupine, zlasti ko gre za medsebojna fizična obračunavanja. Nekateri se vdajajo škodljivim razvadam: alkoholu in celo mamilom. Vse pogostejše je nasilno vedenje in izsiljevanje denarja.

Glede na vrste kaznivih dejanj in kraj dogajanja upravičeno sklepamo, da so modna zbirališča mladih : lokali z igralnimi avtomati in drugo, vse prej kot vzgojno ponudbo, postali močan negativni spodbujevalec mladoletne kriminalitete.

Senat za mladoletnike pri sodišču v Mariboru je 19 mladostnikom izrekel najmilejši vzgojni ukrep **ukor**, šestim pa **nadzorstveni vzgojni ukrep Centra za socialno delo**.

Motivacija mladostnikov za urejanje je slaba in potrebujejo veliko spodbud. Hudo je, ker večina od njih nima prave opore v starših.

Iz vzgojnih zavodov so se lani vrnili trije fantje, ki so si dobro zastavili življenje zunaj zavoda. Sedmim fantom smo pomagali pri vključitvi v javna dela, dva sta se začasno zaposlila pri obrtniku. Možnost za zaposlitev mld. prestopnikov je vedno manj.

10 mladostnikov smo obravnavali zaradi **odklonskega vedenja** (agresivnost do vrstnikov, potepanja, izostajanje od pouka, konflikti s starši). V sodelovanju s starši in šolami ter psihohigienskim dispanzerjem smo preprečevali stopnjevanje neprilagojenega vedenja. Vsi so ostali v domači oskrbi, le enega trinajstletnika smo napotili v vzgojni zavod.

Nekoliko je poraslo število **kaznivih dejanj**, ki so jih storili **otroci, mlajši od 14 let**. V obravnavi je bilo 16 otrok, pet predšolskih, šest starih do 11 let ter pet, starih do 14 let; 13 fantov in tri deklice.

Otroške paglavščine preraščajo v poškodovanje tuje lastnine in tatvine.

Otrokom in mladostnikom smo pomagali s svetovalnimi razgovori. Usmerjali smo jih v različne športne in kulturne dejavnosti, da bi bili primerno zaposleni v svojem prostem času. **Na vseh osnovnih šolah smo predavali** in se **pogovarjali z učenci višjih razredov** o tej problematiki, pripravili smo **predavanja in pogovore s starši o vzgoji otrok** z namenom preprečevati odklonsko vedenje mladoletnikov.

Kaže se potreba po organiziranju " šole za starše " kot oblike preventivnega dela in pomoči družini ter uvajanju alternativnih oblik dela z mladimi v prostem času.

OTROCI IN MLADOSTNIKI Z MOTNJAMI V TELESNEM IN DUŠEVNEM RAZVOJU

Spremljali smo **98 razvojno motenih otrok in mladostnikov**. Vsi so deležni specifične obravnave v različnih **zavodih za usposabljanje**. 66 lažje duševno prizadetih otrok obiskuje Osnovno šolo Juričevega Drejčka, 22 zmerno, težje ali težko duševno prizadetih je v Zavodu za delovno usposabljanje mladine, eden v Zavodu za invalidno mladino v Kamniku, dva v Centru za korekcijo sluha in govora v Mariboru, dva pa v Zavodu Ivanke Uranjek v Celju. Sedem predšolskih otrok je zajetih v specialnopedagoško in logopedsko obravnavo v vzgojnovarstvenem zavodu.

Komisija za razvrščanje je pregledala 22 otrok in mladostnikov. Devet smo jih napotili na usposabljanje. Prešolanju in namestitvi v ustrezne zavode starši niso nasprotovali, kar je nedvomno rezultat ustreznega in usklajenega pristopa različnih zavodov (zdravstveni dom, VVZ, OŠ, CSD) in osveščanja staršev teh otrok.

Absolventii OŠ Juričevega Drejčka so se odločali za različna področja izobraževanja: gradbeništvo, živilsko in tekstilno stroko in ne več samo kovinarsko. Računajo na zaposlitev pri privatnikih.

Zaradi usposabljanja, predvsem zaradi oddaljenosti bivališča do šole, je bilo v **rejništvu** 13 otrok. Opravili smo premestitve vedenjsko zahtevnejših otrok. Nujno bi potrebovali specializirane rejniške družine, ki bi tem otrokom nudile dom in ustrezno strokovno vodenje hkrati.

20 otrok in mladostnikov je bilo v celotni **oskrbi zavodov za usposabljanje**. Nekateri starši so opustili skrb za svojega otroka, zato smo jih spodbujali k pogostejšim stikom in opominjali, da so dopolnjevali garderobo zanje.

V pretežni meri se stroški oskrbe v zavodih poravnavajo iz sredstev republiškega proračuna. Starši prispevajo majhen delež oziroma ne zmorejo več plačevati prispevkov, ker slabo zaslužijo.

Družinam, ki imajo **otroke v domači oskrbi**, smo pomagali na več načinov: dodelili smo jim denarno pomoč za oskrbo otroka, urejali obravnave pri različnih službah oziroma strokovnjakih in jih usmerjali v seminarje in letovanja družin s prizadetimi otroki preko Društva za pomoč duševno prizadetim.

INVALIDNE ODRASLE OSEBE

Med 194 evidentiranimi odraslimi invalidi prevladujejo duševno prizadete osebe ter živčno in duševno bolne osebe, manj je telesno in slušno prizadetih, najmanj pa slepih in slabovidnih.

27 srednje duševno prizadetih oseb je **vključenih** v Varstveno delovni center v Črni na Koroškem, 10 težko duševno prizadetih je v oskrbi v Zavodu Hrastovec. Ostali so v oskrbi svojih družin ali v drugih družinah.

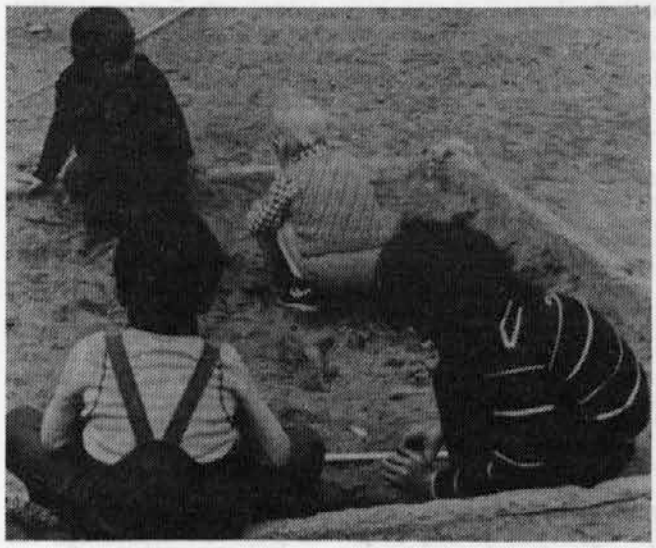

Status invalida in ustrezne materialne pravice v skladu z Zakonom o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih oseb ima zagotovljen 89 invalidov. Nekateri prejemajo družinsko pokojnino.

V najtežjem položaju so duševni in živčno bolni, ki se zaradi svojih motenj ne morejo vključevati v življenje in imajo omejene možnosti za pridobitev socialnovarstvenih pravic po obstoječi zakonodaji. Za 36 invalidov je urejeno **skrbništvo**.

Povprečno 25 odraslih duševno prizadetih oseb se enkrat mesečno sestaja v **Klubuza preživljanje prostega časa** na Ravnah in v Mežici. Klub omogoča koristno izrabo prostega časa in združuje invalidne odrasle ljudi v posebno socialno skupino. Za redno delo obeh klubov skrbi Center za socialno delo v sodelovanju z Društvom za pomoč duševno prizadetim. Center pridobiva prostovoljce, organizira usposabljanje in super vizijo prostovoljcev ter usklajuje in spremlja delo obeh klubskih enot. Srečanja članov kluba, torej prizadetih oseb , vodi prizadevna **skupina prostovoljcev**.

Možnosti za **zaposlovanje invalidne mladine** pa je v sedanjih razmerah vedno manj. Ostajajo brez statusa, brez sredstev za preživljanje, v breme svojih staršev oziroma družin. **Ustanovitev invalidskega podjetja v občini Ravne je nujno potrebna**. Kot začasne in prehodne oblike zaposlovanja se kažejo možnosti vključevanja nekaterih skupin invalidov v **javna dela.**

VEDENJSKO IN OSEBNOSTNO MOTENE ODRASLE OSEBE

Skupina odraslih oseb z vedenjskimi in osebnostmi motnjami, ki je potrebovalapomoč, se je skoraj podvojila.Vobravnavi je bilo 107 oseb.

V okviru postpenalnepomoči smo delali s 24 **obsojenci** (23 moških in ena ženska). Vsi so bili na prestajanju zaporne kazni, ki traja od 15 let do 1 meseca in so nameščeni v KPD Dob, Maribor, Ig ali Rogoza. Obsojencem smo pomagali pri navezovanju stikov s sorodniki in urejanju hospitalnega psihiatričnega zdravljenja. Ker se nekateri pripravljajo na vrnitev v domače okolje, iščejo stanovanje in zaposlitev. Takih problemov v zaostrenih razmerah praktično ni več mogoče rešiti v predvidenem času do vrnitve obsojencev s prestajanja kazni.

Poseben problem predstavlja 41 **oseb z asocialnim vedenjem**; nezaposleni, brez prejemkov, celo brez stanovanja, ki nimajo pogojev zapridobitev redne denarne pomoči Zavoda za zaposlovanje niti jih ni možno invalidsko upokojiti. Veliko je takih, ki ostajajo v breme ostarelih, nemočnih mater.

Pomoč je usmerjena v urejanje minimalnih eksistenčnih pogojev: hrana, obleka, začasno bivališče. Ker ima večina tudi resne probleme z alkoholom, se le priložnostno zaposlujejo in pravzaprav životarijo. Ta skupina ljudi ima kopico osebnih težav in nerazrešenih stisk. Nemotivirani so za osebno urejanje in spremembo načina življenja.

ODRASLE OSEBE, STARE NAD 65 LET

577 ostarelim osebam smo nudili različne oblike varstva ali pomoči. 270 oseb je rabilo pomoč zaradi telesne in kronične bolezni, 226 zaradi različnih pogojev, ki spremljajo staranje, 81 jih je bilo brez družinskega varstva. Da se **potrebe ostarelih po pomoči povečujejo**, kaže podatek o porastu števila obravnavanih za 20 odstotkov v primerjavi z letom 1991.

V socialnih zavodih je bilo med letom povprečno 135 ostarelih, 114 v Črnečah, 11 v štirih drugih zavodih in 10 v posebnem socialnem zavodu v Hrastovcu.

Domsko varstvo smo urejali za 21 ostarelih, nekaj je bilo premestitev iz enega zavoda v drugega. Z vsemi zavodi smo dobro sodelovali, posebej aktivno z zavodom v Črnečah, kjer se je socialna delavka Centra redno udeleževala sestankov komisije za sprejem v dom.

Oskrbnino v zavodu poravnava 75 oseb s svojimi prejemki oziroma prispevki svojcev - preživninskih zavezancev, 61 pa jih prejema socialno pomoč v obliki plačila oziroma doplačila za stroške oskrbe iz občinskega proračuna.

Potrebe po domskem varstvu so v porastu, zlasti za kronično bolne, onemogle ljudi, ki potrebujejo celotno medicinsko oskrbo in stalen nadzor ter tiste ostarele osebe, ki nimajo možnosti bivanja pri sorodnikih oziroma v tujih družinah. Zato smo podprli **prizadevanja za ustanovitev socialnega zavoda** v občini **Ravnena Koroškem** in trdno upamo, da teh aktivnosti ne bodo zavrli lokalistični interesi posameznih skupin. Novi socialni zavod za varstvo ostarelih naj bi ponudil tudi druge oblike pomoči: dnevno varstvo in pomoč ostarelim na domu in razne programe za zadovoljevanje potreb starejših ljudi: izobraževanjev 3. življenjskem obdobju, kulturne dejavnosti, skupinsko delo za medsebojno pomoč...

Za 52 ostarelih, ki živijo v svojem domačem okolju in le občasno

potrebujejo določeno vrsto pomoči, smo organizirali **pomoč na domu**.

Poskusne aktivnosti iz preteklih let in eksperiment na Prevaljah so prerasli v skrbno organizirano in načrtovano obliko pomoči.

Od julija 1991. leta dalje izvaja Center pomoč ostarelim na domu kot projekt javnega dela.

Ekipa izvajalk, mladih iskalk zaposlitve, se je v tem času podvojila, prav tako se oglašajo ostareli in njihovi svojci ter prosijo za pomoč.

Trenutno 19 mladih brezposelnih žensk oskrbuje občasno ali stalno povprečno 40 ostarelih oseb. Dekleta čistijo stanovanja, pripravljajo kurjavo, postorijo dela na vrtu, nekaterim skuhajo ali prinesejo hrano, zdravila, pomagajo pri umivanju, kopanju. Center spremlja in usklajuje delo na terenu, uvaja nove izvajalke in skrbi za njihovo usposabljanje ter izvaja strokovni nadzor. Dosedanje izkušnje kažejo, da so ostareli novo obliko pomoči sprejeli. Premagani so tudi odpori glede plačevanja določenega prispevka za opravljene storitve, ki je odmerjen v skladu s socialnim stanjem uporabnikov.

DRUGE ODRASLE OSEBE

Za 457 občanov smo opravili različne storitve, s katerimi smo jim pomagali samostojno reševati osebne stiske. Te osebe smo informirali, jim svetovali in pomagali pri urejanju odnosov v družini ter uveljavljanju drugih pravic (predvsem zaposlitev, stanovanje).

S 35 zakonskimi pari smo **pred razvezo zakonske zveze** opravili **svetovalni razgovor** in poročali sodišču. Ugotavljamo, da je razvez manj (v letu 90 jih je bilo 47),da so ljudje postali nekako bolj premišljeni, da kažejo več volje za reševanje konfliktov v medosebnih odnosih in pripravljenost za dogovarjanje. Kar 40 odstotkov zahtevkov za razvezo je bilo preklicanih že v svetovalnem razgovoru na Centru ali na sodišču. V preteklih letih je bil ta delež okoli pet odstotkov.

Splošna družbena kriza se torej odraža tudi na tem področju. Negotovost v zvezi z zaposlitvijo, slabe plače, preobrat na področju stanovanjske politike so le nekateri od zunanjih objektivnih dejavnikov, ki omejujejo človekovo svobodo odločanja na področjuintimnih zadev. Družina torej postaja "amortizer" širših družbenih dogajanj. Kako dolgo in za kakšno ceno, bo verjetno kaj kmalu pokazal izbruh drugačnih problemov. Bomo takrat krivili družino, starše? Ob razvezah oziroma razpadu izvenzakonske skupnosti je bilo med staršema največ neusklajenosti glede dodelitve otrok v vzgojo in oskrbo enemu od njiju, urejanju stikov in razreševanju stanovanjskega problema. Bivšim zakoncem ali partnerjem smo nudili oporo tudi po razpadu skupnosti in jim tako pomagali, da so bolj realistično sprejeli nastali novi položaj ter upoštevali potrebe otrok.

Podvojilo se je število storitev **zakonskega svetovanja**. 71 parov zakoncev oziroma partnerjev je iskalo pomoč zaradi **odnosnih stisk in težav**. Osebnostno urejeni ljudje so uspeli premostiti svoje stiske. Stanje pa ostaja nespremenjeno oziroma se slabša v družinah, kjer je prisoten alkoholizem, delomrzništvo, nasilje močnejšega nad slabotnejšim.

41 posameznikom oziroma družinam smo pomagali pri **reševanju stanovanjskega problema**. Možnosti so se bistveno omejile, saj ni na razpolago socialnih stanovanj. Prav zaradi tega smo bili prisiljeni mlado mater z dojenčkom namestiti v materinski dom v Ljubljani.

Nezaposleni so prosili za **posredovanje pri iskanju zaposlitve**. Še najbolj uspešni smo bili s svojima programoma javnih del in tako omogočili začasno zaposlitev 30 iskalkam zaposlitve.

Mladi, s katerimi smo se srečali, so pripravljeni sprejeti kakršnokoli delo, ne glede na izobrazbo. Želijo razbremeniti svoje starše in sami poskrbeti za lastno preživljanje!

Obiskali smo 26 odraslih, ki so pod **skrbništvom**, in izdelali skrbniška poročila ter izpeljali 17 postopkov postavitve skrbnika za posebni primer.

MATERIALNO OGROŽENI POSAMEZNIKI IN DRUŽINE

Socialnovarstvene dajatve so opredeljene v **Samoupravnem sporazumu o uresničevanju socialnovarstvenih pravic** (Ur. l. RS, št. 27/89) in se od junija preteklega leta dodeljujejo v skladu z **Zakonom o postopku za uveljavljanje socialnovarstvenih pravic** (Ur. l. RS 23/91). Do njih so upravičeni občani, ki sebi in svojim družinskim članom ne morejo zagotoviti socialne varnosti s svojimi prejemki. Te dajatve pomenijo le dopolnitev k družinskemu proračunu; v nekaterih primerih omogočajo zgolj preživetje (edini vir preživljanja).

Vstopni kriterij za pridobitev pomoči je stopnja doseganja dogovorjene ravni socialne varnosti. Ta je opredeljena v odstotnih deležih od povprečnega osebnega dohodka v republiki v preteklem letu. Pravico do pomoči pridobi posameznik ali družina, za katero se ugotovi, da ne dosega dogovorjene ravni. Zneski pomoči so nizki, zato so najbolj ogrožene skupine občanov oziroma družine upravičene do več različnih pomoči.

Center za socialno delo vodi postopke za uveljavljanje delnega nadomestila stanarine, družbene pomoči otrokom, vseh skrbstvenih

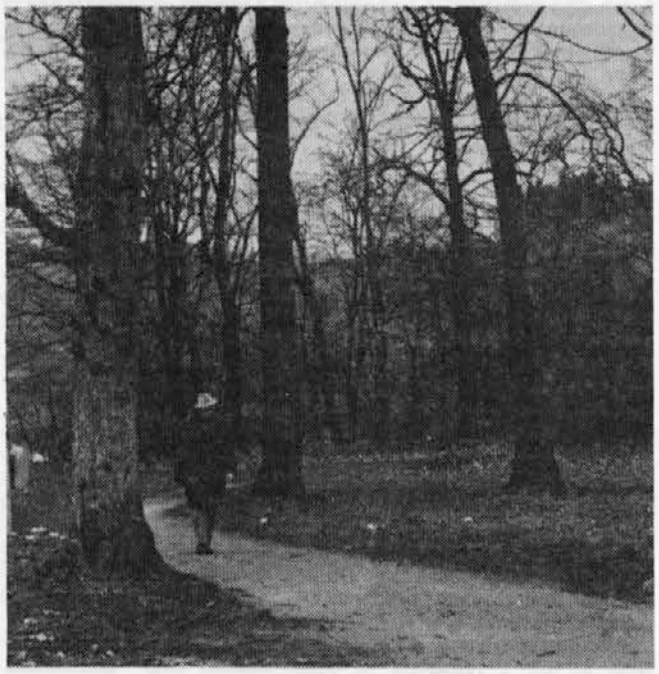

pomoči in oprostitev participacije za zdravstvene storitve. Druge socialnovarstvene pomoči uveljavljajo občani pri drugih zavodih. Zaradi novega zakona o varstvu osebnih podatkov ni več možno voditi enotne evidence prejemnikov socialnovarstvenih pomoči.

PRIMERJALNI PODATKI O POVPREČNEM ŠTEVILU UPRAVIČENCEV DO DENARNIH POMOČI V LETIH 1989, 1990, 1991:

Vrsta socialnovarstvene pomoči	1989	1990	1991
delno nadomestilo stanarine	526	565	522
družbena pomoč otrokom	2216	2456	1990
edini vir preživljanja	22	24	31
dopolnilni vir preživljanja	75	75	67
začasna denarna pomoč	12	20	21
enkratna denarna pomoč	104	256	651
rejnina	42	36	34
plačilo oskrbe v soc. zavodu in uspos.	122	118	121
oprostitev participacije	1189	1821	3160

Navedene številke v preglednici prikazujejo letna povprečja in poznavalcu razmer pomenijo le nekakšen okvir. Vsekakor je potreben komentar, razlaga in dodatna pojasnila.

Opaziti je upad števila prejmnikov **delnega nadomestila stanarin**. Po naši oceni je do tega prišlo, ker so stanodajalci manj radodarno dajali potrdila o tem, da nimajo možnosti ponuditi najemnikom manjšega stanovanja. Še vedno tudi velja lastništvo osebnega avtomobila kot izločilni kriterij. Nadomestila so bila odmerjena individualno v skladu z lestvico znosnih stanarin in so se sproti usklajevala ob dvigu stanarin.

Upad števila otrok, ki so prejemali **družbeno pomoč otrokom**, se kaže, ker so mnogi izgubili pravico do otroškega dodatka ob zaključku šolanja ozroma, ko so pridobili štipendijo. Precejšen je tudi osip otrok delavcev iz drugih republik, ki so Slovenijo sami zapustili. Jeseni, ob začetku šolskega leta, pa so se oglašali starši in prosili za **pomoč pri plačilu šolske prehrane in oskrbnine v vrtcu**. Na podlagi tekočih trenutnih dohodkov družin smo opravili preračun družbene pomoči otrokom in glede na slabo socialno stanje odločili, da **209 otrokom dodelimo poleg osnovnega še funkcionalni otroški dodatek**.Ta sredstva gredo direktno na šole in v vrtec za pokrivanje stroškov, ki bi jih sicer bili dolžni poravnati starši. **Število upravičencev do povečanega otroškega dodatka se iz meseca v mesec veča, kar pove, da je stiska družin z otroki iz dneva v dan večja**.

Beležimo povečano število prejemnikov **edinega vira preživljanja**. Ugotovljeno je bilo, da je med prejemniki dopolnilnega vira

preživljanja nekaj občanov, ki so po vseh kriterijih in merilih upravičeni do te vrste pomoči.

Med prejemniki **dopolnilnega vira preživljanja** je odstopanje zaradi omenjene strukturne spremembe. Denarna pomoč kot dopolnilni vir preživljanja znaša v povprečju polovico edinega vira.

Razburljive stvari so se dogajale pri ugotavljanju in dodeljevanju **začasnih pomoči**. Pridobile so jo mlade družine z enim ali več otroki v primerih, ko sta oba starša ostala brez zaposlitve.V tej skupini so tudi družine z rednimi, toda porazno nizkimi plačami in nekateri posamezniki, ki jih uvrščamo v skupino težje zaposlivih oseb, pa seveda tisti, ki jim je potekla pravica do denarne pomoči pri zavodu za zaposlovanje. **Pričakujemo, da se bo v roku nekaj mesecev na naših vratih pojavila armada prosilcev iz vrst mladih nezaposlenih, saj so mnogi opravili pripravništvo, zaposlitve zanje pa ni. Računati je treba tudi na občane, ki bodo morebiti ostali brez dela - presežki delovne sile.**

Začasno denarno pomoč smo v večini primerov dodelili za dobo šestih mesecev. Kar nekaj je družin, ki jim to pravico po preteku tega obdobja podaljšujemo.

Ker je stanje iz dneva v dan slabše, ljudje izgubljajo živce. **Pomoči so skromne in zadoščajo komaj za pokrivanje nekaj osnovnih potreb, kaj šele za dostojno življenje. KRIZA JE TU. GRE ZA PREŽIVETJE.**

Da gre zares iz dneva v dan bolj za golo preživetje in da je treba ljudem, ki so v najhujši stiski, pomagati, potrjujejo tudi številke o **enkratnih denarnih pomočeh**, ki smo jim podelili na Centru med socialno ogrožene v lanskem letu. Kar 651 jih je bilo, torej **dvainpolkrat več kot v letu poprej**. Kdo jo je prejel? Ljudje, ki si niso mogli oskrbeti kurjave za zimske dni, niso zmogli nakupa šolskih potrebščin in ozimnice za številno družino. Ob zadnjih podražitvah elektrike nekateri želijo pomoč za plačilo neporavnanih računov. Največkrat pa povedo svojo zgodbo približno tako: **" Poplačal sem vse račune in nimam za hrano. Pomagajte, če morete!"** Takšna je po naših zapažanjih skupina siromakov v naši občini. Ko ogleduješ plačilne liste, ti postane tesno pri srcu. Spraševujemo se, kako mnogi med nami shajajo z nekaj nad deset tisoč tolarji in kako čarajo od plače do plače, ko pa so pri hiši povprečno štirje družinski člani. Kaj bi šele spoznali, če bi podrobneje pogledali in preučili življenje teh ljudi?

Še en dokaz, da je beda že tu: mnogim smo ponudili **pomoč v naturalijah** in nihče se je ni sramoval sprejeti, pa najsi je bila to hrana, oblačila ali obutev.

Rejnino so prejemali rejniki za oskrbo otrok, ki so jim zaupani.

Število oskrbovancev socialnih zavodov in zavodov za usposabljanje je bilo v mejah večletnega obsega. Zaradi naraščajočih cen storitev pa so bila za **plačilo stroškov oskrbe** zanje namenjena precejšnja finančna sredstva, nekaj iz republiškega, nekaj pa iz občinskega proračuna.

Velik je porast števila upravičencev do **oprostitve plačila participacije za zdravstvene storitve**. Kar 3166 potrdil je bilo izdanih v preteklem letu, 74 odstotkov več kot v letu 1990. Med prejemniki te pomoči je skoraj celotna skupina iskalcev zaposlitve, ki pri zavodu za zaposlovanje ne prejemajo nadomestila ali denarne pomoči oziroma je ta skromna. Nenaden pritisk na uveljavljanje te pomoči je sprožil novi predpis o plačevanju prispevkov za zdravstveno varstvo, saj je opredelil zahtevo, da vsi, ki so zavarovani kot " občani, " plačujejo v ta namen prispevek 500 SLT. In novi zahtevi države po plačilu prispevka je sledilo masovno vlaganje zahtevkov za dodelitev omenjene socialne pomoči.

Ob morebitnih stečajih podjetij in ob povečani brezposelnosti pričakujemo na Centru povečan obseg dela. Občani bodo v strahu za eksistenco svoje družine poskušali uveljaviti vse možne pravice. Upajmo, da bo v bližnji prihodnosti sprejeta nova zakonodaja in bodo možnosti nezaposlenih za pridobitev socialnih pomoči ugodnejše kot v sedanjem sistemu.

Glede na materialno stisko naših občanov, ki je že močno prisotna, je nujno v občinskem proračunu zagotoviti prioriteto socialnim programom, s katerimi se bo družinam zagotavljala minimalna socialna varnost. Predvsem je treba planirati dovolj sredstev za delno nadomestilo stanarin, enkratne in začasne pomoči. Center za socialno delo pa je nujno takoj kadrovsko okrepiti, da bo lahko nemoteno in tekoče reševal postopke za ugotavljanje upravičenosti in odmero pomoči.

DRUGE AKTIVNOSTI

Sodelovali smo pri oblikovanju **celovitega socialnega programa občine Ravne na Koroškem** in opravili vse načrtovane naloge, za katere je bil zadolžen Center za socialno delo.

Zaradi **vojne** v Sloveniji in na Hrvaškem smo vodili **skupnostne socialne akcije za razreševanje izredne socialne problematike**.

Ob spopadih na Holmcu smo organizirali **namestitveni center** za ogrožene ljudi in poskrbeli za družino, ki ni mogla bivati v svoji hiši.

Pomoč beguncem iz Hrvaške in družinam gostiteljicam smo izpeljali na podlagi smernic občinske koordinacijske skupine, usmeritev Ministrstva za zdravstvo, družino in socialno varstvo in lastnega programa. S predstavnico občinske organizacije Rdečega križa smo obiskali 73 beguncev, ki so bili nastanjeni pri 21 družinah. Spoznali smo razmere, v katerih živijo, in se seznanili z njihovimi problemi in težavami. Ugotavljali smo veliko prostorsko utesnjenost in finančne stiske. Zato je bila dana pomoč v naturalijah, ob koncu leta pa so družine gostiteljice prejele enkratno denarno pomoč v znesku 3.000 SLT.

Za begunce in družine gostiteljice smo organizirali **skupino za samopomoč**, vendar je bil njihov odziv majhen.

Pripravili smo tudi **srečanje družin, ki so bile pripravljene sprejeti begunce v svoje domove** in jih seznanili z obveznostmi do beguncev ter možnimi oblikami materialne pomoči obojim.

Redno je potekalo **individualno delo z begunci**, ki so sami iskali pomoč in nasvete.

Ministrstvu za zdravstvo, družino in socialno varstvo smo posredovali podatke o potrebah po konkretnih oblikah pomoči (zagotovitev varstva otrokom do 14 let, materialna ogroženost beguncev).

Ocenjujemo, da je bil naš program dela z begunci dobro pripravljen in realiziran.

Organizirali in vodili smo **humanitarno akcijo za pomoč bolni deklici**.

S Krajevnim odborom Rdečega križa Kotlje smo sodelovali pri **razdelitvi zbranih oblačil** 28 socialno ogroženim družinam in posameznikom.

V Črni na Koroškem, Mežici in na Prevaljah smo redno izvajali **informativno svetovanje krajanom**. Vse bolj se ga poslužujejo starejši ljudje.

Pri uresničevanju osnovnih nalog in drugih aktivnosti smo delavci Centra **sodelovali** z naslednjimi **zavodi in službami**: osnovne in srednje šole, vzgojnovarstvene organizacije, zdravstvene službe, policija, sodišče, uprava javne varnosti, zavodi za zaposlovanje, socialni zavodi, zapori, Zavod za zaposlovanje, s **socialno humanitarnimi ter dobrodelnimi organizacijami**: Rdeči križ, invalidska društva in Karitas. Prizadevali smo si za doseganje večje kakovosti in učinkovitosti pri obravnavi posameznikov in družin.

NOVI PROGRAMI IN NOVE OBLIKE DELA

Preizkusili smo se v izvajanju **dveh novih programov: Pomoč ostarelim na domu** in **mladinske delavnice** in jih opravljali kot javno delo. Oboje nam je v celoti uspelo.

Pomoč na domu smo v tem poročilu že omenili. Mladinske delavnice pa so oblika preventivnega dela z mladostniki in so namenjene učencem sedmih razredov osnovnih šol. V ta program je bilo vključenih 70 učencev na petih osnovnih šolah.

Oba programa sta pod strokovnim vodstvom Centra izvajali dve skupini **iskalk** zaposlitve (19 pomoč na domu, 11 mlad. delavnice). Priprave, usposabljanje in supervizijo smo izvajali v obliki **skupinskega dela**. Tako smo posredno **pomagali** tudi **nezaposlenim pri premagovanju njihovih stisk** in **ohranjanju delovnih zmožnosti**.

Odprti telefon za otroke, mladostnike in odrasle je prvič zazvonil na prvi pomladni dan. Mnogi so po telefonu poiskali nasvet, informacijo in nam zaupali svoje težave. Na telefonu so delali trije strokovni delavci Centra.

Na pobudo in s pomočjo Centra je bilo ustanovljeno **Društvo rejnic in rejnikov Ravne na Koroškem**, ki je uspešno zastavilo svoje delo.

Odrasli duševno prizadeti so se enkrat mesečno sestajali v **Klubu za preživljanje prostega časa**.

Vse omenjene programe in oblike dela želimo v prihodnje obogatiti in dopolniti z novimi. Zato vabimo vsakogar, ki je pripravljen pomagati ljudem v stiski in bi rad postal naš sodelavec, naj se nam pridruži. Od financerjev pa pričakujemo strokovno in finančno pomoč in moralno podporo pri uresničevanju naših načrtov.

ZAKLJUČEK

Zadnji vagon družbe, kakor se v prispodobi govori o sociali, **se naglo polni**. Vse več je ljudi, ki imajo materialne in odnosne težave. Doživljajo jih kot hudo osebno stisko.

Delavke Centra smo si prizadevale, da bi z vsemi razpoložljivimi vrstami storitev, ukrepov in dajtev **"gasile požar"** socialnih zagat, ki se kopičijo na plečih ljudi ob razpadu starega in nastajanju novega družbenega sistema. Hkrati smo vnašale v svoje delo **nove koncepte strokovnega dela** z željo, da bi vzpodbudile medsebojno pomoč in dobrodelnost.

Oboje nam je, v jubilejnem letu, ko smo praznovali deseto obletnico našega zavoda, uspelo. Dosegle in presegle smo zastavljene cilje in opravile dobro delo za ljudi iz zadnjega vagona.

SOODLOČANJE - IZKUŠNJE NEMŠKIH DELAVCEV

Maks Večko

V slovenski skupščini se je aprila začela obravnava zakona o delavskem soupravljanju. Ob tej priliki bo nemara primerno, da na kratko predstavim izkušnje, ki jih na tem področju imajo v ZRN. Moje podajanje temelji na predavanju, ki ga je pred kratkim za kadre v SDP Slovenije imel Achim Werner, predsednik SPD v Ingolstadtu in član direkcije bavarskih sindikatov. Sodelovanje Socialdemokratske prenove Slovenije s Socialdemokratsko stranko Nemčije, in še posebej z njenim bavarskim delom, ima že daljšo tradicijo, ki pa se v zadnjem času krepi. Naklonjenost nemških socialdemokratov do naše stranke temelji po besedah Achima Wernerja na njihovem spoznanju, da bo "evropska socialdemokracija v boju za socialno pravično Evropo, dovolj močna le v primeru medsebojne enotnosti v Evropi". Cilj vseh prizadevanj je "Evropa socialne pravičnosti". Pot do tega cilja pa po njihovem mnenju vodi preko "demokracije v gospodarstvu".

Predavatelj je v uvodu svojega predavanja izrazil tudi svoje prepričanje, da je možnost soodločanja (Mitbestimmung) v okviru Evrope danes največja ravno v ZRN, vendar tudi tam ni vse idealno in je še obilica stvari, ki jih je treba izboljšati.

Sistem soodločanja v ZRN temelji na dveh predpostavkah: na zakonu o soodločanju in zakonu o ureditvi podjetja. Poleg teh temeljnih aktov je še več izvedbenih aktov in določil o sodelovanju predstavnikov zaposlenih.

Zakon o soodločanju je bil sprejet leta 1976. Ta zakon predvideva ustanovitev nadzornih svetov (Aufsichtsrat), ki imajo dve glavni nalogi: potrjevanje vodilnih managerjev podjetja in potrjevanje investicij v podjetju, s čimer določajo tudi vrsto proizvodnje v podjetju. Pred sprejetjem zakona je bil eden glavnih problemov vprašanje sestave tega sveta. Medtem ko je sindikalna stran zagovarjala enakopravno zasedbo (enako število predstavnikov zaposlenih in predstavnikov lastnikov kapitala), je bila zahteva lastnikov uveljavitev njihove prednosti. Problem je bil rešen na tipičen način takratne koalicijske socialno-liberalne oblasti. Število predstavnikov zaposlenih je sicer enako številu predstavnikov kapitala, vendar ima predsedujoči, ki je vedno iz vrst prestavnikov kapitala, pravico do dodatnega glasu. Kot negativno točko za svoje prizadevanje štejejo sindikalisti tudi glas predstavnika vodilnih uslužbencev, ki ga zakon uvršča med predstavnike zaposlenih, po pravilu pa je njegovo glasovanje nezanesljivo.

Izkušnje kažejo, da je soodločanje v skladu s tem zakonom odvisno od stanja podjetja (govorijo o "soodločanju ob lepem vremenu"). Če podjetje dobro posluje, se nasprotja med interesi kapitala in zaposlenih razrešujejo na miren način in odločitve nadzornega sveta so soglasne. Kot primer takega podjetja je bil naveden AUDI, kjer je predavatelj član takšnega organa, kjer so bile vse odločitve v zadnjih petnajstih letih sprejete na takšen način, predsedujoči pa ni niti enkrat uporabil pravice do dodatnega glasu. V Audiju poudarjajo še naslednjo njihovo specifično rešitev: predsednik njihovega sindikalnega sveta je podpredsednik nadzornega odbora, predstavniki zaposlenih pa so pet dejansko zaposlenih in trije eksterni predstavniki - funkcionarji izredno močnega sindikata kovinarjev.

Soodločanje je, ne glede na rešitve, ki jih zaposleni lahko sprejmejo kot restriktivne, spremenilo prejšnje stališče podjetnikov, da so izključen gospodar v hiši.

Zadeve pa se močno spremenijo, če zaide podjetje v težave. Kot primer takega podjetja je bilo na predavanju omenjeno drugo največje podjetje v Ingolstadtu Schubert & Salzer, ki je pred težavami zaposlovalo preko 3000 ljudi. Nadzorni svet je sklenil podjetje razbiti na štiri dele (proti sklepu so glasovali enotno vsi predstavniki zaposlenih, vendar je odločil dodatni glas predsednika sveta). Sedaj v teh manjših štirih podjetjih ne veljajo več določila zakona o soodločanju; nadzornega sveta ni več in zlahka so zaprli eno od nastalih podjetij z osemsto zaposlenimi.

Nemška sindikalna zveza že dolgo zahteva, da se z zakonom uredi dejanska enakopravnost zaposlenih pri odločanju. Zavedajo pa se, da so trenutno, zaradi razmerij v parlamentu, njihova prizadevanja zgolj iluzija. Spremembo pričakujejo šele od socialdemokratske vlade, ki ne bo zaradi številčnih razmerij prisiljena sodelovati z liberalno stranko.

V Nemčiji imajo za rudarstvo in jeklarsko industrijo poseben zakon o soodločanju. Ta je v primerjavi z opisanim za zaposlene ugodnejši. Nadzorni svet je tu sestavljen iz enakega števila predstavnikov zaposlenih in kapitala, dodan pa mu je še en nevtralen član. Vpliv zaposlenih je tu precej močnejši in to je imelo v preteklosti precej pozitivne učinke za zaposlene. Kljub krizi v jeklarski industriji so na podlagi tega zakona in ob vsestranski podpori države in deželne vlade Saarland (socialdemokratska vlada pod vodstvom Oskarja Lafontaina) npr. preprečili likvidacijo podjetij in ohranili na tisoče delovnih mest.

Naslednji zakon, ki je pomemben za soodločanje zaposlenih, je Zakon o ureditvi podjetja. Prva varianta zakona je bila sprejeta leta 1952, ki pa je bila v letu 1972 pod vplivom socialdemokratov odločilno izboljšana v korist zaposlenih. Sedanji nemški parlament, kjer so socialdemokrati v manjšini, je zakon ponovno spremenil v škodo zaposlenih. Poseg je bil zelo zvit; pravice za soodločanje so ostale nespremenjene, poseglo pa se je po predpisih za volitve svetov podjetij, in sicer tako, da se protežirajo majhne sindikalne skupine proti enotnemu sindikatu kovinarjev. Razbijanje sindikalne enotnosti je tudi sicer zelo priljubljeno področje delovanja nasprotnikov delojemalcev.

Zakon o ureditvi podjetja predvideva, da se svet podjetja (Betriebsrat) ustanovi v vsakem podjetju z več kot pet zaposlenimi. Člani sveta so z zakonom zavarovani pred odpovedjo (Kundigungsschutz). To je zelo pomembno, ker so zaradi svojega delovanja pogosto tarča delodajalcev.

Zakon ščiti naslednje vrste pravic zaposlenih:

- pravica do informiranja

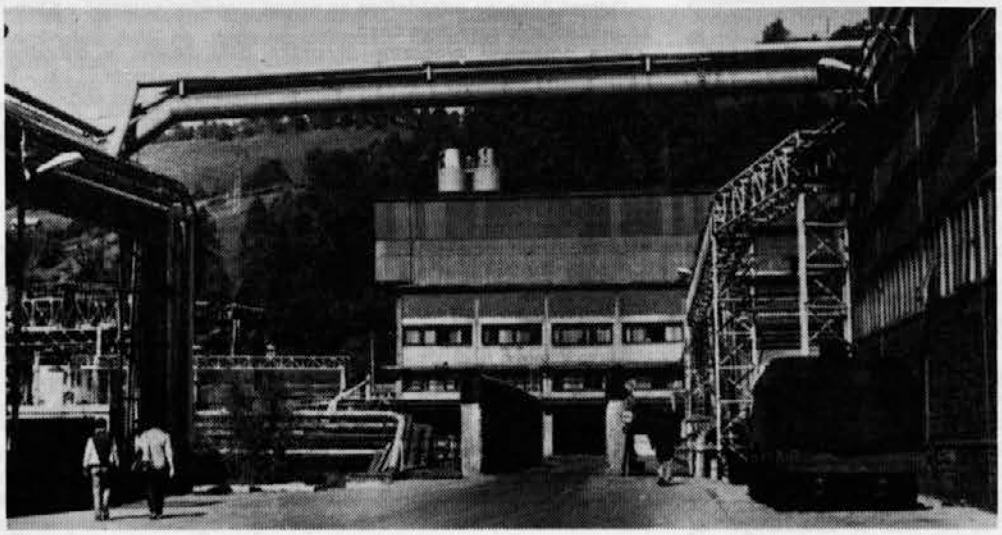

- pravica součinkovanja (Mitwirkungrecht)
- pravica soodločanja (Mitbestimugsrecht)

Pravica do informiranja na prvi pogled ni najbolj pomembna, vendar je zadeva takoj drugačna, če jo postavimo ob bok ostalima dvema pravicama. Samo informiran človek je lahko učinkovit pri součinkovanju in soodločanju. Zakon zagotavlja članom sveta podjetja, da morajo biti od lastnika podjetja pravočasno obveščeni o naslednjih zadevah:

1.zmanjšanje ali ukinitev celega podjetja
2.premestitev in prenos podjetja
3.združevanje z drugimi podjetji
4.spremembe organizacije dela, namena podjetja
5.uvedba novih delovnih metod in delovnih procesov

Zakon o ureditvi podjetij zahteva, da se v podjetjih z več kot 500 zaposlenimi ustanovi tudi gospodarski odbor (Wirtschaftsausschuss). Uprava podjetja je dolžna ta odbor še posebej obširno obveščati o prej navedenih temah. Poleg tega ga mora obveščati še o proizvodni situaciji in prodaji, investicijskem programu, programu racionalizacije in podobno. V Audiju se gospodarski odbor sestaja najmanj enkrat v četrtletju in potem poskrbi za informacijo svetu podjetja.

Pod pojmom součinkovanja razumejo v Nemčiji možnost, ki jo daje zakon na področju neposrednega vpliva na proizvodni postopek. Tu postavljajo na prvo mesto vprašanja iz varstva pri delu. V Audiju imajo za to področje postavljeno posebno komisijo, ki obravnava uvedbo novih proizvajalnih postopkov z vidika varstva pri delu, obravnava delovne pogoje, predlaga ustrezne spremembe itd. Po vsaki nesreči pri delu se posvetujejo, kako bi podobno v bodoče preprečili. V Audiju so prepričani, da se ravno tem prijemom lahko zahvalijo, da imajo v okviru celotne nemške avtomobilske industrije v zadnjih letih najmanj nesreč pri delu.

Kot najpomembnejši ukrep, ki ga daje Zakon o ureditvi podjetja, vidijo v Nemčiji pravice do soodločanja, ki jih tudi obravnava ta zakon (poleg Zakona o soodločanju). V praksi pomeni pravica, ki jo daje zakon, da brez dovoljenja sindikalnega sveta podjetja določena dejanja uprave podjetja niso izvedljiva. V okvir teh pravic sveta spadajo delovna pravila podjetja, določitev delovnega časa in nadur in vprašanje nagrajevanja dela. Svet ima pravico soodločati pri novih zaposlitvah, premeščanju zaposlenih in odpovedih. Ti ukrepi brez soglasja sveta niso možni. Svet je kompetenten organ pri soodločanju tudi v primeru strokovnega izpopolnjevanja in obravnavanju škode, ki prizadene zaposlene v primeru sprememb obratovanja.

Dosedanje razlaganje ureditve delovnih odnosov bi kaj hitro lahko zavedle bralca, da bi sklepal, da so te zadeve v Nemčiji idealno urejene. Resnica je seveda nekoliko manj idealna. Že na primeru podjetja Schubert & Salzer iz Ingolstadta je bilo prikazano, kako je zakonska določila možno izigrati. Kako so pravice v Nemčiji različno odmerjene za različne kategorije zaposlenih, govori podatek (za prejšnjo Zahodno Nemčijo), da pravice iz Zakona o ureditvi podjetij uživa samo 39% od 26 milijonov zaposlenih. Sedemnajst odstotkov zaposlenih uživa pravice po Zakonu o osebnem zastopništvu v javnih službah (Personalvertretungsgesetz). Te pravice so v primerjavi s pravicami iz prejšnjega zakona bistveno manjše. Najbolj pa je prizadeta skupina 44% zaposlenih, ki nima nobenih organiziranih zastopnikov svojih interesov (zaposleni ne izkoriščajo pravice za izbor sveta podjetja iz različnih razlogov, zaposleni v podjetjih z manj kot 5 zaposlenimi nimajo te pravice, te obveznosti nimajo cerkveni delodajalci).

Kakšna je razlika v položaju zaposlenih, naj prikažem na primeru odpovedi dela. V podjetju, kjer obstaja svet podjetja, mora odpoved potrditi svet podjetja. Če je ta organ ne dobi v obravnavo, takšna odpoved sploh ne velja. Če se takšen spor rešuje pred sodiščem, mora podjetje za čas reševanja spora na sodišču zaposlenega

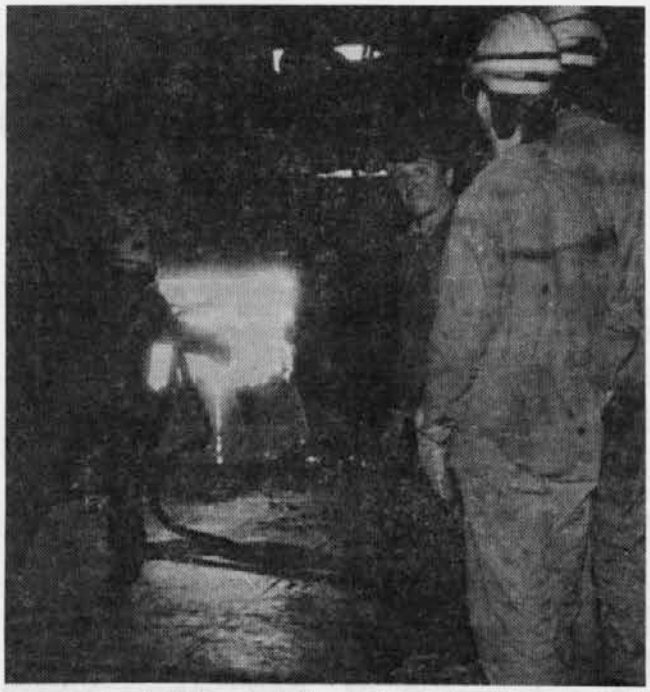

še naprej obdržati na listi zaposlenih. V podjetjih, kjer sveta podjetja ni, je postopek krajši, zaposleni uživa manj zaščite. Odpoved velja takoj, pritožba na sodišču se sicer obravnava, zaposleni pa je ta čas brez pravice do plačila.

Poleg razlik v obravnavi zaposlenih, ki izhajajo iz zakonskih določil, so pomembne razlike tudi na podlagi večje ali manjše avtonomnosti sveta podjetja. Ta izvira predvsem iz množičnosti članstva v sindikatih. Čim nižji je odstotek včlanitve, tem manjša je učinkovitost sveta.

Pri Audiju, ki je v obravnavanem predavanju služil kot primer, je 98% delavcev organiziranih v sindikatu kovinarjev, med uslužbenci pa je organiziranost okoli 70%. Ta množičnost je izjemno pomembna za uspešnost dela vseh predstavnikov zaposlenih. Na 27.000 zaposlenih imajo pri Audiju nad 1000 sindikalnih poverjenikov. Za sindikalne predstavnike je določeno, da morajo opravljati svoje delo častno in pošteno, zaradi tega svojega dela ne smejo imeti nobenih privilegijev, zaščiteni pa so tudi proti morebitnimu šikaniranju.

Ob koncu predavanja je predavatelj izrazil prepričanje, da konkurenčna prednost nemškega gospodarstva izhaja tudi iz položaja nemškega delavca in del tega položaja predstavlja tudi možnost soodločanja. Do tega spoznanja so prišli tudi mnogi nemški managerji. Delavci, ki naj bi proizvajali optimalno kvaliteto, morajo biti dobro kvalificirani in zasledovati morajo tehnični in ekonomski razvoj. Na teh temeljih sloni tudi poznana kvaliteta Audija.

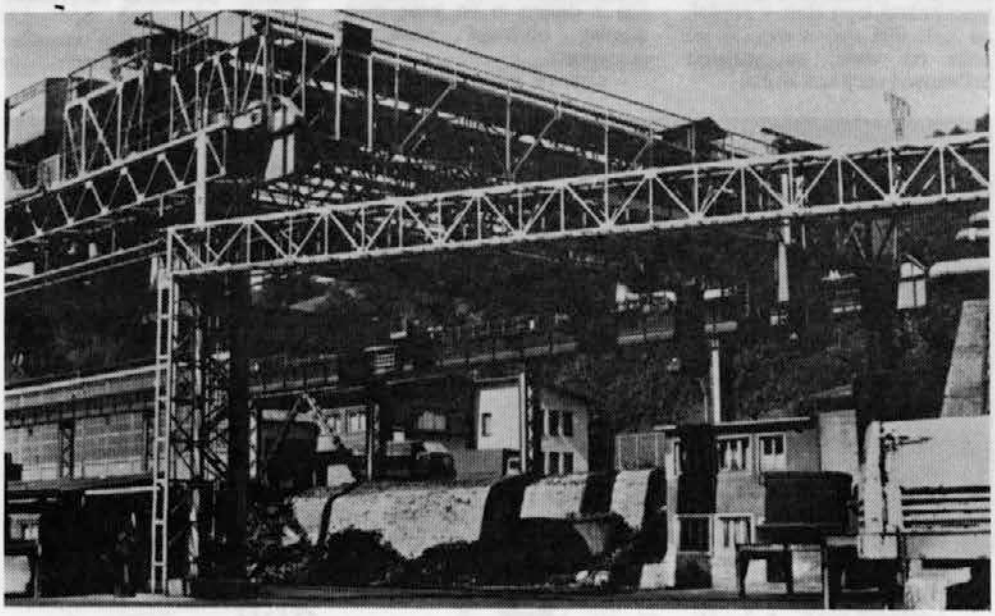

KULTURNE DEJAVNOSTI V OBČINI RAVNE V LETU 1992

Ni dvoma, da se enako kot na drugih področjih tudi na kulturnem eno obdobje nepreklicno končuje, medtem ko drugo, ki prihaja, še nima jasno izražene podobe in značaja. Bistvena značilnost novega časa je mnogo manj vnaprej zagotovljenega denarja za kulturo kot nekoč. Prav zato precej široko zastavljena dejavnost v programskih smernicah za področje kulture v letu 1992 v občini Ravne ni mogla v celoti dobiti potrditve in pokritja v financah in bo morala biti precej skromnejša, kot je bilo predvideno.

Če bi šlo samo za eno (letošnje) leto, ne bi bilo hudo, saj leto hitro mine. Mnogo bolj lahko skrbi pogled na srednjeročno obdobje. Če namreč pri sedanjem prostorskem obsegu občina nekako še zagotavlja sredstva za kulturo, pa čisto nič ni jasno, kako bo potem (kmalu?), ko bo iz sedanje ene dokaj velike občine nastalo več manjših. Že zdaj je namreč denar iz Mežiške doline za potrebe regionalnih ustanov (dosedanji Muzej revolucije in Koroški radio v Slovenj Gradcu) raje odtekal, kot iz regije pritekal na Ravne (Koroška osrednja knjižnica). Popolna neznanka so glede pripravljenosti za financiranje takih ustanov bodoče (verjetne) občine Črna, Mežica, Prevalje in Ravne. Ker tudi v državnem merilu položaj glede financiranja kulture niti malo ni rožnat, seveda na obrobju ne more biti bolje.

Za letos je bilo želja veliko, denarja malo. Zato je morala marsikatera lepa ideja v predal, pa tudi tisti načrtovalci, ki so prišli na vrsto, so verjetno pričakovali večji kos kruha.

Za izvajanje kulturnih akcij je v letu 1992 v občinskem proračunu predvidenih 1,430.000 SLT, dodatno pa še 3 milijone SLT za izdajo fotomonografije Mežiške doline in 200.000 za udeležbo našega muzeja na Prvem slovenskem muzejskem salonu v Cankarjevem domu v Ljubljani.

Kulturne akcije obsegajo 25. srečanje pevskih zborov Od Pliberka do Traberka, povezano s počastitvijo 100-letnice rojstva Luka Kramolca, priprave na 6. festival amaterskega filma, organizacijo lutkovnega abonmaja 1992/93, podelitev Prežihovih plaket, gledališko dejavnost (Studio 90) in priprave na praznovanje 100-letnice Prežihovega rojstva.

Razen tega je omogočeno delo poklicnih kulturnih ustanov, kakršne so Koroška osrednja knjižinca, Delavski muzej in Likovni salon. Dotacijo je prejel tudi Koroški radio za "vsebinsko dograjevanje svoje dosedanje zasnove."

Koroška osrednja knjižnica dr. Franc Sušnik bo tudi letos nadaljevala s svojo redno dejavnostjo - dopolnjevanjem knjižničnega fonda, enotne regijske domoznanske zbirke ter lokalne bibliografije in izposojo knjig. Poleg redne dejavnosti pa bo pripravljala literarne večere in druge prireditve, priložnostne razstave ter predstavljala knjižne novitete. Nadaljevala bo tudi delo z mladimi bralci.

Status Delavskega muzeja in financiranje od republike sicer še nista rešena, vendar nadaljuje z delom in bo letos med drugim opravljal naslednje dejavnosti:

- skrb za svoje zbirke in za spominsko zbirko Prežihovega Voranca ter za organizirano vodenje po zbirkah
- dokumentiranje muzejskega in fotografskega gradiva
- izdaja etnološke topografije Mežiške doline in priložnostna razstava na to temo
- evidentiranje nepremičnih in premičnih kulturnih spomenikov
- skrb za odkup muzealij in zaščita obstoječih eksponatov.

Jani Gorjanc, Metka Cimerman

Zveza kulturnih organizacij Ravne bo še naprej skrbela predvsem za razvoj amaterske kulture v občini ter bo zagotavljala sredstva za glasbeno, gledališko, lutkovno, folklorno, literarno in likovno ter filmsko ljubiteljsko dejavnost. Priredila bo več občinskih srečanj ter omogočila udeležbo na raznih srečanjih in izobraževanjih.

STOLETNICA PREŽIHOVEGA ROJSTVA

Leta 1993 bo minilo 100 let od rojstva Prežihovega Voranca. Organizacijski odbor pod vodstvom prof. Janeza Mrdavšiča je za to priložnost predlagal naslednje:

- Simpozij, predvsem z mlajšimi referenti, ki bi o Prežihovem življenju in delu spregovorili na nov, z nazori preteklosti neobremenjen način.
- Zbornik na simpoziju prebranih referatov, ilustriran z ustreznim slikovnim gradivom.
- Pregledna razstava o življenju in delu Prežihovega Voranca.
- Likovna razstava na temo Prežiha in Koroške.

FOTOMONOGRAFIJA O MEŽIŠKI DOLINI

Poudarek bo na sliki, beseda pa naj bi bila lepa, pesniška. Predsednik uredniškega odbora je Marjan Berložnik

Vedeti je treba, da je vrsta načrtovanih dejavnosti že mimo, tako srečanje Od Pliberka do Traberka, podelitev Prežihovih plaket, praznovanje 90-letnice Pihalnega orkestra ravenskih železarjev ter izid topografije o Mežiški dolini (razstava v zvezi z njo je še odprta). Velikih novih spektakularnih prireditev zaenkrat ne pričakujemo, dejavnosti pa seveda potekajo.

M.K.

Mešani zbor DU Prevalje

LUKA KRAMOLC

1892 - 1974

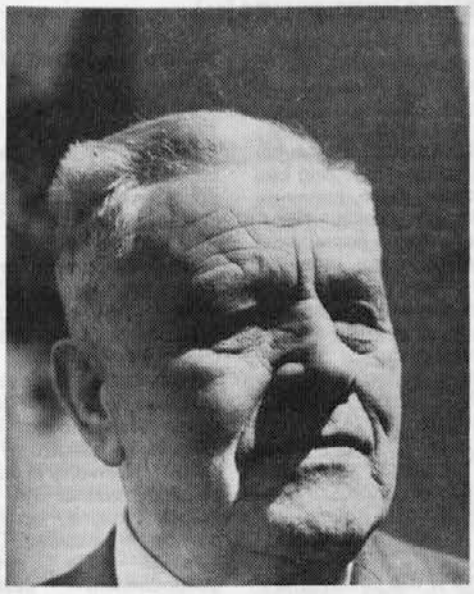

Rodil se je 14. oktobra 1892 v Šentanelu, ki je pred prvo svetovno vojno pripadal še velikovškemu okraju. Petje in glasbo je vzljubil že doma, saj je bil oče dober pevec in organist. Po Meškovem nasvetu so ga poslali na orglarsko šolo v Celju, nato pa na dunajsko glasbeno akademijo. To je leta 1914 končal in bil mobiliziran v avstrijsko vojsko. Služil je na vzhodni in italijanski fronti ter v Celovcu.

Jeseni 1918 ga je Narodni svet za Mežiško dolino postavil za tajnika in vodjo preskrbe občine Mežica. Tu je opravljal službo organista in vodil pevski zbor. Z otroki je uprizoril nastop "mlatičev in peric". Vodil je petje pri spevoigri "Moč uniforme."

Sodeloval je tudi pri propagandi za plebiscit do oktobra 1920..

Od marca 1920 do septembra 1924 je deloval na konservatoriju Glasbene matice v Ljubljani kot tajnik in učitelj teorije klavirja in mladinskega petja. Leta 1924 je diplomiral na tem konservatoriju iz glasbe in petja. Nato je do upokojitve l. 1952 služboval na ljubljanskih srednjih šolah in učiteljišču.

Poleg službe je deloval na dveh področjih: zbiral in harmoniziral je koroške ljudske pesmi ter sam ali s sodelavci uredil in izdal več kot 30 zbirk zborovskih pesmi za različne namene (učbeniki, pesmarice in drugi priročniki), vodil je pevske zbore in z njimi prirejal javne nastope v raznih koncertnih dvoranah in po radiu.

Posebno rad je zbiral in prirejal pesmi koroških ljudskih pevcev, vižarjev in pesnikov Franca Ledra Lesičjaka, Miha Andreaša, Urbana Jarnika, Jožefa Katnika, Miha Pipa, Franca Treiberja, Janeza Kajžnika, Primoža Košata idr.

Leta 1940 je priredil za Radio Ljubljana Koroško ohcet Kuharjevega Anzana.

Njegova ljudskoprosvetna dejavnost se je lahko posebno razmahnila po letu 1945, ko je Kramolc kot zborovodja prirejal različna gostovanja in množične propagandne prireditve. Vodil je več pevskih zborov, predaval na tečajih za zborovodje ter na radiu v Ljubljani in v Celovcu. Znamenita je bila njegova turneja z mladinskim pevskim zborom na Ravnah in v Mežici l. 1951.

Velik del svoje dejavnosti je namenil Koroški. S svojimi izdajami in deli je omogočil ponovno delo koroškim pevskim zborom, ki jim je nacizem uničil literaturo. Njegovo pesmarico Mladina poje je avstrijska šolska oblast odobrila kot učbenik.

Pri delu Glasbeno - narodopisnega instituta in v izdajateljski dejavnosti se je zavzemal predvsem za ohranjanje in oživljanje koroškega ljudskega glasbenega izročila. Sem sodi tudi ustanovitev pevskega zbora Šentanelski pavri. Zanj je dal pobudo in mu izbral ime, vodil pa ga je od začetka Mitja Šipek. Trajno ime si je Kramolc pridobil kot zbiratelj in harmonizator koroških ljudskih pesmi.

Še v zadnjih letih pred smrtjo je kljub visoki starosti pripravljal in urejal novo zbirko koroških slovenskih pesmi z naslovom Koroški vižarji. V njej je skušal zajeti vižarje vseh koroških dolin od Zilje, Roža in Podjune do Mežiške doline, vendar je ni dokončal. Umrl je 12. februarja 1974 v Ljubljani, pokopan je v Šentanelu.

Njegove najpomembnejše knjige:

Koroške slovenske narodne pesmi 1938

Slovenska pesmarica I - II 1963 - 64 z M. Tomcem

Slovenska pesmarica III 1969 z Z. Kumer

Koroške viže 1976.

Tudi med cerkvenimi skladbami prevladujejo zapisi in priredbe iz ljudske glasbene dediščine:

Cerkveni ljudski napevi za nabožno petje 1936.

Pomemben je njegov prispevek h glasbeni pedagogiki. Uredil in izdal je več temeljnih pesmaric in vadnic s teoretičnim gradivom:

Pesmarice za nižje razrede srednjih in njim sorodnih šol 1932

Pevska vadnica za nižje razrede srednjih šol 1940 z M. Tomcem

Pesmarica za uporabo v vseh vrstah šol 1941, z M. Tomcem.

Literatura

Enciklopedija Slovenije 5. Ljubljana 1991

Rudolf Galob, Koroški pevec prof. Luka Kramolc 60-letnik. Koroški fužinar 1952/10 - 12

Pavle Zablatnik, Profesor Luka Kramolc in njegova oporoka. (Koncertni list ob 100-letnici)

Kramolčeva dela

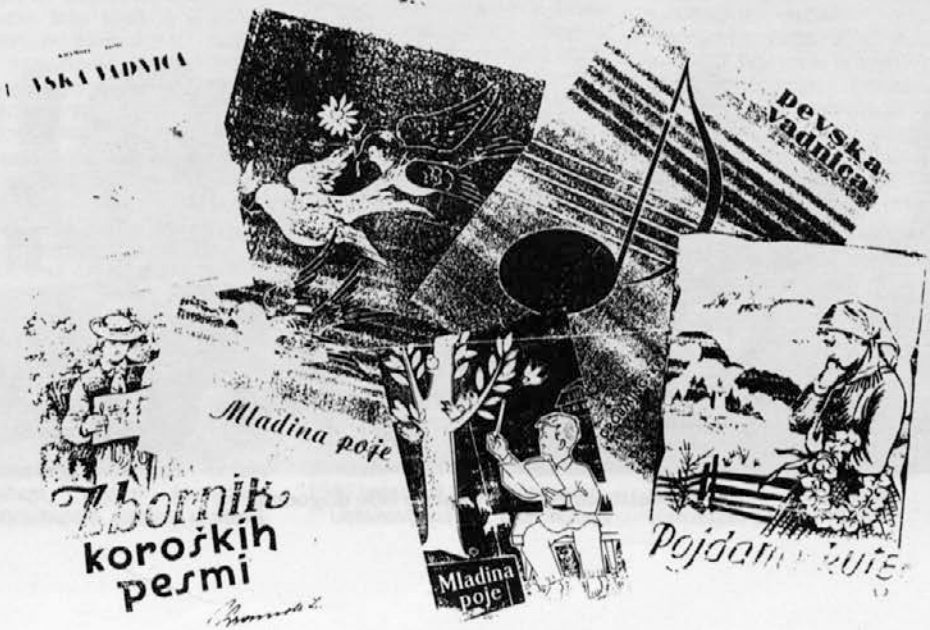

PROBLEMI RAZVOJA KOROŠKE KRAJINE

(ob razstavi v Koroškem pokrajinskem muzeju)

Valerija Grabner

V počastitev 40. obletnice obstoja Koroškega pokrajinskega muzeja v Slovenj Gradcu smo decembra lani odprli razstavo Koroška krajina 1945 - 1953. Razstava in katalog, ki je ob njej izšel, sta prvi korak pri opravljanju širše zastavljene naloge, katere namen je prikazati celotno obdobje od leta 1945 do današnjih dni. S kolegico prof. Melito Požežnik sva se pri delu srečevali s številnimi problemi. Tema, ki sva jo obravnavali, je bila zelo široko zastavljena, saj se je nanašala na območje štirih današnjih koroških občin Radlje ob Dravi, Dravograd, Slovenj Gradec in Ravne na Koroškem. Najin namen je bil podati splošen pregled razvoja koroške krajine v letih 1945 do sprejetja ustavnega zakona januarja 1953. Delo na pripravi razstave je potekalo po dveh tirih: na eni strani zgodovinska obdelava obdobja ter zbiranje materiala za razstavo samo na drugi strani. Prvi problem, s katerim sva se srečali, je bilo pomanjkanje temeljne literature za Koroško. Nasploh velja za to obdobje relativna neobdelanost problematike, kar je še zlasti značilno za koroško regijo. Problem je tudi ogromna večina pisanih virov, ki so mestoma premalo urejeni, za nekatera področja pa takih virov preprosto ni; čeprav danes o nedostopnosti virov ne bi mogli več govoriti. Težko je bilo najti avtentične muzealije prav za to obdobje; mnoge, velja predvsem za prve induistrijske izdelke po vojni, pa tudi druge muzealije, niso več ohranjene. Manjka tudi drugih pomagal, kot so bibliografije, registri, razni seznami, ki bi zgodovinarja vodili pri delu. Težava je bila v tem, da razen podobne razstave in kataloga, ki ju je že pred časom pripravil Muzej za novejšo zgodovino Celje, nisva imeli pravih zgledov. Seveda tudi to, kar sva pripravili, ni dokončen pregled tega prvega povojnega obdobja, saj je še veliko vprašanj ostalo neobdelanih, nekatera pa so obdelana bolj površinsko in še čakajo na podrobnejšo obdelavo

V našem muzeju ni bilo prav veliko gradiva za pripravo razstave in kataloga, zato sva večino dela opravili v Pokrajinskem arhivu v Mariboru, kjer hranijo celoten fond Okrajnega ljudskega odbora Slovenj Gradec. Prav tako sva pregledali arhive nekaterih podjetij, zlasti arhiv rudnika Mežica, ki je zelo dobro urejen, ter del arhiva Železarne Ravne. Časopisi splošnega in lokalnega značaja so bili vir številnih informacij, čeprav se je po drugi strani treba zavedati, da so bili vsi mediji režimski in je zato bilo treba podatke nujno preverjati še na drugih mestih. Nekaj gradiva so nama posredovali posamezniki, ki so opravljali pomembne funkcije v okraju, z nekaterimi od teh sva opravili tudi razgovore o dogajanjih v omenjenem obdobju. Večino fotografskega materiala so nam posredovali Muzej ljudske revolucije Slovenije Ljubljana, Delavski muzej Ravne, uredništvo lokalnega časopisa Koroški fužinar, Koroška osrednja knjižnica Ravne ter društva, podjetja in posamezniki.

Razstava je bila postavljena v petih prostorih. Prvi prostor je namenjen koncu vojne in dogajanjem, ki so temu sledila (vračanju internirancev, odpravi vojne škode, volitvam v NOO ter volitvam v ustavodajno skupščino DFJ in ustavodajno skupščino LRS, upravni razdelitvi). Drugi prostor je razdeljen na dva dela. Na eni strani je prikazan razvoj zadružništva in kmetijstva s postavitvijo mini ambienta - kmečke izbe, na drugi pa trgovina in preskrba prebivalstva, z mini ambientom - kuhinjo delavskega stanovanja. Tretji in četrti prostor sta namenjena družbenim dejavnostim: zdravstvu in socialnemu skrbstvu, šolstvu, prosveti in kulturi ter fizkulturi. Zadnji, peti prostor prikazuje razvoj industrije z nekaterimi največjimi industrijskimi obrati: Železarno Ravne, Rudnikom Mežica, Tovarno usnja in Tovarno meril v Slovenj Gradcu, Železarno Muta, HE Dravograd in Vuzenica ter Tekstilno tovarno Otiški vrh.

Tudi katalog je sestavljen na podoben način. Prvi del obravnava družbeno in politično življenje s prikazom splošnih razmer v Sloveniji in Jugoslaviji, splošnih razmer na območju koroške krajine, upravno razdelitvijo in volitvami. Drugi del kataloga je namenjen gospodarskim dejavnostim, kmetijstvu in zadružništvu, trgovini in preskrbi ter nekaterim industrijskim obratom. Zadnji del kataloga pa pokriva negospodarske dejavnosti.

Druga svetovna vojna se je na območju koroške krajine končala teden dni pozneje kot v drugih slovenskih pokrajinah. Z boji na Poljani in z vdajo kvislinške vojske na Libuškem polju pred Pliberkom se je 15. maja 1945 končala 2. svetovna vojna v Evropi. Že med vojno, večinoma pa takoj po njej (maja in junija 1945) so potekali obračuni z ujetimi kvislingi, predvsem četniki in ustaši ter osebami z območja južne Koroške in koroške krajine, ki so bile osumljene sodelovanja z nacističnim aparatom. Po podatkih je bilo 12. maja 1945 z območja Pliberka in okolice nad Leše nad Prevaljami prepeljanih in ustreljenih večje število ljudi. Znani so podatki za 29 oseb, ki so bile domnevno ustreljene na Lešah. Po ugotovitvah komisije za popis grobišč, ki so nastala ob koncu druge svetovne vojne, je na območju današnje občine Slovenj Gradec 21 doslej neobeleženih grobov in grobišč. Največje tovrstno grobišče so Žančani (nastalo sredi junija 1945). Natančno število pokopanih oseb sicer ni znano, po dosedaj zbranih podatkih pa jih je bilo gotovo več tisoč. Med njimi so zlasti ustaši, četniki, domobranci ter (domnevno) tudi nekaj domačinov iz Slovenj Gradca.

Neobdelano področje so obravnave in sodbe pred

Asfaltiranje na Ravnah je bilo dogodek

sodišči narodne časti. Naš muzej hrani več fasciklov zapisnikov zaslišanj, ki pa še čakajo na podrobnejšo obdelavo. Tudi vprašanje vojne škode in dogodki, ki so sledili objavi resolucije Informbiroja, so za območje koroške krajine premalo raziskani, vendar po dosedanjih poizvedbah ti dogodki na Koroškem niso zapustili večjih posledic. Vprašanja se porajajo tudi okrog volitev in volilnih rezultatov, kajti konkretnega gradiva o tem ni na razpolago. Volilni rezultati so obdelani po časopisnih člankih, ti pa govore o nad 90 odst. volilni udeležbi v vsem okraju, pa tudi volilni rezultati so zelo visoki (nad 80 odst. za listo Ljudske fronte). Danes je znano, da volilni rezultati ne bi bili takšni, kot so bili, če ne bi bile po sredi razne mahinacije, presipavanja kroglic in podobno. Sicer je bila politična klima takšna, da bi Ljudska fronta prav tako zmagala, toda s precej manjšim številom glasov.

Komunistična partija in Osvobodilna fronta kot najbolj množična organizacija sta bili gonilna sila vseh akcij, ki so potekale po osvoboditvi. V okraju je bilo v množičnih organizacijah OF konec leta 1947 vključenih 16.964 ljudi. V aktivnosti teh organizacij je prihajalo do raznih nihanj, do nepravilnosti, premajhne povezanosti med organizacijami, toda kljub vsemu lahko rečemo, da je bilo politično življenje v okraju dokaj razgibano.

Po Zakonu o agrarni reformi in kolonizaciji, ki ga je za Slovenijo sprejelo predsedstvo SNOS 17. decembra 1945, je bilo v agrarno reformo v okraju zajetih 24.500 ha zemlje. Od teh je 2.400 ha pripadlo agrarnim interesentom, ostalo so bili večinoma gozdovi. Razlaščenih je bilo 109 veleposestev, zaplenjenih 426 posestev, od tega je bilo 76 sodnih zaplemb. V skladu s socialistično preobrazbo vasi se je po vojni močno razmahnilo zadružno gibanje. V letih 1948 - 1952 je bilo na Koroškem 30 splošnih kmetijskih zadrug (SKZ) ter 10 kmetijsko obdelovalnih zadrug. Vse so bile združene v Okrajno zvezo kmetijskih zadrug. Elektrificiranih gospodarstevje bilo do leta 1952 835 ali dobra četrtina, kar kaže tudi na slabo stanje mehanizacije.

Kmetijsko - delovne zadruge se niso mogle pohvaliti z dobrim poslovanjem, saj so kmetje bolj skrbeli za svoje ohišnice kot za zadružno zemljo. Letga 1952 so bile kot ekonomije priključene k splošnim kmetijskim zadrugam. Kolektivizacija vasi z ustanavljanjem KDZ torej ni uspela. Ni pa nikjer v dokumentih in zapiskih moč zaslediti podatkov o pritiskih na kmete, ki so jih hoteli nasilno kolektivizirati, čeprav danes vemo, da so takšni pritiski bili.

Uvedena je bila racionirana preskrba prebivalstva z živilskimi nakaznicami in tako je bilo že januarja ž946 v okraju Prevalje izdanih 25.073 osnovnih živilskih nakaznic. Okraj je bil skoraj v celoti odvisen od zagotovljene preskrbe, saj se je na ta način leta 1948 oskrbovalo 33.900 oseb ali 75 odst. celotnega prebivalstva.

Vsa večja industrijska podjetja so takoj po koncu vojne nadaljevala z delom. Z zakonom o nacionalizaciji (6. decembra 1946) so bila vsa podjetja nacionalizirana. To so bila podjetja z večdesetletno ali stoletno tradicijo, kot sta Železarna Ravne in Rudnik Mežica. Vsa podjetja so se srečev ala s podobnimi težavami. Sprva je primanjkovalo delovne sile, orodja, materiala, strokovnega kadra.

Na podlagi zbranih podatkov lahko za vsa podjetja rečemo, da so kljub težavam, ki so jih spremljale, predčasno dosegala zastavljene proizvodne plane in dokaj uspešno gospodarila. Leto 1949 pomeni prelomnico v graditvi socialistične demokracije v naši družbi. Začela se je oblikovati ideja o delavskem soodločanju, s tem pa se je začel tujdi proces decentralizacije. Leta 1950 so bili izvoljeni prvi delavski sveti. Prvi delavski svet na območju koroške krajine je bil izvoljen 29. januarja 1950 pri Rudniku Mežica. Številni dokumenti govorijo v glavnem samo o pozitivni plati dogajanja, medtem ko o obratnih reakcijah, ki so med delavci in uslužbenci gotovo bile prisotne, ni kaj dosti zaznati. Te podatke bo najbrž prineslo delo na terenu, razgovori, ki jih bo treba v prihodnje opraviti, da bo slika dogajanja postala popolnejša.

Tudi negospodarske dejavnosti so po vojni znova oživele. Med vojno so okupatorji večino zdravnikov iz naših krajev izgnali ali premestili drugam. V začetku leta 1946 je v okraju opravljalo zdravstveno službo pet zdravnikov. Kot posledica vojne so se pojavljale številne bolezni: tifus, tuberkuloza, spolne bolezni, ušivost, garje in drugo. Zaradi tega so vse zdravstvene ustanove imele veliko dela, zlasti pa so z razvojem industrije postajale kapacitete obeh bolnišnic v Črni in Slovenj Gradcu premajhne. Zato so v Slovenj Gradcu l. 1948 začeli graditi paviljon, ki je bil dograjen l. 1952 in s katerim so pridobili 60 postelj. Tako je bilo v obeh bolnišnicah leta1 1952 240 postelj, 60 v Črni in 180 v Slovenj Gradcu.

Posebna skrb je veljala revežem, vojnim invalidom, repatriirancem, sirotam in številnim drugim, ki si sami niso mogli pomagati. V okraju je že leta 1946 delovalo 54 uprav socialnega fonda. Leta 1947 je dobivalo podporo 3600 rednih podpornikov. V obdobju od 1947 - 1950 je bilo izvedenih 55 posvojitev in poiskanih 206 skrbnikov za mladoletnike. Iz številnih dokumentov se da razbrati, da so se tudi tu dogajale razne nepravilnosti, vendar pa se do konkretnih primerov za zdaj nisva mogli dokopati.

Tudi večina šolskih poslopij je bila med vojno uničena ali

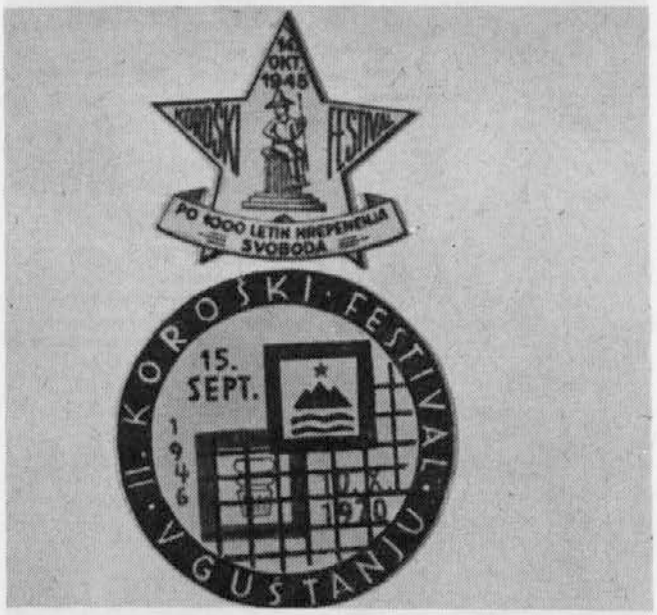

poškodovana - 9 šol je bilo požganih in 7 delno porušenih, kljub temu pa se je pouk začel že 15. oktobra. S prvim koroškim festivalom 15. oktobra 1945 je odprla vrata tudi ravenska gimnazija. Istega leta je bila v Mežici osnovana nižja rudarska šola,, oktobra 1946 pa na Ravnah nižja industrijska šola. V letu 1950 je bilo na območju okraja 37 osnovnih šol s 5712 učenci, tri sedemletke z 228 učenci (prva sedemletka je začela z delom v Črni v šolskem letu 1947/48), v vseh treh gimnazijah na Ravnah, v Mežici in Slovenj Gradcu pa se je šolalo 1161 dijakov. Glavni problemi šolstva so bili pomanjnkanje prostora, učil in učiteljskega kadra, zato je pouk potekal v skladu z danimi možnostmi.

Program kulturno - prosvetnega delovanja in življenja v okraju je imel svojo osnovo v vsakoletnem koroškem festivalu. Prvi koroški festival je potekal že 14. oktobra 1945 v Guštanju. Številna društva in skupine so začele obnavljati svojo dejavnost, tako da je bilo kulturno prosvetno delo že leta 1946 zelo razgibano. Potekalo je v okviru prosvetnih odborov OF. Ena največjih pridobitev okraja je bila študijska knjižnica na Ravnah, ki jo je 3. februarja 1949 ustanovil OLO Dravograd.

Ustanovljena sta bila muzeja v Slovenj Gradcu (1951) in na Ravnah (1953). Formiran je bil odbor centralne delavske univerze v Slovenj Gradcu, 9. decembra 1953 pa je potekal ustanovni občni zbor okrajnega muzejskega društva. Že teh nekaj podatkov kaže, da so bili kulturni delavci dokaj aktivni in jim je uspelo presekati obdobje molka in zatišja, ki ga je prinesla druga svetovna vojna.

Poleg kulturnih je treba omeniti tudi športne delavce, ki so prav tako takoj po vojni začeli z bogatim društvenim življenjem. Po vseh večjih krajih (Guštanj, Mežica, Slovenj Gradec ...) so ustanavljali društva ter pomagali pri ustanavljanju fizkulturnih aktivov po manjših krajih. Problemi vseh društev so bili pomanjkanje orodja, opreme, vodnikov za posamezne sekcije, glavni problem pa je bilo pomanjkanje denarja. Kljub vsem težavam pa so prve prireditve pokazale veliko zanimanje za fizkulturo. Zlasti priljubljene panoge so bile telovadba, odbojka, atletika, smučanje, kolesarstvo.

Leta 1949 so mežiški smučarji začeli graditi smučarsko vlečnico, ki je bila skupaj z žičnico v Kranjski gori prva smučarska žičnica v Jugoslaviji. 18. decembra 1952 so koroški smučarji ustanovili svojo Koroško smučarsko podzveso s sedežem na Ravnah, njen predsednik pa je postal Gregor Klančnik.

Z nekaterimi navedenimi podatki sem poskušala nakazati vsaj glavne smeri razvoja, probleme, s katerimi smo se srečevali pri delu, ter tudi tista vprašanja, ki še čakajo na podrobnejšo obdelavo.. Vse dosedanje delo je res samo splošen pregled, ki bo služil kot osnova za nadaljnje delo pri preučevanju dogajanja na Koroškem po letu 1945.

MLADINSKE DELAVNICE - JAVNO DELO

Zmaga Prošt

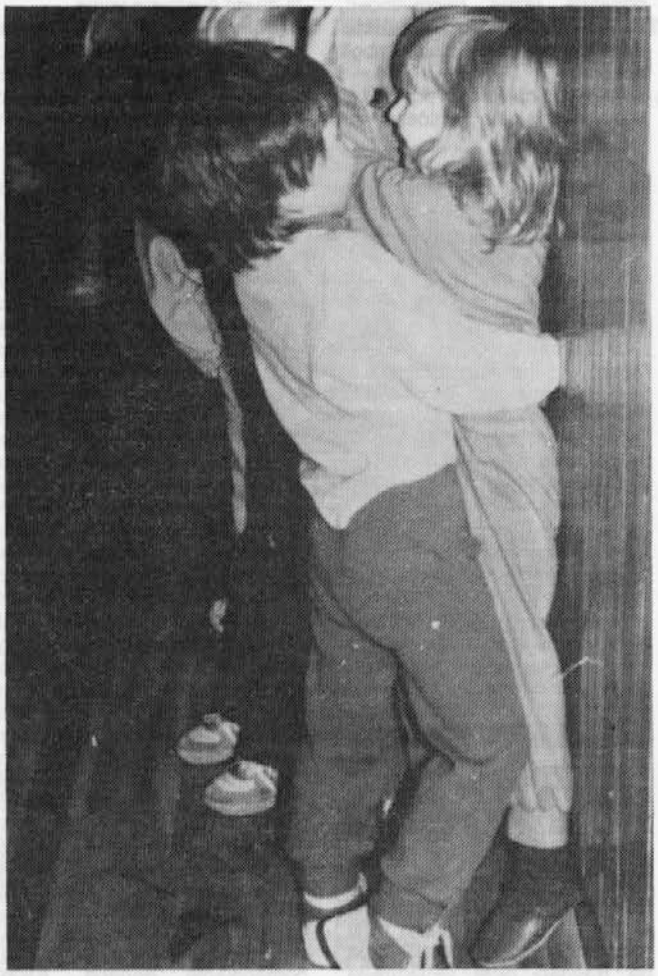

Na razpis javnih del (JD) smo prijavili dva programa: "Pomoč ostarelim na domu" in " Mladinske delavnice ". Po določenem času ocenjujemo opravljeno delo.

Zamisli o uvajanju novih oblik pomoči ostarelim in preventivnega dela z mladimi so prerasle v konkretne načrte našega Centra za socialno delo na podlagi preverjenih potreb oziroma jasno izraženega interesa obeh skupin uporabnikov.

Izvršni svet ravenske občine je v okviru celovitega socialnega programa potrdil oba predloga programov javnih del.

Zavod za zaposlovanje, enota Velenje, je s ponujenimi programi dobil možnost, da v javna dela vključi iskalce zaposlitve z določeno stopnjo izobrazbe, predvsem ženske, in jim tako omogoči socialno integracijo.

Izvršni svet in Zavod za zaposlovanje sta potrdila naše načrte za organiziranje in izvajanje novih programov v okviru javnih del. S pogodbo smo opredelili dolžnosti in obveznosti vseh treh zainteresiranih strani.

V nadaljevanju predstavljamo javno delo Mladinske delavnice (MD).

KAJ SO MLADINSKE DELAVNICE, NAMEN IN NAČIN DELA

MD so oblika preventivnega dela z mladostniki.Osnovna metoda dela z majhno skupino mladostnikov je delavnica. Delavnica je sklop socialnih iger, nedokončanih zgodb, dramskih situacij, vodenih fantazij in delno usmerjenih razgovorov. Kontekst delavnice vzpodbuja člane skupine k čustveni in intelektualni udeležbi in jim omogoča, da doživijo zabavno in koristno izkušnjo. Delavnica je zgrajena tako, da člane privede v situacijo samostojnega odkrivanja, obenem pa se izogiba dajanju dokončnih odgovorov. Polna je vprašanj in vzpodbud za iskanje lastnih odgovorov.

Teme, ki so zajete v delavnice, vedno predstavljajo problem oz. razvojno nalogo, značilno za adolescentno razvojno obdobje. Ta področja so: spoznavanje, druženje, odnosi s starši, šola, poklic, ljubezen, spolnost ...

MD so namenjene učencem sedmih razredov osnovnih šol. Potekajo v obliki skupinskega dela (10 do 15 članov).Mladostniki se prostovoljno odločajo za vključitev v delavnice. Skupino vodita dva moderatorja. Njuna naloga je, da usklajujeta delo učencev,jih spodbujata k samoorganizaciji, izražanju svojih želja in potreb ter jih usmerjata k zavzetemu vključevanju v družbeno življenje šole. Delavnice potekajo enkrat tedensko in trajajo dve do tri ure. Celoten program teče v ciklusu 10 do 20 srečanj med šolskim letom.

KDO IZVAJA PROGRAM MLADINSKIH DELAVNIC

Nosilec programa MD in odgovorni izvajalec je Center za socialno delo Ravne na Koroškem. MD potekajo v ravenski občini kot projekt javnega dela od oktobra 1991 leta dalje na vseh petih osnovnih šolah. Trenutno je v šest skupin vključenih 70 učencev 7. razr. OŠ.

Moderatoji niso klasični prostovoljci, marveč skupina iskalcev zaposlitve, ki imajo dokončano V., VI .ali VII. stopnjo družboslovne usmeritve in veselje do dela z mladimi. Javno delo opravlja 11iskalk zaposlitve iz treh koroških občin. Stare so od 20 do 31 let, povprečna starost je 27 let. Sedem deklet ima zaključeno V. stopnjo izobrazbe (štiri so gimnazijske maturantke, dve ekonomski tehnici in ena zobotehnica) štiri pa zaključeno VI. stopnjo izobrazbe (dve sta učiteljici, ena socialna delavka, ena pravnica). Povprečno so čakale na zaposlitev 12 mesecev; najmanj en mesec in najdlje 39 mesecev. Osem jih je vstopilo med nezaposlene po prenehanju delovnega razmerja za določen čas (štiri so opravile pripravništvo) tri pa po končanem študiju.

Center kot odgovorni izvajalec spremlja delo v MD in usmerja moderatorje skupin. Mentorici, strokovni delavki centra, psihologinja in spec. pedagoginja se enkrat tedensko srečata z vsemi izvajalkami MD na skupnem sestanku, kjer analizirajo potek posamezniih delavnic, načrtujejo izvajanje programov v prihodnje in izmenjujejo izkušnje.

Mentorici sta vključeni v supervizijsko skupino mentorjev MD v Ljubljani.

CILJI JAVNEGA DELA

- omogočiti mladim, izobraženim ljudem, da se vključijo v družbeno življenje v skladu s pridobljenim znanjem in osebnimi nagnjenji
- s specifičnim usposabljanjem in vodenjem ohraniti in dograjevati delovne potenciale brezposelnih ter jim zagotoviti pridobivanje novih izkušenj in znanj za delo z majhnimi skupinami
- doživeti samopotrditev in osebnostno rast v vzajemnem odnosu z mladostniki in odgovornimi nosilci programa
- preizkusiti učinke izvajanja socialnovarstvenega programa s posebno ekipo sodelavcev
- opraviti družbeno koristno delo

POTEK JAVNEGA DELA

1. Izbor ustreznih kandidatov. Zavod za zaposlovanje nam je posredoval seznam potencialnih kandidatov. Opravili smo pogovor s skupino zainteresiranih, jim predstavili program in jih seznanili s socialnovarstvenimi ugodnostmi, ki jih prinašajo nezaposlenim javna dela. V drugi fazi je bil opravljen poglobljen individualni pogovor s tistimi, ki so želeli biti natančneje seznanjeni z vrsto ponujenega dela in motivirani za vključitev v javno delo.

2. Enotedensko celodnevno usposabljanje bodočih izvajalcev MD. Poudarek seminarja je na izkustvenem delu, vključuje tudi predavanje in diskusije, ki obravnavajo nekatera teoretična izhodišča tehnik in metod dela v majhni skupini ter značilnosti obdobja adolescence in preventivnega dela. Seminar je organiziral CSD, izvajala pa ga je ekipa razvojne skupine iz Ljubljane.

3. Dokončni izbor moderatorjev in določitev dvojic, ki bodo delale z eno skupino otrok.
4. Navezava stikov z osnovnimi šolami, kratka predstavitev programa učencem 7. razredov in dogovor z učenci o začetku izvajanja programa.
5. Ciklus MD po predpisanem oz. dogovorjenem načrtu (povprečno 20 delavnic).
6. Tedenski sestanki moderatorjev z mentoricama (16 sestankov).
7. Priprava drugih dejavnosti (javna tribuna, plesi,zaključni izlet) po dogovoru z učenci.
8. Zaključek: priprava poročil in ocena opravljenega dela

OBVEZNOSTI IZVAJALCEV JAVNEGA DELA

Poleg udeležbe na predhodnem uposabljanju, dela s skupino otrok in sodelovanja v mentorski skupini pripravljajo tedenska poročila o realizaciji posameznih delavnic in vodijo evidenco o opravljenem delu in zaključno poročilo.

NALOGE CENTRA KOT ODGOVORNEGA IZVAJALCA

- Zagotavljanjepogojevza nemoteno in usklajenodelona vseh šolah
- hospitacija oz. nadzor po potrebi
- priprava in vodenje mentorske skupine (analiza in refleksija dogajanj, posredovanje dodatnih znanj...)
- sodelovanje mentoric v supervizijski skupini v Ljubljani (analiza, načrtovanje in koordiniranje projekta).

Ob vključitvi v javno delo skleneta izvajalec programa in nosilec projekta pogodbo, ki opredeljuje obveznosti obeh.

UČINKI IZVAJANJA MD V OKVIRU JAVNIH DEL

Zaradi vsebine programa in sistema financiranja JD je nastala zanimiva mreža formalnih in neformalnih odnosov tako med posameznikikot tudi med različnimi javnimi zavodi in družbenopolitično skupnostjo:
- povezava CSD - šole (vodstvo, učiteljski zbori)
- povezava CSD - Zavod za zaposlovanje - občinski izvršni svet
- vzpostavljen sistem odnosov : skupina mladostnikov- skupina iskalcev zaposlitve - strokovni delavci CSD
- Pridobile so izvajalke JD. Ob prvem pogovoru smo jih delavci Centra zaznali kot odtujeno, negotovo, marginalno skupino.

Že po seminarskem usposabljanju se je pokazala odprtost in sproščenost v komuniciranju in zanos ob pripravah na delo. Po šestih mesecih skupnega dela ugotavljamo, da so vse brez izjeme veliko pridobile na področju delovne morale in osebnostne rasti. Cilji, ki smo si jih postavili, so doseženi

PROBLEMI, S KATERIMI SMO SE SREČALI

1.Osip izvajalk JD (tri so dobile redno zaposlitev). Nadomeščanje moderatorja je problematično zaradi narave dela, saj posegamo v dinamiko skupine.
2.Nespodbudno nagrajevanjeizvajalcev.Žeobrazpisuoziroma sklenitvi pogodb o izvajanju JD jepotrebno opredeliti tudi način nagrajevanja v skladu z zahtevnostjo programa. Te programe je potrebno ovrednotiti v določenem razmerju s plačami za podobna dela.
3.Obračunavanje in izplačilo denarnih nagrad in materialnih stroškov: še vedno ne vemo, ali se od nagrad obračuna davek in v čigavo breme gredo ti stroški.
4.Neurejeno je dodatno nezgodno zavarovanje.Javni zavodi, ki smo financirani iz proračuna, teh stroškov ne moremo poravnavati iz svojih sredstev. Bo to obveznost prevzel zavod ali občina?

ZAKLJUČEK

Center za socialno delo Ravne na Koroškem je v ta program investiral svoje znanje, hotenja in želje. Uspešno smo izpeljali nov program (mladinske delavnice) na novi populaciji (učenci 7. raz. OŠ) z novimi sodelavci (iskalci zaposlitve).

Z veliko dobre volje, strpnosti in entuziazma, z malo denarja, približno 350.000 SLT, v okviru 2500 ur dela, ki sogaopravile prostovoljke, iskalke zaposlitve, smo opravili veliko delo.

Vsi sodelujoči v programu MD smo v teh mesecih naših srečanj ustvarjali in svojo izvirno človeško energijo usmerjali v skupni cilj. "Bilo je čudovito", soglašamo vsi: učenci, moderatorke in delavke Centra malo pred zaključkom projekta.

Naša izkušnja potrjuje, da družbena kriza ne prinaša samo neprijetnosti (nezaposlenost, pomanjkanje denarja za preživetje...), marveč ponuja tudi največje razvojne možnosti.

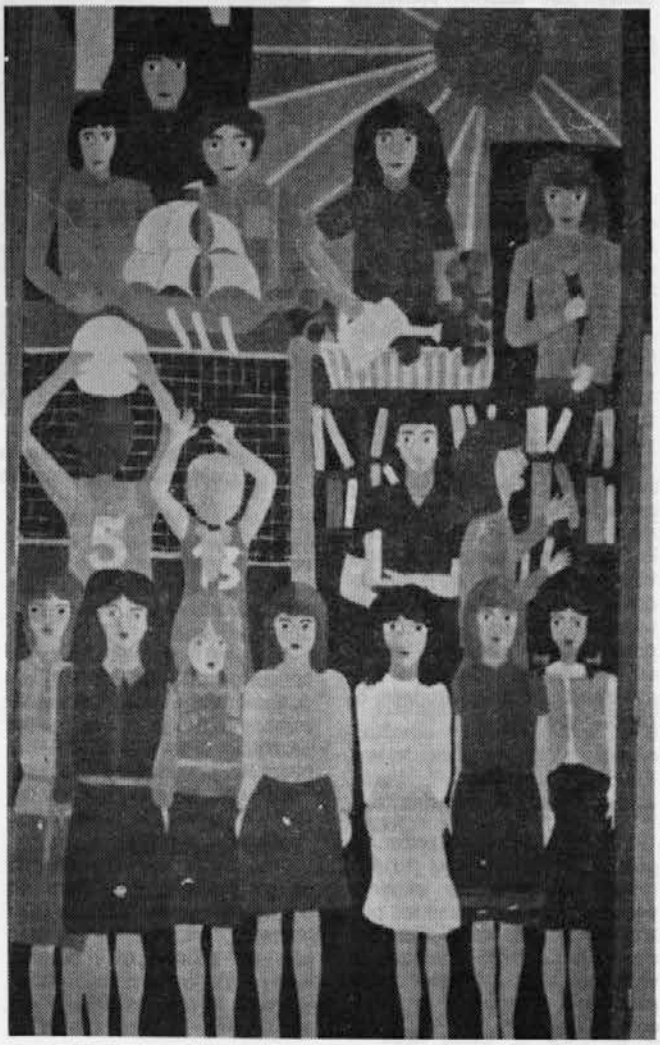

POŽARI, POPLAVE IN DRUGE UJME V MEŽIŠKI DOLINI 1855 - 1978

Erwin Wlodyga

GASILSTVO V MEŽIŠKI DOLINI

Koristnost gasilskih društev je spoznalo prebivalstvo Mežiške doline razmeroma zgodaj. V času, ko so bile še skoraj vse hiše lesene in krite s skodlami ali deskami, so bili veliki požari, ko je naenkrat pogorelo pol trga ali vasi, tako rekoč pravilo: lokalizacija požara na eno ali dve poslopji je bila le častna izjema. Da se nekaj stori za zaščito proti požarom, so 31. oktobra 1872 v Gradcu izdali gubernialno uredbo, veljavno tudi za Koroško, in požarni red za podeželje.

Iz tega sklepamo, da tudi trg Guštanj ni ostal brezbrižen in si je priskrbel primerne naprave. Gasili so tržani, predvsem rokodelci in obrtniki pod vodstvom trškega rihtarja. Kakšno je bilo takšno gašenje, si lahko živo predstavljamo.

1853

Strašen požar v Guštanju

Bleiweisove Novice so dne 2. novembra 1853 na str. 351-2 sporočile v rubriki "Novičar iz slavenskih krajev", da je 26. t.m. (oktobra) ob 3. uri zjutraj izbruhnil v Guštanju strašen požar, kjer je pogorelo 16 hiš s prihišjem vred. Pogorelo je tudi dosti živine in ves pridelek, kar je obubožane tržane pahnilo v usmiljenja vredno nesrečo.

Trg Guštanj je tedaj štel 79 hiš, od tega pa je kar cela četrtina pogorela. Omeniti moramo, da so priskočili na pomoč obratni gasilci s Prevalj, saj v Guštanju tedaj še ni bilo gasilskega društva, drugače bi pogorel ves trg.

1862

V Črni je izbruhnil požar. V gostilni pri Brandtnerju (Krulec Knez) so imeli na skednju veselico, kjer so plesali ter pili, zraven pa tudi kadili. Tobačni ogorek je povzročil katastrofo in velik del vasi je postal žrtev plamenov. Zgorela je tudi cerkvi.

Ustanovitev požarne brambe

1872 je bila ustanovljena požarna bramba v Slovenj Gradcu in Pliberku, 1873 je bila ustanovljena požarna bramba na Prevaljah, organizirana je bila pri takratni železarni na Prevaljah, delovala pa je skupno z industrijsko gasilsko četo.

1875 je bila ustanovljena taka požarna bramba v Dravogradu in Marenbergu.

Leta 1878 je mali Guštanj s fužinami vred skoraj do polovice pogorel. Guštanjska občina je premogla takrat le dve majhni prenosni brizgalni. Požarna nesreča je tukajšnje občane spodbudila, da so v tem letu ustanovili svoje prostovoljno društvo.

Leta 1880 so si guštanjski gasilci postavili svoj dom na nekdanjem sejmišču (5x5 metrov), sicer skromen, toda z njim so pridobili svoj prostor, kjer so imeli shranjeno orodje. Povečali so ga leta 1895, podrli pa leta 1961.

1882

V perzonalni hiši na trgu v Guštanju je izbruhnil požar dne 17. avgusta. Ponoči se je vnela streha, šele z velikim trudom so gasilci požar omejili. Ob istem času, ko je gorela perzonalna hiša, je začelo goreti še na dveh krajih, tako da je tedaj zgorelo nekaj hlevov, polnih sena.

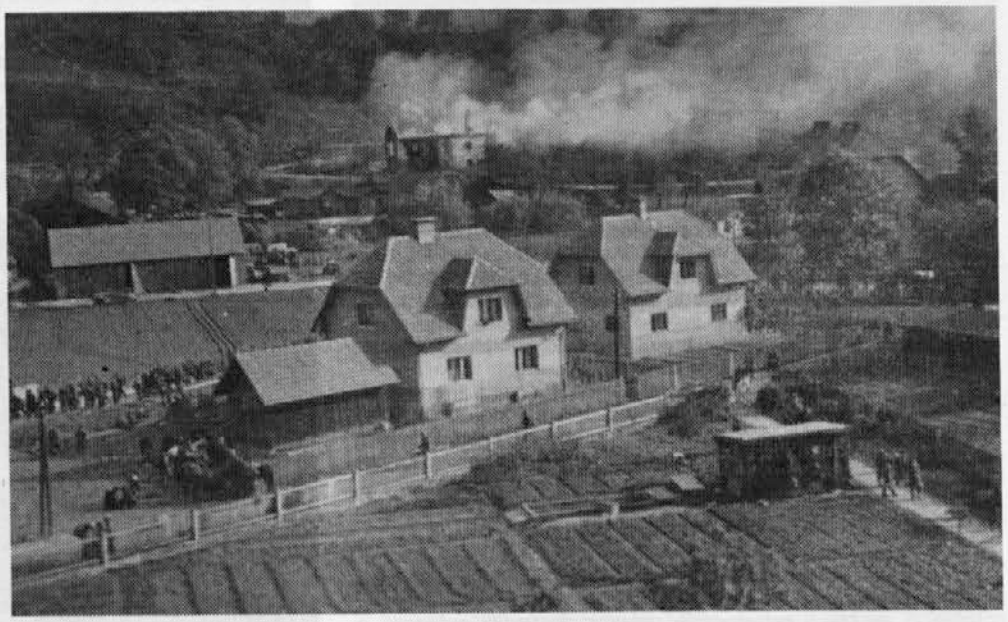

Ustaši na umiku skozi Guštanj 14. in 15. maja 1945. V ozadju goreče gospodarsko poslopje guštanjskega župnišča. Spredaj na šolskem vrtu nemški bunker za municijo.

1886

Pri Simonu Ublu v Dobji vasi je to poletje požar upepelil hišo in hlev.

1888

Pri Vincencu Ridlu (pri Jagru v Guštanju) je gorelo o kresu tega leta.

1896

Leta 1896 so organizrali požarno ekipo v tukajšnji tovarni, sestavljali so je tesarji in delničarji. Skrbela je za požarno varnost v podjetju. Bila pa je siromašno opremljena.

1899

Kotlje gorijo

3. junija 1899 ob pol dveh popoldne je izbruhnil požar pri Križanu (lastnik Tomaž Pleteršek). V pol ure je pogorelo 11 objektov in končno še cerkev. Od cerkve sta zgorela stolp in streha, zvonovi so popadali dol in popokali, razen manjšega. Notranjost cerkve ni bila prizadeta. Pohvala gre guštanjskim gasilcem. Šola ni pogorela.

Avgusta so gasili požar pri Svetiju

1903

Dne 10. maja 1903 je nastal v Slovenj Gradcu požar, ki je uničil 88 stavb. Zaradi viharja se je požar razširil s tako hitrostjo, da so ljudje komaj rešili svoje življenje. Gorelo je kar dva dni.

1910

Meseca marca je požar zajel zahodni del Črne ter ga upepelil.

1911

Dne 14. julija je udarila strela pri Žirovniku v hlev (Strojna) ter tam ubila vola.

16. julija je strela vžgala pri Plodru. Pogorela je hiša, kašča in kovačnica.

Dne 27.7. je strela udarila v hlev pri Prikeržniku na Tolstem vrhu. Zgorelo je 28 ovac in 4 prašiči.

V nedeljo, 20. avgusta, je zaradi strele do tal pogorel skedenj pri Vodinarju.

1927

Gorelo je pri Lampretu na Javorniku in pri Pongracu na Ravnah.

1928

Julija je izbruhnil požar v shrambi za seno na Čečovju. Lastnik Ivan Krajger je tedaj zgorel. Pri Filipu Merkaču, "Štalekarju" v Kotljah se je novembra 1928 vžgalo gospodarsko poslopje

1929

Požar v mizarski delavnici pri Matiji Ledineku je izbruhnil 20. januarja, naslednji dan pa je gorela rafinerija tovarne Gol v Dravogradu.

1930

V Črni je dne 15. novembra izbruhnil velik požar. V grofovi žagi v Mušeniku je bil septembra požar, ki pa so ga kmalu zadušili.

1933

Na Brdinjah pri posestniku Alojzu Lesjaku pa je decembra požar uničil stanovanjsko poslopje. Zaradi velikega mraza so celo cevi popokale.

1934

Pri posestniku Florjanu Kamniku na Brdinjah je požar februarja uničil stanovanjsko hišo in hlev.

1935

Meseca junija so v enem dnevu izbruhnili v tovarni kar trije požari, ki pa so jih pravočasno pogasili.

V tem mesecu je pri Čarfu v Guštanju pogorelo gospodarsko poslopje in hlev, ki je bil pod isto streho.

1936

V gradu Javornik je oktobra izbruhnil požar. Vnel se je dimnik. Zaradi hitrega posredovanja se požar ni razširil.

Ingoti so ščitili meh. delavnico ob poplavi dne 2.-3. decembra 1966

1937

1. maja je pogorela hiša in gospodarsko poslopje "Štehar-ska bajta" na Tolstem vrhu. Gasilci niso mogli posredovati, ker na kraju požara ni bilo vode, pa tudi zaradi prevelike oddaljenosti in hribovitega terena.

Maja je gorelo tudi pri Ivanu Repotočniku, p.d. Klošterniku, na Tolstem vrhu, kjer je zgorela žitnica, hlev ter vse poljedelsko orodje.

Največji požar pa je izbruhnil 24. decembra v tovarni lepenke na Prevaljah. Pri gašenju sta se smrtno ponesrečila prevaljska gasilca, in sicer Luka Kert in Foltej Vezjak.

1940

Gozd krojaškega mojstra in občinskega stražnika Franca Hartmana iz Guštanja je gorel aprila 1940.

1942

Oktobra je na Brezjem dvoru v Kotljah izbruhnil požar.

1945

Ob umiku ustašev dne 14.5.1945 je bilo požgano cerkveno gospodarsko poslopje, ki so ga zanetili s svetlečimi kroglami. Gasilci zaradi vojnih razmer niso posredovali.

1946

V tem letu so bili štirje gozdni požari.

1948

18. aprila je izbruhnil gozdni požar na Prevaljah, isti dan v gozdu nad Dravogradom. 14. maja je gorelo gospodarsko poslopje Šrotnek, 6. novembra pri Blatniku v Dobrijah, kjer se je vžgal Gradisov avto.

1950

V tem letu je bilo 6 požarov, in sicer: nad Votlo pečjo, v občinskem gozdu, nad železniško postajo v Guštanju, v Jugovem gozdu v Dobrijah, na ekonomiji Javornik ter v kalilnici Železarne Ravne. Bil je še manjši požar v Lečnikovi ledenici.

1952

Pri Mihi Juraku so oktobra 1952 pogoreli stanovanjska hiša, gospodarsko poslopje in vsi pridelki.

Manjši požar je bil v Plešivčnikovem gozdu meseca junija, julija pa na Smrekovcu.

1953

Požar je 30. aprila uničil več kot 60 odstotkov hleva pri Šrotneku. Gorela je baraka, ki pa je niso mogli več rešiti, ampak so gasilci branili samo sosednje stavbe.

1955

Avgusta je izbruhnil požar v čistilnici jeklolitine v Železarni Ravne. Strela je avgusta povzročila požar pri Milanu Pandelu na Tolstem vrhu. Pogorel je hlev s senom ter orodjem. Gasilci cevi niso razvili, ker je požar že prej uničil poslopje.

1957

Na dan občnega zbora gasilcev meseca januarja je izbruhnil požar v Študijski knjižnici na Ravnah.

Izbruhnil pa je v tem letu tudi gozdni požar na Brdinjah - Kotlje ter na Fari na Prevaljah

1958

Meseca decembra je izbruhnil požar na Trgu na Ravnah (Bevc-Erat), Bila sta še dva požara, enega je povzročila lokomotiva, drugi pa je bil pri Čičmanu. Dvakrat so gasilci posredovali pri požaru v železarni ter pri požaru na Prevaljah pri Avlnu.

1962

V tem letu so gasilci gasili dva gozdna požara in začetni požar v baraki Gradisovega naselja. Sodelovali pa so tudi pri gašenju gozdnega požara v Kotljah in Žerjavu.

1963

Najhujši požar je bil pri Hudrapu (Oražnov mlin), ki je nastal ob eksploziji bencinskh hlapov. Pri tem gašenju so odpovedale kar tri motorne brizgalke.

1967

Bili so trije gozdni požari.

1969

Velik požar je izbruhnil 1.

junija 1969 v železarni, ki je upepelil lahko kovačnico.

1970

Meseca marca je bil manjši požar pri Veglu na Tolstem vrhu.

1972

Izbruhnil je požar v železarni (oddelek za šibki tok), nato pri Krivogradu na Tolstem vrhu, kasneje pri Jeromlu na Stražišču pri Prevaljah, meseca julija pa je gorelo v stolpnici na Čečovju.

1973

V tem letu je bilo sedem gozdnih požarov, od katerih je bil eden večjega obsega - talni in površinski.

1974

V tem letu so bili trije gozdni požari. Najhujši pa je bil večdnevni požar spomladi v Žerjavu, kjer so bili gasilci skoraj brez moči.

1975

Ravenski gasilci so sodelovali pri gašenju velikega požara v Črni in Kotljah.

1976

V tem letu so bili trije gozdni požari, dva požara v stanovanjskem ter eden v gospodarskem poslopju.

1977

Na našem območju sta bila dva manjša gozdna požara. Tukajšnji gasilci so pomagali gasiti požar v Mežici.

Požarov je bilo še več, pa žal nisem našel potrebnih podatkov. Največ jih je v brošuri 100 let prostovoljnega gasilskega društva na Ravnah 1878-1978. Zato sem tudi zaključil pisanje o požarih v naši dolini leta 1977. Precej podatkov sem našel tudi v cerkvenih kronikah treh župnij.

POPLAVE IN DRUGE UJME

Na Ravnah je največ poplavljala Meža. Kotlje so dosti plavale, vendar večje škode - razen nekaj preplav in odnesenih mostov ni bilo. Suha na Ravnah zna narasti, posebno kadar ji visoka Meža zapre izliv. Takrat naglo doseže nevarno višino.

Če istočasno naraste Meža, se Suha in Reka ne moreta izlivati, kakor bi bilo treba. Meža pa naraste zato, ker jo Votla peč dvigne tudi za več kot dva metra, namesto da bi prav tedaj pospešila tok.

Hotuljska Dula ima več prostora, saj se izliva v Mežo za Votlo pečjo.

1655

V letu 1655 je v Črni Meža s povodnijo napravila konec poslopja fužin grofa Thurna, ki so bila postavljena na najnevarnejšem kraju in premalo zavarovana z jezovi.

Celo stoletje je bila tovarna v Črni (Mušenik) popolnoma uničena.

1807

Zaradi oblaka, ki se je utrgal 26. julija 1807, je uničila Meža v Črni več zaščitnih obrežij, potrgala mostove in poškodovala marsikatero poslopje.

1874

Po Peci se je 29. junija razsulo toliko toče, da je bilo videti kot sneg.

24. aprila: blisk in grom, po Tolstem vrhu toča kolje. 12. julija: strašen popoldan. V mežiških hribih začne neznansko vreti in od Mežice sem prinesejo sivi oblaki kakor jajca debelo točo. Cele kope stlačenega ledu ropočejo po strehah, zemlji in oknih. Škoda na sadežih ni prerajtana. Tako debele toče nihče ne pomni.

2. avgusta: nevarna in viharna noč z drobno točo. V Strojni udari v Smrečnikovo poslopje. Zjutraj je od vseh poslopij le še nekoliko smrdljivega pepela.

1889

V Šentanelu se je 13. julija ob treh popoldan na vas in okolico usula kakor golobje jajce debela toča, ki je trajala skoraj eno uro.

1900

26. junija nevihta - huda ura od zore do mraka na Ravnah. Neslo je mostove.

1903

4. julija strašno neurje. Pri Sp. Lečniku je ubila strela Valentina Litmarja.

20. julija okoli poldneva je razsajala velikanska viha, ki je odkrila cerkev, podrla množico drevja in naredila posameznim kmetom veliko škodo.

1920

26. junija ob 4. uri popoldne pada kot orehi debela toča 10 minut. Najhujše v Kotljah. Zbijalo živini rogove. Takega neurja ne pomni tu nihče. Vse belo še drugi dan po jarugah.

1926

Meža je poplavljala od Črne do Prevalj. Jez v Mežici je bil zatrpan z ogromnimi količinami lesa in drugega materiala, voda pa je drla proti barakam in samskemu domu, ki sta bila videti kot dve majhni barki sredi velikega jezera. Gasilci in rudarji so reševali, kar se je rešiti dalo.

Pri reševanju rudniškega obrata Fridrih se je takrat smrtno ponesrečil Miha Kolar, ker se je premočno s hrbtom dotaknil električne napeljave. To pa še ni bilo dovolj. Neurje, ki se je razbesnelo nad našimi kraji, je zahtevalo še eno žrtev, in to v Črni, kjer je voda odnesla Cvelbarjev most in z njim Kolarjevega Anzana, ki je tisti čas prečkal ta most. Torej dva Kolarja hkrati.

Meža je odnesla glavni jez na papirnici Prevalje ter tudi drugače povzročila veliko škodo. Zato je grof Thurn obupal nad tovarno in je ni hotel več obnoviti. Da pa je bila tovarna kljub temu obnovljena in je nadaljevala delo, je zasluga grofovega direktorja Gustava Hrubeša.

Ta dan je Meža odplavila en stanovanjski blok, drugemu pa odtrgala vogal (perzonali Prevalje).

1929

Meža je 1. in 2. novembra močno prestopila bregove.

1931

V Guštanju je bila 15. junija velika poplava, reševalne akcije pa se je udeležila le četrtina gasilcev. Nekateri so rajši sedeli v gostilni ter opazovali, kako reševanje poteka. Črpali so vodo iz Žmavcerjeve hiše na trgu, ko je poplavila Suha.

1933

Dne 23. septembra je bila v Guštanju velika povodenj. Preplavili sta reki Meža in Reka. Posebno velika nevarnost je bila pri Peruciju in pri Oražnu. Noč in dan je osem gasilcev pomagalo reševati ogroženi hiši.

1936

O poplavi, ki je bila meseca avgusta, nisem našel podatkov.

1954

Reka Suha je 4. junija prestopila bregove ter poplavila Gradisovo naselje ob Suhi. Tukajšnji gasilci so skupaj z gasilci Gradisa dva dni pomagali pri izpraznjevanju zalite kleti.

1956

Narasla voda je 2. in 3. julija ogrožala stanovanjsko hišo, mlin, hlev in lesen prizidek pri Oražnu - reka Reka. Pri stanovanjskem poslopju Franca Hudrapa je plaz zdrknil do hiše, podrl škarpo, voda pa je vdrla v stanovanje.

1958

Gasilci so se udeležili reševanja Gradisovega naselja ob Suhi, kjer je grozila poplava.

1961

Huda ura od Velikovca do Šoštanja

Orkan, toča, pljusk gorskih potokov, kot že stoletja ne. Generacije ne pomnijo tako strahovite nevihte, kakršna je 21. junija 1961 popoldne divjala po širokih predelih naše zemlje. Ciklon se je razvil in razdivjal od Št. Vida prek Velikovca na Avstrijskem pa do našega Šoštanja z vsemi svojimi elementi, ki vzbujajo grozo in prinašajo škodo. Predeli Pece in Uršlje gore so bili v njegovem središču. Ti kraji so utrpeli škodo za več let. Nasulo jim je točo, klestilo sad in rast, odkrivalo je strehe ter zalivalo pota in domove. Orkan je na več mestih povzročil frate, hudourniki pa so nanesli tisoče kubikov kamna povsod tja, kjer ga ne potrebujejo.

Potok Šumc v Mežici je naraščal tako naglo, da so se ljudje komaj ognili. Od začetka, kjer je nekdaj stala prva fužina, je potok razdrl vse jezove in mostove do Kivove fužine, preplavil polje in vrtove ter si rul novo pot do vasi kar po glavni poti oziroma, koder je pač šlo. Voda je grabila in odnašala drevje, kamne, zemljo. V nekaj hiš je vdrla kar pri oknih, da so ljudje komaj zbežali na varno. To neurje je zahtevalo tudi dve smrtni žrtvi. Mlado dekle je na travniku ubila strela. Druga žrtev pa je zašla v valove deročega potoka in utonila.

Takrat je potok Barbara v Brančurnikovem grabnu silovito narasel ter rušil na svojem kratkem toku vse, kar je dosegal. Porušil je Alekarjev mlin in prignal kolesje kar pred Brančurnikovo gostilno. Potok je napravil neznansko škodo.

105 let je jez kljuboval - potem ga je odplavila Meža

Narasla voda je pripomogla, da je tega dne odneslo tudi železarniški jez na reki Meži. Jez je bil zgrajen leta 1856 ter je kljuboval vsem nalivom do 21.6.1961, ko ga je voda odplavila. Po pripovedovanju Franca Gašperja, ki je bil priča, je Meža zelo hitro naraščala. Tovarniški tesarji in gasilci so skušali jez rešiti pred uničenjem, pa jim ni uspelo. Vode nad jezom skoraj ni bilo videti zaradi naplavljenega lesa ter drugih odpadkov. Vso to naplavino so skušali usmerjati naprej. Jez je nenadoma začel pokati. Vsi, ki so bili zaposleni na njem, so se komaj umaknili. Voda je z vso silo ogrodje jezu dvignila, nato pa ga prevrnila v strugo. Pri tem se je jez razbil, kar je bila še sreča, ker bi se drugače zagozdil sto metrov nižje v tovarniški most, pa bi še tega odneslo.

Iz podatkov pravne službe je razvidno, da je nastala škoda zaradi odplavljenega jezu znašala 139,850.000 din.

V noči od 17. na 18. oktober 1961 je vihar odkril streho jeklarne v dolžini 80 m in širini 13 m, t.j. 1041 m2. Streha je bila krita z 1 mm al. pločevino. Pretežni del pločevine je veter vrgel s strehe ter pri tem uničil pločevinasto dimno napravo na strehi. Ocenjena škoda 4.888.000 din.

1961

Kako sem sam doživel to neurje

21.6.1961 popoldne sem še ob lepem vremenu z reševalnim avtomobilom peljal Berložnikovo s Prevalj v bolnico v Črno. Po pregledu pri zdravniku v bolnici bi jo moral peljati nazaj na Prevalje. Tedaj pa se je začelo. Postalo je temno, bliskalo in grmelo je, nastal je strašen vihar. Berložnikova me je prav milo prosila, naj počakam toliko časa, da vse to mine. Ubogal sem jo, kar je bilo edino prav. Vreme se je proti večeru nekoliko umirilo, še vedno pa je deževalo. Pripeljal pa sem do Balosa v Mušeniku, ko mi je plaz iz belega gramoza zaprl cesto. Gramoz je zasipaval tamkajšnjo hišo, ki je stala ob cesti. Obrnil sem avtomobil ter odpeljal proti Črni, grede pa s sireno dajal signal, opozarjal in klical ljudi, da so potem šli pomagat ljudem v ogroženi hiši. Vrnitev z avtomobilom ni bila mogoča. Ko sem premišljeval, kako priti domov, sta se s tovarniškim avtomobilom do mene pripeljala prof. dr. Franc Sušnik in predsednik maturitetne komisije prof. Jože Košar, direktor založbe Obzorja iz Maribora. Pred tem sta bila v Javorju. Dr. Sušnik je rekel, da mora na vsak način do večera s prof. Košarjem priti na Ravne, kjer je bil zaključek mature. Svetoval sem, da bi šli peš. Dal sem vsakemu iz reševalnega avtomobila koco, nakar smo odšli peš na pot. Ker plaz ni bil blaten, segal pa je čez cesto do Meže, smo ga lahko prečkali. Do Žerjava ni bilo plazov, zato pa kar 15 od Žerjava do Polene. Bili so vsi iz gramoza, kar je bilo za nas sreča, saj jih v blatu ne bi mogli prečkati. Zadnji je bil pod viaduktom na Poleni. Ta je bil največji. Ko smo končno prispeli v Mežico, nam je uspelo dobiti osebni avtomobil, tako da sta oba profesorja prišla pravočasno na Ravne. Črna pa je bila za nekaj dni popolnoma odrezana od zunanjega sveta. Gostilno Škrubej v Črni je plaz do polovice zasul, cesto pa popolnoma z blatom. Koprivna je bila nekaj dni odrezana od Črne.

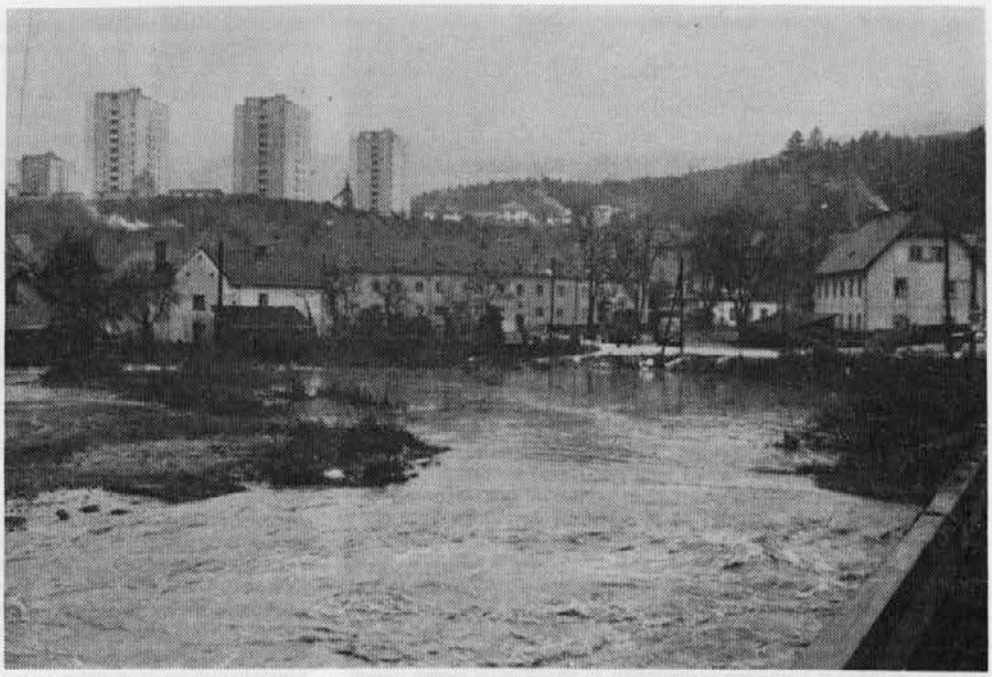

Ob poplavi na Ravnah dne 2.-3. decembra 1966. Na desni občinska hiša - sedaj avtobusna postaja

1966

Meža je dne 3.12.1966 pri najvišjem vodostaju v železarni odplavila 2.557 m3 zemljišča.

1970

Gasilci so 15.7.1970 sodelovali pri reševanju ob poplavi v skladišču Ljudskega magazina (Suha), pri Kefrovem mlinu (Dula) ter pri Toniju v Kotljah.

1975

Suha je 10.7.1975 po silnem neurju močno narasla. Prestopila je bregove ter preplavila vse ob svojem toku ležeče področje. Zalila je stanovanjski blok v Prežihovi ulici, v gostišču pri Dalmatincu, pri Paradižu in Oprešniku v Malgajevi ulici, pri Lasniku in Cesarju na trgu.

Strašna je moč razdivjane vode, ko prestopi svoje bregove, saj pri tem ruši vse, kar ji je napoti, za sabo pa pusti strašno razdejanje in škode. Požar se da gasiti z vodo, voda pa je težko ukrotljiva.

Literatura

Ervin Wlodyga, 100 let prostovoljnega gasilskega društva na Ravnah na Koroškem 1878-1978

Ervin Wlodyga, Lastniki naše tovarne

Ervin Wlodyga, Prispevki k zgodovini Železarne Ravne na Koroškem (obdobje delniške družbe 1927-1945)

Koroški fužinar, 1951-1977

Rajko Stropnik, Zapis o zgodovini in načrtih Lepenke Prevalje 1896-1986

Maks Petelinšek, Komisija za ugotovitev elementarne škode, povzročene v Železarni Ravne dne 21.1.1961 in 3.12.1966

110 let obstoja dela in razvoja gasilskega društva Prevalje.

Cerkvene kronike: Guštanj, Kotlje Šentanel.

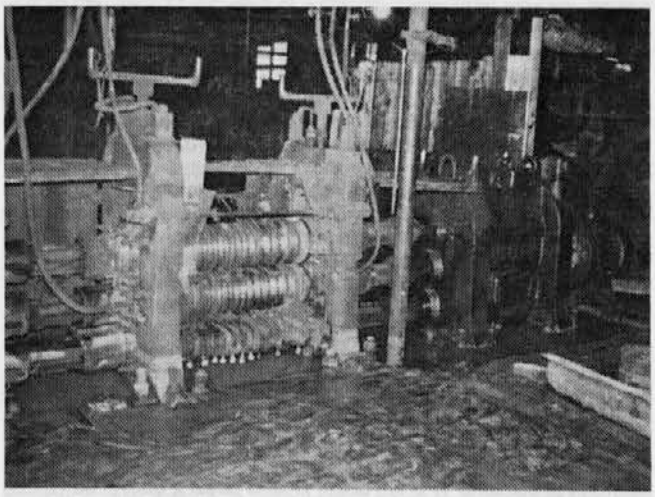

Tudi stara valjarna je bila pod vodo. Poplava dne 2.-3. decembra 1966

Z RAZISKOVALNO LADJO SONNE PO MELANEZIJI

(1. del)

Dr. Ivo Štrucl

Po prvi znanstveno - raziskovalni odpravi na območju podvodnega Vzhodnega tihomorskega grebena, 800 km severozahodno od Velikonočnega otoka, o kateri sem poročal v 2. št. Koroškega fužinarja 1990, sem se 8 mesecev pozneje udeležil še druge odprave, tokrat na Bismarckovem morju na območju Papua - Nova Gvineja. Nemška raziskovalna ladja Sonne nas je čakala v Suvi na otoku Viti Levu v Fidžijskem otočju. Do tja smo pripotovali po lastni izbiri. Ker sem na potovanjih rad neodvisen, sem tudi tokrat potoval sam.

Skoraj vsi smo se odločili za let okoli sveta. Začel sem ga v Celovcu, in sicer z majhnim 18-sedežnim letalom Air Engadina do Zuericha. Vreme je bilo lepo, in ker smo leteli na višini 7000 m, je bil pogled na vrhove Centralnih in Severnoapneniških Alp pravi užitek. V Zuerichu sem prestopil na Swissairov DC 10 in odletel z vmesnim pristankom v Ženevi preko Londona, Islandije, Grenlandije in Kanade v Los Angeles. Zaradi enourne zamude letala in časovno precej razvlečenih obmejnih formalnosti, ki jih v Evropi nismo vajeni,

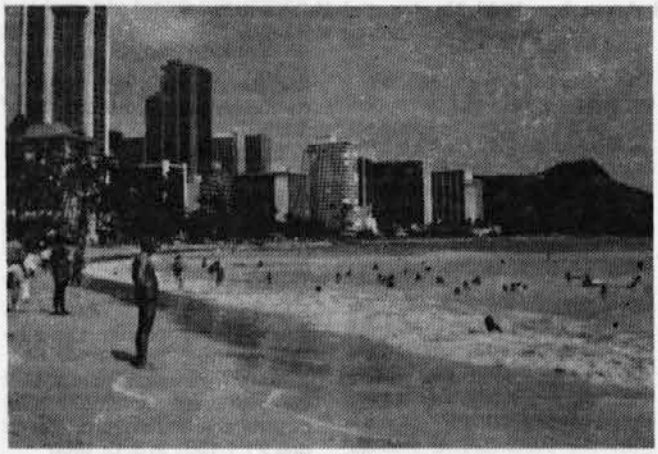

Waikiki

sem komajda ujel letalo za Honolulu, in to dobesedno v zadnji minuti.

Na Havajih sem si želel ogledati vulkanski narodni park na otoku Hawaii, ki pa je od Honoluluja oddaljen 275 - 350 km, odvisno od izhodišča. Odločil sem se za Hilo na vzhodni strani otoka, in to z letalom ob polšestih zjutraj, zato sem noč predremal kar na letališču. Za 7 ur spanja se mi res ni splačalo najeti taksija in v hotelu plačati 60 - 80 US$ za prenočišče. Razen tega sem se tudi v letalu dodobra naspal, saj smo leteli preko Atlantika in Amerike 11,5 ur, od Los Angelesa do Honoluluja pa 5.

Otok Hawaii meri 10.450 km^2 in je največji med 132 otoki 2555 km dolgega havajskega arhipelaga. Zato ga navadno imenujejo Big Island ali Veliki otok. Zaradi milijona divje rastočih orhidej ga v turističnih prospektih razglašajo za otok orhidej. Otok Hawaii ni le ena najmlajših, temveč tudi ena najbolj raziskanih vulkanskih zgradb na zemlji.

Morje okoli otoka je globoko več kot 5500 m, najvišji vrh Mauna Kea pa sega do višine 4205 m. Drugi vulkan Mauna Loa je nekoliko nižji - 4159 m. Ugotovili so, da je Mauna Loa za to višino potreboval tri milijone let; dva milijona, da je dosegel morsko gladino, nadaljnji milijon pa, da je zrasel brez omembe vrednih tektonskih dvigov v ogromno gmoto vulkanskih kamenin, višje od Everesta.

Držal sem se pregovora: "Čas je denar", zato sem si za ogled tega narodnega parka na letališču v Hilu sposodil avto. Škoda le, da mi vreme ni bilo najbolj naklonjeno, toda temu se niti ne smemo čuditi, saj pada tod letno okoli 4000 mm padavin, zato je povsod naokrog precej bujno rastlinstvo, če ga ne uniči lava. Vulkanski narodni park obsega 92 km^2 Ustanovljen je bil l.1916. Njegovo središče je krater Kilauea na nadmorski višini 1219 m, okrog katerega je speljana 17,5 km dolga krožna cesta z odcepi do najbolj zanimivih vulkanskih posebnosti. Eden od odcepov vodi precej visoko gor proti vrhu Mauna Loa. V lepem vremenu bi se prav gotovo peljal tudi po tej cesti. Ker pa je bil vrhnji del obdan z gostimi deževnimi oblaki, sem se odločil za bolj podroben ogled vulkanskih posebnosti na širšem območju kraterja Kilauea.

Vulkanska aktivnost se kaže na vsakem koraku, toda kljub temu so havajski vulkani v primerjavi z drugimi na svetu relativno krotki. Erupcije in izlivi lave so sicer pogostni, toda zgodovinski zapisi navajajo le dva večja eksplozijska izbruha. Prvega l. 1790, drugega pa l. 1924. Pri drugem izbruhu se je premer kraterja Halemaumau znotraj Kilauea povečal od 360 na 900 m, poglobil pa za 400 m. Halemaumau so občudovali kot ognjeno jamo Kilauea, v kateri je jezero lave žarelo in kipelo neprekinjeno več kot sto let. Žal pa je prav ob navedenem izbruhu lava odtekla, ostala pa je črna gmota kamenin.

Havajska lava je izredno vroča in lahko tekoča, zato ne ustvarja stožčastih vulkanov s strmimi pobočji, temveč na veliko dolžino razpotegnjene izlive. Z nakopičenjem le-teh pa nastajajo položne kopaste vulkanske gmote.

Ločimo dve vrsti lave: t.i. pahoehoejsko in grudasto lavo aa. Največ je črne, kompaktne pahoehoejske lave s sorazmerno gladkim površjem. Ime so ji dali že stari Havajčani, ki so lavo primerjali s črnim satenom. Njeno površje pa je pogostno vrvičasto nabrano. Prav nasprotne lastnosti pa kaže lava aa, ki sestoji na površju iz ostrorobih drobcev in zlepljenih robatih grud. Takšno površje nastane, ko postaja lava zaradi uhajajočih plinov in nižje temperature bolj viskozna in se med premikanjem strjuje in lomi, dokler se na koncu ne strdi v kaotično brečasto gmoto. Dan na dan izhlapeva iz Kilauea po nekaj sto ton žveplovih plinov, del žvepla pa se izloči v razpokah ali na površju, ki je marsikje prekrito s skorjami in kristalnimi druzami samorodnega žvepla.

Kakor večina obiskovalcev sem svoj obhod začel z obiskom "Kilauea Visitor Center", kjer vsakdo dobi, če že ne prve, pa vsaj zelo nazorne predstavitve o preteklih in sedanjih vulkanskih dejavnostih tega enkratnega vulkanskega otoka. Tu te sproti obveščajo o morebitnih pretečih nevarnostih. Neprekinjeno predvajajo filme o najvažnejših erupcijah in dogajanjih ob izlivu lave. Ker so vse posebnosti ob cesti dokaj dobro označene in opisane ter opremljene z urejenimi parkirnimi prostori, tako rekoč ne potrebuješ vodiča.

V centru sem zvedel, da je obalna cesta, po kateri sem se nameraval vrniti v Hilo, zaradi izlivov lave zaprta. Peljal pa sem se vseeno po njej, dokler me ni ustavila ogromna gmota lave, ki je pet do deset metrov visoko in ne vem, koliko metrov široko, prekrila cesto in se izlivala v morje. Na naši strani se je lava v glavnem ohladila in smo lahko že hodili po njej, malo dlje proti Hilu pa je žareča lava še vedno odtekala v morje. Ni pa to edini primer, da je lava prekrila cesto. Vse kaže, da so na to že navajeni, tako da bo tudi ta cesta kmalu, če že ni, zopet odprta. Zaradi obilnih subtropskih padavin pa ne bo dolgo trajalo, da bo zopet vse zeleno. Tudi zvečer na poti v hotel je lilo kakor iz škafa, zato sem opustil namero, da bi si ogledal izlive lave še z druge strani.

S prijetnimi in bogatimi vtisi sem naslednji dan odletel nazaj v Honolulu. Iz letala sem še zadnjič videl obe veličastni, s sneženo

Lov po plitvovodni laguni na Fidžiju

kapo pokriti vulkanski zgradbi Mauna Loa in Mauna Kea, nato pa so se pod nami vrstili drugi havajski otoki, ki so prav tako vulkanskega porekla.

Da je havajsko otočje sestavljeno iz različno starih vulkanskih otokov, govori tudi stara havajska legenda o begu boginje ognja Pele. Legenda pravi, da je bila Pele graditeljica gora, topilka kamnov, požiralka gozdov, požigalka dežel, torej graditeljica in uničevalka v eni in isti osebi. Včasih je bila lepa in mlada zapeljiva ženska, bolj pogosto pa stara in zgubana čarovnica. Snovalci tega mita so rekli, da je Pele prišla na havajsko otočje na begu pred starejšo hudobno sestro, boginjo morja, najprej na otok Niihau, kjer je za domovanje s palico izkopala krater. Komaj ga je zgradila, ga je porušila sestra Na Maka, boginja morja, zato je Pele zbežala na sosedni otok Kauai, kjer je zgradila večji dom, toda ne za dolgo. Kar naprej je morala bežati z enega otoka na drugega, dokler ni pristala na otoku Hawaii, kjer domuje še danes.

Medtem ko je bila Pele na begu nekaj tisoč, če ne celo nekaj milijonov let, je letalo DC 9 Hawaiian Airline za obratno pot do Oaha potrebovalo le 45 minut.

Otok Oahu (1575 km^2), nekdanje zbirališče havajskih glavarjev, je danes en sam turistični center, ki sprejme verjetno več obiskovalcev kot vsa Slovenija skupaj, kaj šele, če primerjamo njihov turistični iztržek z našim. Od nekdanje idiličnosti je ostalo ohranjenega bolj malo. Zlasti velja to za južno obalno območje, kjer je glavno mesto Honolulu s turističnim centrom Waikiki. Drug zraven drugega hoteli nebotičniki, sredi njih pa nizke hiše in trgovine iz polpretekle zgodovine. Cerkve so prave pritlikavke. Plaže so čudovite, toda prenapolnjene, in to celo zunaj glavne turistične sezone. Kljub temu, da sem si na letališču izbral "an inexpensive (cenen) hotel", sem plačal zanj brez zajtrka 52 US$. Zanimivo pa je, da so druge turistične ponudbe, ki so izredno pestre in bogate, sorazmerno poceni ali celo zastonj. Med slednje spada tudi vsakodnevna Kodakova reklamna hula (folklorna) predstava. Ogleda vredni so tudi akvarij, živalski vrt in rajski park, v katerem se na majhnem prostoru seznaniš z vsemi posebnostmi flore in favne širšega tihooceanskega območja. V rajskem parku, kjer je zbranih na stotine eksotičnih ptic, imaš občutek, da se sprehajaš po tropskem pragozdu.

Laguna ob oseki, v ospredju mangrova

Štiridnevni postanek na Havajih je bil vsekakor prekratek. Za sončenje in kopanje seveda ni bilo časa. Tolažil sem se, da bom to nadoknadil na Fidžiju, kamor sem odletel četrtega dne malo pred polnočjo. Let z Air Canadian je trajal nekaj manj kot šest ur, ker pa smo medtem prečkali datumsko mejo, smo morali uro prestaviti za celih 25 ur.

Na letališču v Nandiju so me čakale prve težave. Na občini in Kompasu so mi namreč zagotavljali, da za Fidži ne potrebujem vize, toda tam so bili očitno drugačnega mnenja in sem moral na izstavitev vize čakati celih pet ur na mednarodnem delu letališča. S tem sem seveda zamudil tudi vse dopoldanske zveze s Suvo, naslednje letalo pa sem imel šele ob petih popoldne. Da se ne bi še naprej dolgočasil na letališču, sem se po prejšnjem pogajanju s taksijem odpeljal v 30 km oddaljeno Lautako, drugo največje mesto Fidžija.

Kopna površina Fidžijskega otočja znaša 18.272 km^2. Večji del (90 %) te površine odpade na dva največja otoka, Viti Levu in Vanua Levu, ostali del pa je razdeljen na nič manj kot 320 otokov, ki so raztreseni daleč naokoli in zavzemajo skupaj z omenjenima otokoma območje, ki meri preko 100.000 km^2. Na vseh teh otokih živi okoli 700.000 prebivalcev, toda 90 % jih živi na obeh največjih otokih. Staroselci so dokaj temnopolti melanezijci, ki so še v

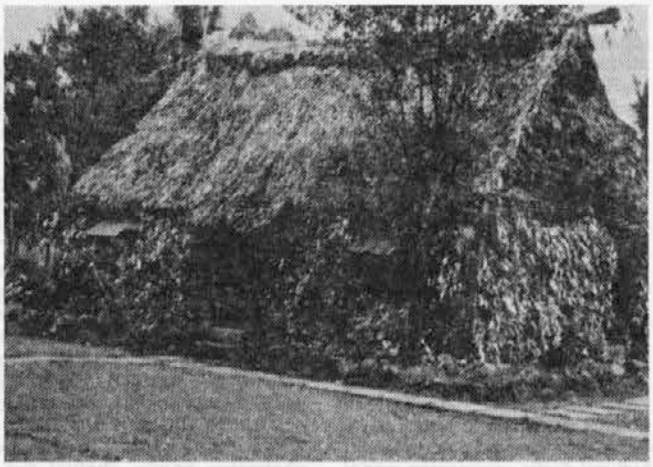

Spomin na preteklost

prejšnjem stoletju spadali med najbolj požrešne ljudožerce na svetu, zato so se pomorščaki teh otokov precej izogibali. Vendar to ni bil edini razlog. Ker so skoraj vsi otoki obdani s koralnimi čermi in zelo plitvimi lagunami, so za ladje le redkokje dostopni in še to le skozi ozke in vijugaste kanale. Leta 1874 je Fidžijsko otočje anektirala Velika Britanija, in sicer sporazumno s tedanjimi poglavarji. Britanci so se držali dogovora, da je treba ohraniti fidžijske navade in zakone, predvsem pa paziti, da Fidžijci nikoli ne bodo ob svojo zemljo. Kanibalizem je bil pri tem seveda izvzet. Malo manj kot sto let pozneje, l. 1970, je Fidžijsko otočje postalo zopet samostojna država. Da so Britanci otočanom vrnili kulturno le malo pokvarjeni Fidži, kot piše v knjigi Ljudstva sveta, drži morda le za posamezne osamljene otoke, za večje pa gotovo ne, saj živi na njih danes okoli 330.000 priseljenih Indijcev ter nekaj tisoč Kitajcev in Evropejcev. Domačini so prevzeli v glavnem krščansko vero, Indijci pa so ostali zvesti hindujski. To so potomci tistih Indijcev, ki so jih Britanci pripeljali na otoke za delo na plantažah, zlasti sladkornega trsa, ki je še danes glavni kmetijski proizvod države.

Farmarji in delavci na farmah so v glavnem še vedno Indijci, toda zemljo imajo v glavnem le v najemu. Taksist mi je pripovedoval, da jih imajo domačini za manjvredne, pa čeprav je skoraj vsa trgovina in bančništvo v rokah priseljencev. Mešanju ras se očitno zelo izogibajo. Takoj ločiš Indijca od domačina, da o belcih ali Kitajcih niti ne govorimo.

Po kratkem ogledu Lautake, ki kaže vse značilnosti indijskega mesta, ter po postanku v eni od zaščitenih in za turiste urejenih fidžijskih vasi sem popoldne odletel v glavno mesto Suva. Ker sem na letališču srečal kapitana naše ladje, sem se že veselil, da mi ne bo treba iskati prenočišča, toda kaj kmalu sem zvedel, da bo tudi on moral še dva dni prespati v hotelu, ki pa so na Fidžiju izredno dragi, od 80 do 130 US$. Izbral sem seveda cenejšega, kapitan pa dražjega, a spal sem verjetno enako dobro kot on.

Naslednja dva dni sem se potepal po mestu, si ogledal muzej in botanični vrt ter se sprehajal po s palmami obdani obali do nekaj kilometrov ven iz mesta. Več sto metrov daleč sredi lagune, toda že blizu koralnega grebena so moški, ženske in otroci do pasu stali v vodi in lovili ribe, nekateri pa so v plitvem delu lovili rakovice ali pobirali školjke. Kaj kmalu sem tudi sam zabrodil v plitvo in toplo laguno ter se podal proti več sto metrov oddaljenemu grebenu, v katerega so z veliko močjo butali belo se peneči valovi. Takšen sprehod sem si že dolgo želel, in sicer, odkar se ukvarjam s problematiko nastanka rudonosnega apnenca karavanških rudišč. Ta je namreč pred več kot 180 milijoni leti nastal v podobnih okoliščinah, o katerih je sicer napisanih že zelo veliko znanstvenih razprav, toda prebrati je eno, videti pa drugo. Tja grede sem brodil do kolkov v vodi, nazaj grede pa sem zaradi oseke hodil večinoma že po suhem. Z vodo zapolnjeni so ostali le tolmunčki z algami in školjkami. Tudi mangrove, tropske lesnate rastline, na obrežju so namesto v vodi štrlele z dolgimi zračnimi koreninami iz morskega blata. Čeravno sem večji del poti hodil po vodi, sem noge kar lepo opražil. Na srečo sem obdržal na sebi srajco in kapo.

Po večurnem sprehodu sem bil seveda žejen in lačen, zato sem se ustavil v prvi indijski restavraciji, kjer sem si naročil kurjo omako, začinjeno s curryjem in čilijem. Po grlu me je zapeklo tako močno, da mi je jemalo sapo; opekline na nogah niso bile nič proti temu.

Na raziskovalno ladjo smo se vkrcali 29. aprila 1990 in izpluli ob 17. uri. Skozi poglobljeno laguno počasi in previdno, ko pa smo prečkali koralni greben, je ladja zaplula z vso paro proti 3800 km oddaljenemu Rabaulu na Novi Gvineji. Do tja smo potrebovali sedem dni. O opravljenih globokomorskih raziskavah in doživljajih na Novi Gvineji pa v naslednji številki Koroškega fužinarja.

"Nekoč je bilo jezero

Stanko Lodrant

Takšen je naslov povesti Gustava Šiliha o velenjskem jezeru. Ne o sedanjem, umetnem, ampak o onem davnem, ki je sodelovalo pri ustvarjanju premoga, ki ga Velenjčani sedaj kopljejo. Pisatelj zgodbe ni potisnil stotisočletje nazaj, saj v pripovedi nastopajo razmeroma kulturni ljudje, nasprotno napol živalskim, kakršne si zamišljamo jamske ljudi ... Ko sem v svojih rosnih letih bral to knjigo, sem se seveda umišljal v vlogo glavnega junaka povesti; le-ta se je zatekal v soteske skrivnostne Hude luknje. Še posebej je pospeševala mojo dovzetnost za podobne vodne storije okoliščina, da sem imel teto in tetiča mlinarja v mlinu na reki Paki v Pesju, zaselku med Velenjem in Šoštanjem.

Prava jezera sem imel takrat priliko videti na avstrijskem Koroškem: z očetom, bratom Pepijem, ujcem dr. Sušnikom in bratrancem Jankom smo, večinoma peš, prečesali vso Koroško. Deželo s Klopinjskim, Vrbskim, Baškim in Osojskim jezerom sem poznal že v otroški dobi. Zaradi vsega tega je razumljivo, da mi tudi pripovedke o prevaljšem jezeru niso nikoli dale miru. Ko sva s sedaj pokojnim ujcem, tedaj ravnateljem gimnazije, neštetokrat pešačila med Prevaljami in Ravnami, me je opozarjal na sumljive megle, ki so se večkrat vlačile v logu; vedno na istem mestu, približno tam, kjer se sedaj razvija naša industrijska cona.

"Lej Stanko", me je opozarjal, "mislim, da so ravno tam presahnili zadnji ostanki jezera. Še sedaj je tam zemlja bolj vlažna..."

Imel sem občutek, da me vzpodbuja, da naj me, kot naravoslovca, ta reč bolj zanima. Potem mi je bilo včasih žal, da nisem namesto abstraktne kemije študiral raje geologijo. Tako bi mogel na univerzi pridobljeno znanje uporabljati bolj lokalpatriotično. No, svojemu ujcu takrat nisem ostal dolžen odgovora.

"Če bi jaz znal tako lepo obračati besede kot vi," sem rekel, "bi pustil tlako, ki jo opravljate kot gimnazijski ravnatelj, ta brezupni boj z birokracijskim zmajem - takrat je bil še posebej začinjen z bedastim in nesramnim totalitarizmom - raje bi pisal povesti o našem jezeru, o menihih na Lešah, o prevaljških fužinarjih..."

Verjetno sem s takimi besedami ujca ranil. Mogel je sklepati, da morda ne cenim dovolj njegovih zaslug za ustanavljanje gimnazije, ko je "tolikim mladim odprla svet" in svoji ljubljeni zemlji tako izredno koristila. Ne glede na to, kateri uspehi so za vpis v leksikone in bibliografije tehtnejši, organizacijski ali pisateljski, sem si mislil, za ravnatelja se bo sedaj že našel kdo, še ponujajo se taki ljudje; pravih pisateljev pa ni na pretek.

Z bratom Franckom, ki je pri študiju geodezije moral nekoliko povohati geomorfologijo, sva v reviji Carinthia II (117. in 118. letnik, stran 24) staknila za našo okolico zanimiv članek: Eiszeitseen in Ostkaernten (vzhodnokoroška ledeniška jezera) dr. A.Kieslingerja. V tem spisu so dokumentirana bivša jezera v naših krajih čisto znanstveno. Izrisan je celo ustrezen zemljevid, ki ga, predelanega za današnje razmere, dodajam. Za bralce Fužinarja sem članek predelal, predvsem skrajšal in poenostavil. Umrlega avtorja nisem mogel prositi dovoljenja za objavo. Mislim pa, da bi bil vesel ob zavesti, da je njegovo pisanje še po skoraj sto letih zanimivo. Sleherni je vendar srečen, če ve, da se ga kdo spominja, četudi čez dolga leta.

Kako je omenjeni geolog mogel tako natančno locirati bivša jezera? Celo nadmorske višine njihovih gladin je določil, le poglejte natančno na priloženo skico! Iz nasipnih in abrazijskih teras, ki jih je opazoval v naši okolici.

Tekoča voda s svojo gibalno energijo vali s seboj kamenje, prod, pesek in mivko. Najtežje je valiti težke skale. To zmore le hudourni potok ali reka ob povodnji. Bolj ko se tekoča voda umirja, manjša je njena sila, s katero potiska material. Zato se prod odseda: najprej večje kamenje, zatem debelejše oblice in tako naprej, do mivke. Ko tekoča voda obstoji (v jezeru ali morju) gibalne energije ni več. Zaradi sile teže, ki še zmeraj ostaja, se ves material umiri, sesede.

Važno je ločiti sesedke proda z nagibom, saj voda teče zaradi zmanjševanja nadmorske višine terena od vodoravnih nasipov proda, ki nastajajo, kadar voda s še ne povsem odloženim prodnim materialom obstoji v jezeru ali morju. Nasipne prodnate terase z vodoravno površino so torej zapuščina stoječih voda, to je bivših jezer.

Prav slep bi moral biti prebivalec spodnje Mežiške doline, ki ne bi vedel za take prodnate terase: javorniško, čečovsko in tisto z gradom in parkom. Bivše jezero je imelo gladino teh treh, zaenkrat omenjenih, ravenskih ravnic. Vode izpod Uršlje gore so v jezeru obstale, prineseni material je počasi zasipaval jezero, gladina jezera se je spreminjala v površino nasipnih teras.

Čečovske ravnice je bilo nekdaj več. Skoraj v sredino starega Guštanja je segala. Ker je novo nastajajoče ravensko mesto potrebovalo veliko gramoza, so ga gradbeniki pridno izkoriščali kar na kraju samem. Mladeži ostaja samo spomin v obliki imena soseske: Gramoznica.

Za tiste, ki nimajo dovolj domišljije, naj omenim le še, da so se sedanje ravnice Javornika, Čečovja in grajskega parka držale skupaj. Šele ko je jezero, kolikor ga je po zasipavanju sploh ostalo, odteklo in se je gladina talne vode znižala, sta Suha in Smrkovcgraben to veliko nasuto prodnato teraso razkosala na tri omenjene enote. Imena

Smrkovcgraben, potočka, ki teče med ravenskim parkom in Čečovjem in ob deževju prav podivja, tako da onemogoča vstop v veliko telovadnico pri Osnovni šoli Prežihovega Voranca, si nisem izmislil sam. Povedal mi ga je domačin že takrat, ko na Javorniku in Čečovju še ni bilo nobene hiše, da ne govorim o stadionu, šolah, telovadnicah; park so smeli uživati le grofovski.

Ko že omenjam uporabnost gramoza iz teh nasipnih teras, moram spomniti na bivšo veliko prodnato gmoto v trikotniku izliva Mislinje v Mežo. Desetletja je dajala ta gramoznica v Otiškem vrhu najkvalitetnejši betonski pesek. Elektrarne na Dravi so gradili iz njega. Zdaj pa pomalem peska zmanjkuje.

V neki geološki knjigi sem bral, da so jezera eden izmed najkrajših geoloških pojavov. Jezero nastane, če se kje zemljiše vdre in potem jamo zalije voda ali pa, če kaka nasipina, plaz ali tudi umetni jez zajezi reko. Vendar je isti hip, ko se jezero rodi, že tudi zapisano smrti: zasipavajo ga vanj tekoče vode ali pa ga zarašča rastlinje. Življenje manjših jezer se menda meri v desettisočletjih. Za geologa, ki često govori o milijonih in milijardah let, je to res kratko. No, tistih petdeset let, v katerih so izginile prodnate mase Otiškega vrha ali ravenske gramoznice, za kar jamčim z lastnim spominom, je v primerjavi s prej omenjenimi dolgimi ali kratkimi časi samo hipec.

Potrudite se še enkrat pogledati priloženi zemljevid našega okoliša pred desettisočletji. Opazujte nadmorske višine gladin poljanskega, prevaljškoravenskega in dobrijskega jezera! Nadmorske višine padajo. To je ob misli na današnjo reko Mežo seveda logično. Naša teorija o jezerih bi propadla, če bi nadmorske višine teras, ki jih lahko opazujemo še danes ter iz njih sklepamo na jezera, kazale drugače.

Stoječe vode pa, poleg doslej opisanih vodoravnih teras proda, prinesenega od rek, ki se zlivajo v jezero ... delujejo tudi s pojavom valovanja. Stoječa voda je mirna v glavnem le v globini. Vrhnji, recimo enmetrski, sloj je bolj ali manj stalno vznemirjen, npr. od vetra. Valovi butajo ob breg in ga izpodjedajo. Ker delujejo valovi le na površini, nastaja zaradi tega okoli jezera ali morja obroč izjedenine; to delovanje geologi imenujejo abrazija. Če potem zaradi katerihkoli vzrokov jezero izgine, ostane v terenu zanimiva vodoravna izjedenina. Posebno pri pameškem jezeru je dr. Kieslinger videl v pohorskem pobočju ostanke tako nastalih izjedenih, to je abrazijskih teras. Seveda mora imeti človek dandanes kar precej domišljijske sposobnosti, ko opazuje desno pobočje spodnjega dela Mislinjske doline, od Trobelj preko Pameč do Otiškega vrha, da si odmisli posledice, ki so jih naknadno povzročili hudourniki, da ne govorimo o posledicah človeške dejavnosti, ki kar naprej popravlja ali kvari (kakor hočete!) naravo.

Dokler sem v šoli učil kemijo, sem skušal svoje trditve kar precej dokazovati s poskusi in meritvami. Celo v to sem uvajal učence, da so terjali več, tudi različnih, dokumentov za overovljanje kake resnice. "Enkrat je nobenkrat" smo rekli včasih po prvem poskusu, češ posrečilo se ti je, to je slučaj. Zategadelj teorija še ni dokazana.

Mislim, da sem, predvsem s pomočjo dr. Kieslingerja, navedel kar več dokazov o "naših" jezerih. Po vsem napisanem niso zanje priče le pripovedke o jezerih, o povodnih možeh, po jezeru vozeče se kraljičine, ki so potem utonile, grad v Zagradu, kak jesenski pogled z Uršlje gore v dolino, ko zgoraj sonce sije, spodaj v kotanjah pa megle nakazujejo priloženi zemljevid "ledeniških jezer vzhodne Koroške". Res romantična je morala biti takrat naša dežela, prav podobna oni, ki je še sedaj, čisto blizu, le malo bolj proti zahodu. Morda bo kdaj, čez tisoče let, nekdo pisal članek o bivših ledeniških jezerih zahodne Koroške, o današnjem Klopinjskem, Vrbskem, Baškem, Osojskem ... jezeru. Tudi te čaka smrt, kot smo čuli. Saj se tudi govori o zasipavanju Bohinjskega in zaraščanju Blejskega jezera.

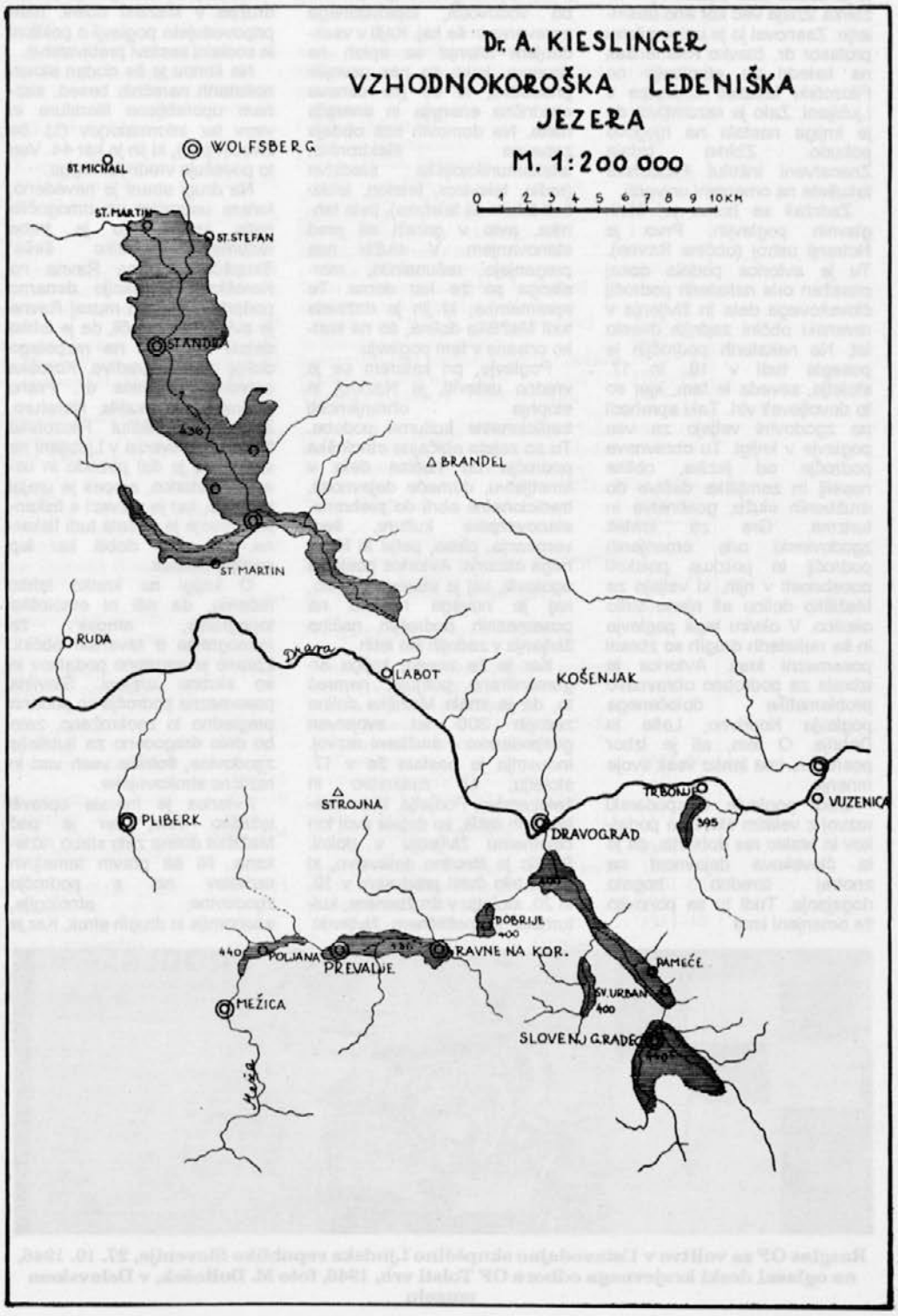

NOVA KNJIGA O MEŽIŠKI DOLINI

Alojz Krivograd

Mlada etnologinja Karla Oder, ki dela v Delavskem muzeju Ravne na Koroškem kot kustosinja, je napisala knjigo z nenavadnim naslovom Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja - 20. stoletje - občina Ravne na Koroškem. Izšla je konec aprila 1992. leta. Občina Ravne je 13. v Sloveniji, ki je dobila tako publikacijo. Ta zbirka izhaja več kot eno desetletje. Zasnoval jo je univerzitetni profesor dr. Slavko Kremenšek na katedri za etnologijo na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Zato je razumljivo, da je knjiga nastala na njegovo pobudo. Zbirko izdaja Znanstveni inštitut Filozofske fakultete na omenjeni univerzi.

Zadržali se bomo pri štirih glavnih poglavjih. Prvo je Notranji ustroj (občine Ravne). Tu je avtorica podala dokaj obsežen oris nekaterih področij človekovega dela in življenja v ravenski občini zadnjih dvesto let. Na nekaterih področjih je posegla tudi v 18. in 17. stoletje, seveda le tam, kjer so to dovoljevali viri. Taki sprehodi po zgodovini veljajo za vsa poglavja v knjigi. Tu obravnava področje od jezika, oblike naselij in zemljiške delitve do družbenih služb, gostinstva in turizma. Gre za kratek zgodovinski oris omenjenih področij in poizkus poiskati posebnosti v njih, ki veljajo za Mežiško dolino ali njeno širšo okolico. V okviru tega poglavja in še nekaterih drugih so zbrani posamezni kraji. Avtorica je izbrala za podrobno obravnavo problematike določenega poglavja Koprivno, Leše in Dobrije. O tem, ali je izbor posrečen, ima lahko vsak svoje mnenje.

Sledi poglavje Gospodarski razvoj z velikim številom podatkov in bralec res dobi vtis, da je ta človekova dejavnost na znotraj izredno bogato dogajanje. Tudi tu se ponovijo že omenjeni kraji.

Ko dalje prelistavamo knjigo, naletimo na suhoparen naslov Uvajanje novosti. Kmalu se prepričamo, do kako silnih sprememb je prišlo v zadnjih 120 letih. Novosti, ki jih avtorica tu obravnava, so pred našimi očmi bistveno spremenile naše življenje. Samo pomislimo na elektrifikacijo, uporabo motorja z notranjim izgorevanjem, uvedbo vodovoda, toplovodnega ogrevanja in še kaj. Kajti v vsakdanjem hitenju se sploh ne zavemo, kako so nas osvojile pridobitve, ki so jim osnova električna energija in energija nafte. Na domovih nas obdaja zabavna elektronika, telekomunikacijska sredstva (radio, televizor, telefon, lahko tudi teleks ali telefaks), bela tehnika, avto v garaži ali pred stanovanjem. V službi nas preganjajo računalniki, marsikoga pa že kar doma. Te spremembe, ki jih je doživela tudi Mežiška dolina, so na kratko orisane v tem poglavju.

Poglavje, pri katerem se je vredno ustaviti, je Razkroj in stopnja ohranjenosti tradicionalne kulturne podobe. Tu so zajeta običajna etnološka področja od načina dela v kmetijstvu, domače dejavnosti, tradicionalne obrti do prehrane, stanovanjske kulture, šeg, verovanja, plesa, petja in likovnega obzorja. Avtorica poskuša ugotoviti, kaj je starega izginilo, kaj je novega nastalo na posameznih področjih načina življenja v zadnjih sto letih.

Kar je že znano, knjiga argumentirano potrjuje, namreč to, da je imela Mežiška dolina zadnjih 300 let svojstven gospodarsko - družbeni razvoj. Industrija je nastala že v 17. stoletju, t.j. rudarstvo in železarstvo. Podjetja, ki so nastajala in rasla, so dajala svoj ton celotnemu življenju v dolini. Rastlo je številno delavstvo, ki ga je bilo čutiti predvsem v 19. in 20. stoletju v družbenem, kulturnem in političnem življenju. Za to dolino so značilni siloviti industrijski vzponi in hudi padci. Primer za to sta hitra rast in padec leškega premogovnika in prevaljske železarne ter izreden vzpon ravenske železarne in mežiškega rudnika po 2. svetovni vojni in popolni zastoj obeh podjetij konec 80. in v začetku 90. let tega stoletja. Kako se je spreminjala struktura družbe v Mežiški dolini, nam pripovedujeta poglavji o poklicni in socialni sestavi prebivalstva.

Na koncu je še dodan slovar nekaterih narečnih besed, seznam uporabljene literature in virov ter informatorjev (t.j. še živečih prič), ki jih je kar 44. Vse to povečuje vrednost knjige.

Na drugi strani je navedeno, katere ustanove so omogočile natis knjige. To je treba razumeti nekoliko širše: Skupščina občine Ravne na Koroškem je akcijo denarno podprla. Delavski muzej Ravne je avtorici omogočil, da je lahko delala in ji dal na razpolago dokaj bogato gradivo. Koroška osrednja knjižnica dr. Franc Sušnik ji je nudila literaturo. Znanstveni inštitut Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani ne samo, da je dal pobudo in usmerjal avtorico, ampak je urejal tudi vse, kar je v zvezi s tiskanjem. Svoje je dodala tudi tiskarna, saj smo dobili kar lep grafični izdelek.

O knjigi na kratko lahko rečemo, da niti ni etnološka topografija, ampak že monografija o ravenski občini. Zbrano je ogromno podatkov in so skrbno urejeni. Številna posamezna področja so podana pregledno in zaokroženo, zato bo delo dragoceno za ljubitelje zgodovine, šolnike vseh vrst in različne strokovnjake.

Avtorica je morala opraviti težaško delo, ker je pač Mežiška dolina zelo slabo raziskana. Ni še pravih temeljnih raziskav ne s področja zgodovine, etnologije, ekonomije in drugih strok. Kar je literature, je le fragmentarna. Ko je obravnavala nekatera področja, je morala orati ledino. Zanimivo je, da je razvoj nekaterih modernih področij neznan oziroma nimamo se o njem kje informirati. Taka področja so npr. elektrifikacija, motorizacija, komunalna dejavnost, promet, gradbena zgodovina, varstvo itn. Kritičen zapis o knjigi bo možen po temeljitem branju in premisleku.

Izid knjige je oseben uspeh avtorice, zato ji tudi čestitamo in želimo, da bi imeli priliko brati še več njenih del, ki bi res bila posvečena samo etnologiji, ki jo je študirala in je njena druga ljubezen.

Knjiga je vredna, da jo preberemo in vsak izmed nas bo našel v njej kaj zanimivega za sebe in tudi kaj za kritično pripombo.

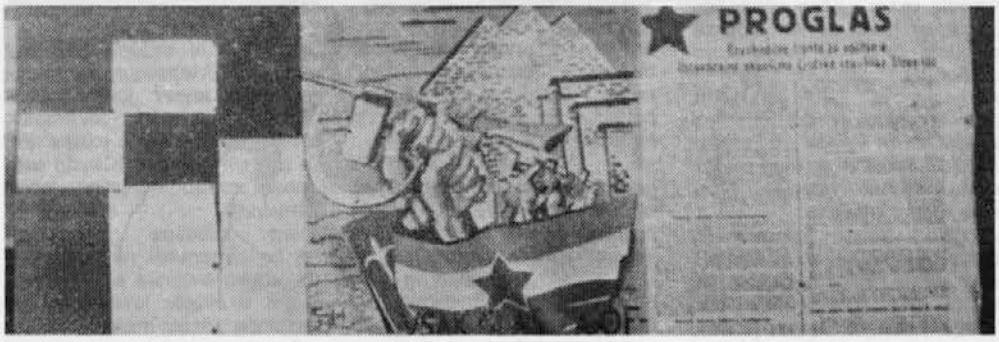

Razglas OF za volitve v Ustavodajno skupščino Ljudske republike Slovenije, 27. 10. 1946, na oglasni deski krajevnega odbora OF Tolsti vrh, 1946, foto M. Dolinšek, v Delavskem muzeju

POPRAVEK

V članek SPOMINI NA GROFE THURNE IN DELO PRI NJIH (Koroški fužinar št. 2/1991) je treba v del s podnaslovom Sobarice, kuharice, kočijaži, smiselno vnesti naslednje:

Kočijaži so bili: Josef Sarija, N. Dolenac, Jožef Hribernik.

Poznejši šoferji pa: Šitzki, Dolenac, kot zadnji pa Filip Tola, ki je med drugo svetovno vojno po odhodu grofov z Raven bil šofer v tovarni do upokojitve in tudi nekaj časa po njej.

Vozniki z delovnimi konji: Aberšek st. in njegov sin Karel, kolar.

Nekaj pomožnih kuharic: Antonija Puh, Marija Stopar, Marija Verčko, Zofija Gigerl, Rezika Popič, Helena Apohal.

Tudi svoje perice so imeli: Werlužnik, Toni Močilnik, Ivanka Kolar.

Ervin Wlodyg

To številko je uredil Marjan Kolar

Fotografije so prispevali:avtorji besedil, Delavski muzej, Koroška osrednja knjižnica in uredništvo.

Izdaja Železarna Ravne. Ureja uredniški odbor: mag. Andreja Čibron - Kodrin, Marijan Gerdej, dr. Tone Pratnekar, Sonja Smolar, Maks Večko, Mirko Vošner.
Uredništvo:
glavna in odgovorna urednica mag. Andreja Čibron-Kodrin, novinarki Helena Merkač in Mojca Potočnik, tajnica Jelka Jamšek.
Izdelava fotografij: Mira Čepin
Tel. 21 - 131, urednik int. 6753, novinarki 6304
Tisk: Grafika Prevalje
Glasilo se po mnenju Ministrstva za informiranje (št. 23/128-92) šteje med proizvode, za katere se plačuje davek od prometa proizvodov po stopnji 5 %.

ODKRITJA

Afrika
obale (Portugalci na pobudo Henrika Pomorščaka) 1415
Kongo, Izliv (Diego Cão) 1485
Rt dobre nade (Bart. Diaz) 1487
v Indijo okrog Rta dobre nade (Vasco da Gama) 1497–98
Z. Afrika, področje Nigra (Mungo Park) ..... 1795–97 in 1805–06
Sahara (prvo prečkanje, F. Hornemann) 1797–1800
Kilimandžaro (Krapf in Rebmann) .. 1848
Sahara (prepotoval H. Barth) 1850–55
J. Afrika, Zambezi in jezera Njasa (Livingstone) 1851–59
jezero Tanganjika in Victoria (Burton, Speke) 1858
Sahara in Sudan (Nachtigal) 1869–74
Bahr el-Ghasal, Uele (Schweinfurth) . 1869–70
Lualaba-Kongo, od Njangwe do Borne (Stanley) 1876–77
Zg. Nil, Nil-Kongo (Junker) 1874–87
dolina Zg. Nila (Emin Paša) 1876–92
vzpon na Kilimandžaro (H. Meyer) .. 1889

Amerika, am. polarno področje
Grenlandija z Islanda (Erik Rdeči) 981–82
Nova Fundlandija, Labrador (Leif Ericsson) ..... ok. 1000
odkrivanje Amerike:
Bahamski ot., Kuba, Haiti (Kolumb) 1492
v. obala S. Amerike, Labrador do Floride (G. Caboto) 1497–98
J. Amerika, ustje Orinoka (Kolumb) . 1498
brazilska obala (Cabral) 1500
(Amerigo Vespucci) 1501–04
obala Srednje Amerike (Kolumb) 1502
Panamsko medmorje, Tihi ocean (Balboa) 1513
osvojitev Mehike (Cortez) 1519–21
Magellanov preliv, Jz. obala Amerike (Magellan) 1520
osvojitev Peruja (Pizarro) 1531–33
Amazonka (Orellana) 1541
Kanada, Reka sv. Lovrenca (Champlain) 1608–15
Hudsonova reka in zaliv (Hudson) ... 1609–10
Baffinov z., Smithsund (Baffin) 1616
J. in Sred. Amerika (A. v. Humboldt) 1799–1804
iskanje Severozahodnega prehoda (Franklin) 1845
Severozahodni prehod (Mac Clure) .. 1851–53
prečkanje Grenlandije od v. proti z. (Nansen, j. Grenlandija) 1888
(R. E. Peary, s. Grenlandija) 1892–95
(L. Koch, A. Wegener, srednja Grenlandija) 1913
arktična Amerika (Sverdrup) 1898–1902
prvo nepretrgano potovanje skozi severozahodni prehod (Amundsen). 1903–06
. tečaj (Peary) 1909
povirje Orinoka (Koch-Grünberg) ... 1911–12
prelet s. tečaja od Spitsbergov do Aljaske (Byrd) 1926
am. podmornica Nautilus dosegla s. tečaj 1958

Azija, evr.-az. polarna področja
Kitajska, Indija, Perzija (Marco Polo) 1271–95
pomorska pot v Indijo (Vasco da Gama) 1497–98
Filipini (Magellan) 1521
Japonska (Portugalci) 1542
Nova Zemlja, Spitsbergi, Medvedji otok (Barents) 1594–97
v. rt Sibirije (Dežnev) 1648
Japonska (E. Kaempfer) 1690–92
Beringov preliv (V. Bering) 1728
Arabija (C. Niebuhr) 1762
s. obala Sibirije (Vrangel) 1820–24
Tibet in Mongolija (Huc in Gabet) ... 1844–46
Karakorumski prelaz, Kun-lun, v. Turkestan (H., R. Schlagintweit) .. 1856
v. Kitajska (Richthofen) 1868–72
Severovzhodni prehod (Nordenskiöld) 1878–79
Nansenova pot na s. tečaj 1893–96
Tarinska kotlina, s. Tibet (Hedin) ... 1894–97 in 1899–1902
povirje Hoanghoja (Filchner, Tafel) 1903–05
Perzija in Tibet, Transhimalaja (Hedin) 1905–08
M. Everest, ang. poskusi osvojitve 1921, 1922, 1924
Tibet (Filchner) ..... 1926–28 in 1934–38
notranja Azija (Hedin) 1927–35
poskusi osvojitve Himalaje, ekspedicije različnih narodnosti 1933–39
M. Everest, osvojitev (Hillary, Tenzing) 1953
Nanga Parbat, osvojitev (Buhl) 1953

Avstralija, Oceanija, j. polarna področja
Nova Gvineja, odkritje 1526
Torresov preliv (de Torres) 1606
Nova Zelandija, ot. Tonga in Fidži; Tasmanija, s. obala Avstralije (Tasman) 1642–46
v. obala Avstralije (J. Cook) 1770
prekoračitev j. tečajnika (J. Cook) ... 1772–75
otočje Havaji (J. Cook) 1778
prvo prečkanje Avstralije od v. proti s. (Leichhardt) 1844
prvo prečkanje Avstralije s.-j. (Burke) 1860
področje j. tečaja (Drygalski) 1901–03
j. tečaj (Amundsen) 1911
Weddellovo morje (Filchner) 1911–12
Prelet j. tečaja (Byrd) in Grahamove zemlje (Wilkins, Eilsen) 1928–30
nemška antarktična ekspedicija 1938–39
v. in j. Antarktika (Byrdova ekspedicija) ..... 1939–41 in 1946–48
prečkanje Antarktike (Fuchs) 1957–58